

ТЕАТМİK

Tartu Riiklikku Ülikooli astujaile 1952. a.

СПРАВОЧНИК

для поступающих в Тартуский Государственный
Университет в 1952 г.

TARTU, 1952
ГОР. ТАРТУ 1952

NSV LIIDU KÕRGEMA HARIDUSE MINISTEERIUM
TARTU RIIKLIK ÜLIKOO
МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ СССР
ТАРТУСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

TEATMIK

Tartu Riiklikku Ülikooli astujaile 1952. a.

СПРАВОЧНИК

для поступающих в Тартуский Государственный
Университет в 1952 г.

TARTU RIIKLIK ÜLIKOO
TARTU, 1952
ТАРТУСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ГОР. ТАРТУ, 1952

Eessõna.

Oma kõnes 6. novembril 1951. a. ütles seltsimees Beria: «Sel ajal kui kapitalismi leeris imperialistlikud inimsööjad tegelevad mitmesuguste «teaduslike» vahendite leiutamise ja inimkonna parema osa hävitamiseks ja sündimuse vähendamiseks, meil, nagu ütles seltsimees Stalin, on kõige väärtuslikumaks kapitaliks inimesed, ning inimeste heaolu ja õnn on riigi peamiseks mureks.

Kõigi majanduse ja kultuuri harude jaoks spetsialistide kaadri ettevalmistamise ja kasvatamise küsimused on alati olnud ja on tähtsal kohal meie riigi ürituste süsteemis...

Kõigis meie saavutustes kuulub suur osa nõukogude teadusele. Viimasel ajal on meie teadlased lahendanud rea väga tähtsaid rahvamajandusliku ja riigikaitseliku tähtsusega teaduslikke probleeme. Reas teadusharudes on nõukogude teadlased asunud esikohale ülemaailmse teaduse arendamise alal.» Kuid suured ülesanded, mis seisavad meie nõukogude maa rahva ees seoses järk-järgulise üleminekuga sotsialismilt kommunismile, ei luba rahule jääda saavutatuga.

Meie kodumaa on asunud kommunismi ülesehitamise gigantsete ülesannete lahendamisele. Seoses sellega suureneb aasta-aastalt vajadus kõrgema haridusega spetsialistide järele, kes peavad oma loova tööga edasi arendama teadust, rahvamajandust ja meie sotsialistlikku kultuuri.

Nõukogude valitsus ja bolševike partei on loonud kõik võimalused nende kaadrite kasvatamiseks. Aasta-aastalt on suurenenud ülikoolide ja instituutide ning neis antavate erialade arv. Suurenenud on assigneeringud kõrgetele õppeasutustele.

Iga aastaga võtab Nõukogude Liidus ikka suurema ulatuse töö rahvahariduse, laiade rahvahulkade kultuurilise taseme tõstmise alal. Kui kokku võtta õppijate arv kõigis

kooliliikides, siis õppis 1951. a. meie maal 57 miljonit inimest. 887 kõrgemas koolis õppis 1356 tuhat üliõpilast (kaasa arvatud mittestatsionaarsed), 3543 tehnikumis ja teistes samasuguse iseloomuga erialastes õppeasutustes õppis 1384 tuhat inimest. Ainult 1951. a. andsid kõrgemad koolid ja tehnikumid 463 tuhat spetsialisti.

Suured on edusammud ka Nõukogude Eesti kõrgemate koolide arengus. Kodanlikus Eestis tuli iga 1000 elaniku kohta 1,1 kõrgema haridusega inimest. Nõukogude Eesti kõrgemad koolid said normaalselt tööle hakata alles sõjajärgsel perioodil. Nad on andnud ENSV rahvamajandusele ja kultuuririndele kolm lendu lõpetajaid. Praegu tuleb ENSV iga 1000 elaniku kohta rohkem kui 7,8 kõrgemas koolis õppijat. Kõrgemate õppeasutuste arv vabariigis suurenes sõjajärgsel perioodil viielt kaheksale, üliõpilaste arv sõjajärgse viisaastaku viimasel aastal tõusis 4700-lt (1940. a.) 8800-le.

Nõukogude Liidu vanimate ülikoolide hulka kuulub Tartu Riiklik Ülikool, kus tänu nõukogude korra kehtestamisele on pandud kindel alus nõukogude teaduse arendamisele, õppe- ja kommunistlikule kasvatustööle. Tartu Riiklik Ülikool annab meie kodumaale iga aastaga järjest rohkem kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste, kes on varustatud kindlate teadmistega oma erialal ja on oma maa ja rahva patrioodid, kes piiritult armastavad meie Nõukogude kodumaad, on ustavad Lenini ja Stalini partei poliitika teostajad. Ülikool valmistab ette teaduslikke töötajaid ja pedagooge kõigile majanduse ja kultuuriharudele.

Kogu õppejõudude kaader pöörab suurt tähelepanu tulevaste kommunistiehitajate kasvatamisele. Loengutel omandatud teoreetilisi teadmisi aitavad süvendada seminarid, praktilised tööd laboratooriumides, menetlus- ja õppepraktika. Ülikooli õppelaboratooriumide sisustus on pidevalt täienenud uute seadmetega.

Igakülgset hoolitsetakse üliõpilaste olustikuliste tingimuste parandamise eest. Üliõpilaste käsutuses on kõige vajalikuga varustatud ühiselamud, söökla ja klubi.

Üliõpilaste iseseisvat õppe- ja teaduslikku tööd soodustavad ülikooli suured raamatukogud, kus köidete arv ulatub ligi kahe miljonini. Raamatukogudes on iseseisvaks tööks kohandatud lugemissaalid.

Nõukogude korra viljastavais tingimustes on Tartu Riiklik Ülikool muutunud tähtsaks teadusliku töö kesku-

seks, kes mõnel alal (soome-ugri keeleteadus) lahendab üleliidulise tähtsusega ülesandeid. Teaduslikku uurimistöösse on rakendunud aasta-aastalt üha rohkem üliõpilasi, kes töötavad üliõpilaste teaduslikus ühingus. Süstemaatiliselt korraldatakse üliõpilaste teaduslikke konverentse ning teaduslike tööde võistlusi.

Pingelise õppetöö kõrval võtavad üliõpilased aktiivselt osa isetegevusringide tööst ning tegelevad spordiga. Paljud ülikooli sportlased on oma tublide saavutuste poolest tuntud kogu Nõukogude Liidus.

Eeloleval sügisel võtab ülikool üliõpilasi vastu kõigisse viide teaduskonda: õigus-, arsti-, ajaloo-keele-, matemaatika-loodus- ja kehakultuuriteaduskonda.

Ülikool ootab tänavustest keskkoolilõpetajatest tublit täiendust, kes julgelt kaasa aitab meie ülikooli kuulsate traditsioonide jätkamisele, meie vormilt rahvusliku ja sisult sotsialistliku kultuuri arendamisele.

Tere tulemast Tartu Riiklikku Ülikooli!

Tartu Riiklikku Ülikooli vastuvõtmise tingimustest.

Tartu Riikliku Ülikooli statsionaarseks üliõpilaseks võetakse vastu mõlemast soost kodanikke 17—35 aasta vanuses. Kaugõppe teel õppimiseks pole aga vanusepiiri ette nähtud. Vastu võetakse neid, kellel on lõpetatud keskhari- dus ja kes edukalt õiendavad kõrgemasse õppeasutusse astujaile ettenähtud eksamid.

Isikud, kes on lõpetanud tehnikumi või mõne teise sama tasemega kesk-eriõppeasutuse, võetakse vastavasse teadus- konda juhul, kui neil on seaduses ette nähtud kolmeaastane tootmisstaaž pärast kesk-eriõppeasutuse lõpetamist. Nimeta- tud staaži ei nõuta neilt, kes astuvad mittestatsionaarsesse osakonda või on arvatud 5% hulka iga tehnikumi (kesk- eriõppeasutuse) lennust. Samuti ei nõuta tootmisstaaži isi- kuilt, kes pärast tehnikumi (kesk-eriõppeasutuse) lõpeta- mist on olnud tegelikus sõjaväeteenistuses.

Eksamiteta võetakse vastu isikuid, kes on keskkooli lõpetamisel autasustatud kuld- või hõbemedaliga väga hea edukuse ja eeskujuliku käitumise eest. Seejuures võetakse esimeses järjekorras vastu kuldmedaliga autasustatud ja seejärel hõbemedaliga autasustatud. Tehnikumide lõpeta- jaid, kes on arvatud eespoolmainitud 5% hulka ja on omandanud tehnikumi lõpudiplomi kiitusega, võetakse üli- kooli vastu eksamiteta, kui nad astuvad õppima oma eri- alal.

Nimetatud soodustus on nii keskkoolide kui ka tehniku- mide (kesk-eriõppeasutuste) lõpetajate suhtes kehtiv kahe aasta vältel pärast vastava õppeasutuse lõpetamist, kus- juures lõpetamise aasta on kaasa arvatud. Isamaasõjast osavõtnute suhtes see piiramine kaheaastase tähtajaga ei kehti. Kehakultuuriteaduskonda astujad peavad aga õien- dama vastavad erialased katsed.

Tartu Riiklikku Ülikooli astujad (eespooltoodud erandid välja arvatud) peavad õiendama vastuvõtueksamid olenevalt teaduskonnast ja erialast. Kõigisse teaduskonda-desse sisseastujaile ühisteks eksamiteks on:

1) vene keel ja kirjandus, 2) üks võõrkeel (kas inglise, prantsuse või saksa keel), 3) eesti keel ja kirjandus:

Peale selle tuleb õiendada:

Õiguste aduskonda astujail eksamid: 1) NSV Liidu rahvaste ajaloo, 2) geograafias.

Arstite aduskonda astujail eksamid: 1) füüsikas, 2) keemias.

Ajaloo-keele teaduskonda astujail eksamid: 1) NSV Liidu rahvaste ajaloo, 2) geograafias.

Matemaatika-looduste aduskonna matemaatika-mehaanika-, füüsika-, keemia- ja geoloogiaosakonda astujail eksamid: 1) matemaatikas, 2) füüsikas, 3) keemias; bioloogiaosakonda astujail eksamid: 1) füüsikas, 2) keemias; geograafiaosakonda astujail eksamid: 1) NSV Liidu rahvaste ajaloo, 2) geograafias.

Kehakultuurite aduskonda astujail eksamid: 1) füüsikas, 2) keemias.

Vastuvõtueksamid toimuvad NSV Liidu Kõrgema Hariduse Ministeriumi poolt kinnitatud programmide alusel.

Eesti ja vene keeles, samuti ka matemaatikas toimuvad eksamid kirjalikult ja suuliselt, kõigis ülejäänud aineis aga ainult suuliselt. Eesti ja vene keeles antakse eraldi hinded nii kirjalikel kui ka suulistel eksamitel, matemaatikas aga üks lõpphinne kirjalike ja suuliste eksamite põhjal peale füüsika- ja matemaatikaosakonna, kus pannakse eraldi hinded matemaatika kirjalikel ja suulistel eksamitel.

Isikuid, kes ühes eksamiaines saavad mitterahuldava hinde või kelle kirjalik eksam eesti või vene keeles tunnistatakse mitterahuldavaks, järgnevaile eksameile ei lubata. Vastuvõtueksamid õiendanute hulgast, s. t. mitte alla rahuldava hinnangu saanute hulgast võetakse ülikooli vastu isikud, kelle eksamihinded on kõige kõrgemad. Isamaasõjast osavõtnud võetakse vastu väljaspool võistlust, kui nad on sooritanud vastuvõtueksamid. Isikud, kes on eksamid õiendanud, kuid võistluse põhjal jäid vastu võtmata teaduskonda, kuhu pääsemiseks neid eksamineeriti, võib vastu võtta mõnda teise teaduskonda, kui seal leidub vabu kohti pärast teaduskonna järgi vastuvõtueksamid õiendanud kandidaatide vastuvõtmist üliõpilaseks, kuid tingimu-

sel, et nad õiendavad eksamid neis täiendavais aineis, mis on ette nähtud vastavasse teaduskonda astujaile.

Sooviavaldusi ülikooli astumiseks võetakse vastu 20. juunist kuni 31. juulini.

Sooviavaldusel peavad olema märgitud teaduskond ja eriala, kuhu soovitakse astuda. Sooviavaldused esitatakse rektori nimele ja lisatakse juurde:

- a) elulookirjeldus,
- b) keskaridust tõendav dokument (originaal ja lihtärakiri),
- c) pass (esitatakse isiklikult),
- d) 3 päevapilti suuruses 3×4 cm (ülesvõtte ilma peakatteta),
- e) tõend sõjaväeteenistus-vahekorra kohta (sõjaväeteenistuskohustuslikel).

Märkus: Kaugõppeosakonda astujail tuleb veel esitada tõend töökohast eriala märkimisega.

Rektori juures moodustatakse tema isiklikul juhtimisel töötav vastuvõtukomisjon koosseisus: rektori asetäitja õppetöö alal, teaduskondade dekaanid ja kaks professorit.

Vastuvõtueksamid korraldatakse 1. kuni 20. augustini.

Üliõpilasteks vastuvõtmine toimub 21. kuni 25. augustini. Nende üliõpilaste vastuvõtmine, kel on määruse kohaselt õigus eksamiteta sisse astuda, toimub 21. juunist kuni 31. juulini sedamööda, kuidas saabuvad nende sooviavaldused.

Vastuvõtueksamid teostatakse selleks moodustatud eksamikomisjonide poolt, kelle koosseisu määrab rektor. Igale sisseastujale antakse päevapildiga varustatud eksamileht. Vastuvõtueksamite tulemused hinnatakse igas aines eraldi järgneva hindamissüsteemi kohaselt: «mitte-rahuldav», «rahuldav», «hea», «väga hea».

Ülikool organiseerib kõigi sisseastujate arstliku läbivaatuse. Vastuvõtueksamite ja arstliku läbivaatuse tulemused antakse üle vastuvõtukomisjonile, kes teeb otsuse vastuvõtmise kohta. Üliõpilasteks vastuvõtmine toimub rektori käskkirjaga.

Isikuid, kes on ülikooli vastu võetud, kuid pole ilma kaaluvate põhjusteta 10. septembriks õppetööle ilmunud, kustutatakse üliõpilaste nimestikust.

Vabade kohtade puhul lubatakse ülikooli rektoril üliõpilaseks vastu võtta isikuid, kes on vastuvõtueksamid

õiendanud teises kõrgemas õppeasutuses, kuid jäänud sinna vastu võtmata vabade kohtade puudumise tõttu või sel põhjusel, et nende tervislik seisund ei vasta antud eriala jaoks ülesseatud nõudeile, samuti ka võimaldada vastuvõtueksamite õiendamist isikuile, kes teises kõrgemas õppeasutuses ei õiendanud eksameid selliseis aineis, mis vastuvõtmise eeskirjade järgi ei kuulu antud kõrgemasse õppeasutusse astujaile kohustuslike eksamiainete hulka.

Vastuvõtmine toimub pärast seda, kui on õiendatud ülikooli vastava teaduskonna jaoks ettenähtud eksamid, kusjuures teistkordset eksamit ei nõuta aines, milles eksam on õiendatud teise kõrgema õppeasutuse juures.

Tähendatud isikute üliõpilaseks immatrikuleerimise viimaseks tähtpäevaks on 10. september.

Sama tähtpäev on kehtiv nende vastuvõtueksamitega sisseastujate üliõpilaseks immatrikuleerimise kohta, kes jäid teises kõrgemas õppeasutuses vastu võtmata vabade kohtade puudumise tõttu.

Kaebust üliõpilaseks mittevastuvõtmise otsuse peale võib kuni õppeaasta alguseni anda Kõrgema Hariduse Ministeriumi Ülikoolide Peavalitsusele, lisades juurde dokumendid (elulookirjelduse, ära kirja haridustunnistusest, väljavõtte eksami- ja vastuvõtukomisjoni protokollist). Ülikoolide Peavalitsus on kohustatud kaebusele vastuse andma hiljemalt kolme päeva jooksul, arvates kaebuse saamise päevast.

Ülikooli mittevastuvõetud isikute dokumendid tagastatakse hiljemalt kolme päeva jooksul pärast vastava avalduse esitamist nende poolt või pärast vastuvõtukomisjoni otsust mittevastuvõtmise kohta.

Tartu Riikliku Ülikooli rektoraat palub sisseastujaid esitada sooviavaldused ja kõik nõutavad, täiesti korras olevad dokumendid (kõpsustunnistus tingimata originaal!) võimalikult varem, soovitav juba juunikuus, et vastuvõtukomisjon saaks sisseastujaile oma otsusest õigeaegselt teatada.

Õppeosakond asetseb peahoones (Ülikooli 18, telef. 34-19). Vastuvõtukomisjoni sekretäri kõnetunnid on kl. 12—18 igal tööpäeval.

Õigusteaduskond.

Õigusteaduskond on meie ülikooli vanimaid teaduskondi.

Tartu ülikooli õigusteaduskonnas töötas rida maailma-kuulsaid vene progressiivseid teadlasi nagu V. E. Grabar jt., kes oma ulatuslike ja põhjalike teaduslike töödega aitasid kaasa meie ülikooli kuulsuse levitamiseks kaugele üle kodumaa piiride.

Eesti kodanluse klikivõimu aastad olid langusajajärguks teaduskonna töös. Eesti kodanlus oma Nõukogude Liidu vastase poliitikaga, katkestades Tartu ülikooli sidemed eesrindliku nõukogude teadusega, viis ülikooli õppe- ja teadusliku töö taseme pidevale langusele.

Nõukogude korra taaskehtestamine Eestis avas õigusteaduskonnale uued, hiilgavad arenguperspektiivid. Nõukogude korra viljastavais tingimustes ja partei ning valitsuse pideval hoolitsusel on loodud õigusteaduskonnas nüüd eeskujulikud võimalused õppe- ja teaduslikuks tööks ja ühes sellega tõuseb aasta-aastalt meie õppe ja teadusliku töö tase. Noortele on loodud nüüd õigusteaduskonnas kõik võimalused edukaks edasiõppimiseks nõukogude juristi auväärse elukutse omandamiseks.

Nõukogude ühiskonna käesoleval arenguetapil, järkjärgulisel üleminekul sotsialismilt kommunistmile, mitte ei vähene, vaid pidevalt suureneb Nõukogude riigi ja õiguse osatähendus. Nõukogude riik ja õigus on nendeks põhilisteks vahenditeks, mis aitavad kaasa meie ühiskonna ees seisva grandioosse ülesande täitmisele — kommunismi ülesehitamisele meie maal. Ühes sellega kasvab pidevalt nõudmine kõrgema juriidilise haridusega spetsialistide järele.

Suured majandusliku ja kultuurilise ülesehitustöö ülesanded nõuavad kaadreid, kes tunnevad nõukogude valitsuse ja partei poliitikat ja seda poliitikat väljendavaid õigusnorme ning kindlustavad nende ellurakendamise.

Kindlustades õigusnormide täpse ja kõrvalekaldumata ellurakendamise, kindlustavad nõukogude juristid ühes sellega meie sotsialistlikku korda ja selle edasiarengut kommunismi täielikule võidule.

Nendest ülesannetest lähtudes on ka arusaadav see hool ja tähelepanu, mida Nõukogude valitsus ja partei osutavad kõrgema juriidilise haridusega kaadri ettevalmistamisele. 1946. a. andis ÜK(b)P KK sellekohane otsus konkreetsed suunad kõrgema juriidilise haridusega kaadri ettevalmistuse parandamiseks ja juriidilise hariduse laiendamiseks. Selle otsuse elluviimiseks suureneb aasta-aastalt kõrgemate juriidiliste õppeasutuste arv, luuakse juurde uusi juriidilisi fakulteete ja teaduslikke uurimisasutusi, millega ühes laieneb ka teaduslike töötajate ettevalmistus aspirantuuri kaudu.

Nõukogude valitsus ja partei on loonud noortele kõige soodsamad tingimused kõrgema juriidilise hariduse omandamiseks, kindlustades neile peale ülikooli lõpetamist väga laialdased võimalused tegutsemiseks nõukogude praktilises ülesehitustöös mitmesugustel tööaladel.

Kõrgema juriidilise haridusega kaadrit vajavad kõigepealt kohtu- ja prokuratuuriorganid.

Nõukogude kohtuniku auväärusel kohal peavad juristid kindlustama nõukogude korda ja olema valvel nõukogude kodanike õiguste eest.

Prokuratuuriorganis on nõukogude juristid valvel nõukogude seaduste täpse täitmise eest, kaitstes meie ühiskondlikku ja riiklikku korda veel säilinud üksikute kurjategijate ja kahjurite vastu.

Kuid peale kohtu- ja prokuratuuriorganite on kõrgema juriidilise haridusega kaadritel lai tööpõld meie riigi- ja ühiskondlikes asutustes ja ettevõtteis väga mitmesugustel tööaladel. Kõrgema juriidilise haridusega kaadreid vajavad juhtivate töötajatena kõik meie haldusorganid: ministriumid, täitevkomiteed ja nende mitmesugused osakonnad.

Ettevõtteis on juristidel juriskonsultidena väga huvitav ja mitmekesine tööala ettevõtte tegevuse seaduspärasuse kindlustamisel ning tema õiguste ja huvide kaitsmisel.

Samuti vajavad hulgaliselt kõrgema juriidilise haridusega kaadrit advokaat ja notariaat kodanike teenindamiseks juriidiliste nõuannetega ja nende õiguste ning huvide kaitsmiseks.

Ka ajakirjanduses leiavad juristid laialdased tegutsemisvõimalused.

Sellest lühikesest, mitte kaugeltki täielikust rakendusvõimaluste loetelust nähtub, et kõrgema juriidilise haridusega kaadri tööpõld on väga laialdane, mitmekülgne ja huvitav.

TRÜ õigusteaduskond on ENSV-s ainukeseks kõrgemaks juriidiliseks õppeasutuseks, kus valmistatakse ette kõrgema juriidilise haridusega kaadreid.

Kehtiva õppeplaani kohaselt kestab õppeaeg teaduskonnas viis aastat, mille vältel üliõpilased saavad põhjaliku ja igakülgse ettevalmistuse töötamiseks juristi kõigil erinevatel tööaladel.

Õppeplaanile vastavalt saavad tulevased juristid ülikoolis väga põhjaliku juriidilise ettevalmistuse rea üldainete ja põhiliste juriidiliste distsipliinide õppimisega.

Kuid peale üldettevalmistuse annab ülikool tulevastele juristidele veel spetsiaalse juriidilise ettevalmistuse kitsamal erialal, millel tulevane jurist vastavalt huvialale soovib peale ülikooli lõpetamist töötada.

Üldettevalmistuses omistatakse erilist tähelepanu tulevaste juristide ideelis-poliitilisele ettevalmistusele. On ju nõukogude juristid valitsuse ja partei poliitika ja seda poliitikat väljendavate õigusnormide otsesteks ellurakendajateks.

Et olla valitsuse ja partei poliitika kindlaks ellurakendajaks on vaja, et nõukogude juristid ise tunneksid põhjalikult valitsuse ja partei poliitikat ja oleksid veendunud selle õigsuses. On vaja, et juristid tunneksid looduse ja ühiskonna arenguseadusi, oleksid veendunud sotsialistliku ühiskondliku korra õigsuses, tema ajaloolises paratamatuses ja võitmatuses. Selle veendumusele jõudmiseks on vaja eelkõige põhjalikult omandada marksismi-leninismi teooria. Marksismi-leninismi teooria omandamiseks ongi õppeplaanis ettenähtud üldainete grupp, kuhu kuuluvad: marksismi-leninismi alused, dialektiline ja ajalooline materialism ja poliitiline ökonoomia, milliste omandamine kindlustab tulevaste juristide põhjaliku ideelis-poliitilise ettevalmistuse.

Eriälastest üldainetest tuleks kõige pealt mainida nõukogude õigusteaduse põhialuseid käsitlevaid distsipline: riigi ja õiguse teooriat, riigi ja õiguse ajalugu ja poliiti-

liste õpetuste ajalugu, mis vaatlevad riigi ja õiguse ole- must, nende tekkimist ja arengut kuni tänapäevani. Andes riigi ja õiguse marksistliku käsitluse, on need distsipliinid aluseks kõigile järgnevatele erialastele õppeainetele.

Teistest erialastest distsipliinidest kuuluvad üldkursusse rida erinevaid põhilisi juriidilisi distsipliine nagu nõu- kogude tsiviilõigus, kriminaalõigus, haldusõigus, finants- õigus, kolhoosiõigus, tsiviil- ja kriminaalprotsess jt.

Riigiõiguslikest ainetest kuuluvad üldkursusse nõu- kogude riigiõigus, rahvademokraatia maade riigiõigus ja kodanlike riikide riigiõigus.

Erilist rõhku pannakse noorte juristide üldettevalmis- tuses rahvusvaheliste probleemide käsitlemisele selleks, et nad oleksid võimelised kiiresti orienteeruma keerukates rahvusvahelise õiguse ja välispoliitika küsimustes. Üld- kursuses on ettenähtud rida rahvusvahelis-õiguslikke aineid, millisteks on: rahvusvaheline avalik- ja eraõigus, rahvusvaheliste suhete ajalugu ning välisriikide majandus ja poliitika.

Peale teoreetiliste loengute näeb õppeplaan ette reas põhiainetes veel praktilised tööd ja seminarid, kus tuleva- sed juristid juba iseseisvalt püüavad lahendada praktilisi küsimusi ja teoreetilisi probleeme, mis seotud vastava õppeainega, valmistudes nii ette tulevaseks praktiliseks tööks.

Peale üldkursuse omandamist näeb õppeplaan ette ala- tes IV kursuselt üliõpilaste spetsialiseerumise omal vali- kul kitsamal erialal, millisel teaduskonna lõpetaja vasta- valt oma huvialale tulevikus soovib töötada.

Spetsialiseerumine on võimaldatud reas erinevais tsük- leis, millistest põhilisteks oleksid: riigiõiguse ja halduse, kriminaalõiguse, tsiviilõiguse ja rahvusvahelise õiguse tsüklid.

Tsükli piires õpetatakse üliõpilastele rida eriaineid ja valmistatakse nad ette töötama valitud kitsamal erialal vastavalt tsüklile kas haldusaparaadis, kohtu- ja prokura- tuuriorganeis, advokatuuris, arbitraažis, notariaadis jt.

Rahvusvahelise õiguse tsükli lõpetajatele on meil ava- tud laialdane tööpõld ajakirjanduse alal.

Paralleelselt teoreetilise ettevalmistusega toimub õppe- aja vältel üliõpilaste ettevalmistamine praktiliseks tööks nii, et nad peale ülikooli lõpetamise võiksid otsekohe siir-

duda praktilisele tööle kogenenud nõukogude töötajatena. Praktiliste kogemuste omandamiseks näeb õppeplaan ette küllaltki ulatusliku menetluspraktika otsekohe vastavates asutustes, kuhu tulevased ülikooli lõpetajad tööle siirduvad. Menetluspraktika toimub III õppeaastal 4 nädala ulatuses prokuratuuris, IV õppeaastal 4 nädala ulatuses kohtuorganeis ja V õppeaastal 8 nädala ulatuses vastavalt üliõpilase poolt valitud kitsamale erialale neis asutustes, kuhu peale lõpetamist kavatakse tööle siirduda.

Praktika vältel üliõpilased õppejõudude ja vilunud praktikute juhtimisel rakendavad juba omandatud teoreetilised teadmised ellu, omandavad praktilisi töökogemusi ja valmistuvad nii ette tegelikuks tööks.

Sellega erineb ettevalmistus Tartu Riikliku Ülikooli õigusteaduskonnas põhiliselt üliõpilaste ettevalmistusest kodanlikus ülikoolis, kus õppeaja vältel anti ainult pealiskaudsed teoreetilised teadmised, mitte valmistades ette üliõpilasi tegelikuks tööks praktikas. Ülikooli lõpetajad pidid praktiliste kogemuste saamiseks töötama mitme aasta vältel palgata praktikantidena kohtus, prokuratuuris, advokatuuris ja riigiasutustes, mille järel ta alles tunnustati «vääriliseks» tegelikule tööle asumiseks.

Kuid selline palgata praktikaaja läbimine oli võimalik ainult jõukatele, millega ka neile töötajate lastele, kes suurte majanduslike raskustega lõpetasid ülikooli, ei olnud sellest mingit praktilist kasu, kuna neid ei tunnustatud veel «küpseks» tegelikuks tööks juristina.

Nüüd aga antakse üliõpilastele õppeaja vältel ka täielik ettevalmistus praktiliseks tööks nii, et nad peale ülikooli lõpetamist võivad otsekohe siirduda tegelikule tööle igakülgsest ettevalmistatud juristidena.

Kõrvuti teoreetilise ja praktilise ettevalmistusega toimub juba alates esimesest õppeaastast tulevaste juristide ettevalmistus iseseisvaks teaduslikuks tööks. See on vajalik teadusala töötajate ettevalmistamiseks, samuti ka praktikas esinevate väga mitmesuguste küsimuste edukaks lahendamiseks. Meie kiiresti edasiarenev elu ja selle õiguslik reguleerimine, asetab juristi-praktiku sageli selliste küsimuste ette, mille lahendamiseks ta ei leia otsest vastust ülikoolis omandatud teadmistest ega ka vastavast kirjandusest. Ta peab ise olema võimeline selliseid küsimusi õigesti lahendama lähtudes õigus-teoreetilistest

seisukohtadest. Selleks valmistatakse neid ette iseseisva teadusliku tööga.

Üliõpilaste iseseisev teaduslik töö toimub õppejõudude juhtimisel koostatavate iga-aastaste kursusetööde, seminari-tööde ja lõpuks diplomitöö koostamisega, mille edukas kaitsmine on ühes riigieksamite sooritamise ja ülikooli lõpetamise eelduseks.

Väljaspool õppetööd töötab teaduskonnas rida üliõpilaste teaduslikke ringe, kus teadusehimulised noored vilunud õppejõudude juhendamisel valmistuvad ette iseseisvaks teaduslikuks uurimistööks, esinedes teaduslike ettekannetega ringi koosolekuil ja igal õppeaastal toimuvail üliõpilaste teaduslikel konverentsidel. Teaduslikud ringid on taimelavaks, kus kasvavad meie tulevased teadusala töötajad.

Eduka õppe- ja teadusliku töö kindlustamiseks hoolitseb teaduskond pidevalt ka üliõpilaste elu-oluliste tingimuste eest. Üliõpilastele kindlustatakse elamisvõimalused ühiselamuis ja hea õppeedukusega üliõpilased saavad stipendiumi.

Erialase ettevalmistuse kõrval on õigusteaduskonnas loodud üliõpilastele õppetööst vabal ajal avarad võimalused tegelemiseks mitmetel huvialadel. Teaduskonnas töötavad ametiühingu-organisatsiooni juhtimisel rida isetegevusringe nagu: näitering, laulukoor, orkester, malering j. t. Suur hulk teaduskonna üliõpilasi on koondunud ÜSK-i ridadesse, võttes aktiivselt osa kergejõustiku, võimlemise, sportmängude, purjespordi, tennise ja teiste seksioonide tööst. Teaduskonna isetegevuslased ja sportlased võtavad pidevalt osa üleülikoolilistest isetegevuse olümpiaadidest ja spordivõistlustest, olles seni saavutanud märkimisväärsed tulemused.

Nagu sellest lühikesest ülevaatest nähtub, annab nõukogude õigusteadus avarad ja mitmekülgsed teadmised ühiskondlik-poliitiliste, riigi ja õiguse ning rahvusvahelise elu komplitseeritud probleemide mõistmiseks ning meie ülesehitustöös esilekerkivate õiguslike küsimuste lahendamiseks.

TRÜ õigusteaduskonnas on loodud noortele kõik võimalused edukaks edasiõppimiseks nõukogude juristi kvalifikatsiooni omandamiseks.

Noored, kellel on huvi nõukogude õigusteaduse mitme-

külgsete ning väärtuslike teadmiste vastu ja kellel on soov töötamiseks juriidilisel alal või vastutava töötajana meie haldusaparaadis, suunduge edasi õppima Tartu Riikliku Ülikooli õigusteaduskonda. Te võite olla kindlad, et õigusteaduskonda lõpetades ootab teid ees nõukogude juristina avar ja tänuväärne tööpõld meie üha laienevas ülesehitustöös.

Arstiteaduskond.

Tartu Riiklikul Ülikoolil on kuulsusrikas minevik. Tal on olnud tihedad sidemed teiste vene õppe- ja teaduslike asutustega. Paljud nimekad õpetlased ja teaduse korüfeed on siin õppinud ja töötanud. Olgu neist nimetatud vaid mõned üksikud.

Kuulus vene akadeemik, teadusliku embrüoloogia rajaja K. M. Baer õppis Tartu ülikoolis arstiteadust 1810—1814. a. 1827. a. Tartu ülikooli arstiteaduskonna juurde loodud professorite ettevalmistamise instituudi õpilastest on oma teaduslike saavutuste poolest omandanud erilise kuulsuse kirurgid Nikolai Ivanovitš Pirogov, Feodor Ivanovitš Inozemtsev ning eksperimentaalse füsioloogia rajaja Venemaal — Filomafitski. N. I. Pirogov kaitses Tartus 1831. a. hiilgavalt oma väitekirja ja kinnitati siin 1836. a. kirurgia professoriks. Tema teeneks teaduse maailmas on rida suure tähtsusega avastusi anatoomia alal, kus ta andis rea originaalseid uurimismeetodeid ja lõi suurepäraseid anatoomilised atlased. Ta pani teadusliku aluse kirurgiale, lõi mitmed uued operatsiooni meetodid, võttis esimesena kasutusele rektaalse eeternarkoosi j. m. Oma silmapaistva tegevusega mitmesugustel sõjatandritel on ta pannud aluse välikirurgiale. F. I. Inozemtsev sai kirurgilise koolkonna loojaks Moskva ülikoolis. Tihe side Tartu ülikooli ja vene kõrgemate koolide vahel ilmneb ka asjaolus, et Tartu ülikooli professorite instituudi kasvandik Filomafitski lõi esimese eksperimentaalse füsioloogia kateedri Moskva ülikoolis 1835. a.

Tartu ülikoolis on töötanud sellised tuntud vene teadlased, nagu Bubnov ja G. V. Hlopin, kes esindasid ühiskondlikku füsioloogilist suunda hügieenis. Ka kuulus nõukogude neurokirurg, NSV Liidu Meditsiiniliste Teaduste Akadeemia esimene president ja sotsialistliku töö kangelane Nikolai Nilovitš Burdenko sai oma hariduse Tartu ülikoolis ning töötas siin professorina kuni 1918. aastani.

Eesti nimekatest kultuuritegelastest õppisid Tartu ülikoolis arstiteadust Fr. R. Fählman ja Fr. R. Kreutzwald.

Tartu ülikooli arstiteaduskonna juhid on järjekindlalt võidelnud edu eest oma töös. Nii näitas sünnitusabi ja nakkushaiguste kateedri juhataja Mihnov juba 1903. a. omas ettekandes mõtlemise materiaalsel substraati, tuginedes oma väidetes eesrindlike vene teadlaste Timirjazevi, Metšnikovi ja I. P. Pavlovi teaduslikele töödele.

Arstiteaduskonna õppe-teaduslik töö on rajatud I. P. Pavlovi materialistlikule füsioloogiale. I. P. Pavlovi õpetust rakendatakse edukalt mitte ainult kliinilistes kateedrites, vaid ka teoreetilistes.

Arstiteaduskonna üldstruktuur, õppetöö ülesanded ja iseloom.

Tartu Riikliku Ülikooli arstiteaduskonnas on praegu ravi-, stomatoloogia- ja farmaatsiaosakond. Alates 1951/52. õppeaastast on avatud ka vene õppekeelega osakond. Õppetööd teostavad 24 arstiteaduslikku kateedrit. Arstiteaduskonna osas on õppetööle rakendatud marksismi-leninismi, poliitilise ökonomia, vene keele, kehalise kasvatus ja teised üldülikoolilised kateedrid, kuna osa õppeainete õpetamine on pandud matemaatika-looduseaduskonna kateedritele (füüsika, anorgaaniline ja orgaaniline keemia).

Arstiteaduskonna ülesandeks on ette valmistada kõrge kvalifikatsiooniga arste, arste-stomatolooge ja proviisoreid, kes peale oma eriala omandamist oleksid mitte ainult kitsa erialaga spetsialistid, vaid ka aktiivsed kommunistliku ühiskonna ülesehitajad.

Eriala õpetamisel pannakse arstiteaduskonnas erilist rõhku praktilistele töödele laboratooriumides ja kliinikutes ning üliõpilaste iseseisvale õpingulisele tööle iga semestri esimesest päevast alates. Seepärast ei ole arstiteaduskonnas võimalik õppida mittestatsionaarselt ja üliõpilased peavad olema pidevalt õppetöö juures.

Arstiteaduskonna kõigis osakondades on õppeained järjestatud nende sõltuvuse alusel üksteisest. Iga noorema semestri või kursuse õppeained on eeldusteks järgmise, vanema semestri või kursuse õppeainete käsitlemisel. Seepärast toimuvad iga semestri lõpus arvestused ja eksamid neis õppeaines, millede teadmine on vajalik järgmise

semestri ainete omandamiseks. Ravi- ja stomatoloogia-osakonna I ja II kursusel pannakse erilist rõhku nelja aine anatoomia, histoloogia ning embrüoloogia, füsioloogia ja bioloogilise keemia omandamisele, mispärast eksamid neis aineis toimuvad Kõrgema Hariduse Ministeeriumi poolt kinnitatud eksamikomisjoni ees. Farmaatsiaosakonna ettevalmistavaiks põhiaineiks on keemiad. Oppimine arsti-teaduskonnas lõpeb riigieksamitega riigieksamikomisjonide ees vastavate erialade tähtsamais aineis. Riigieksamid peavad näitama, kas lõpetajad on nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt küpsed nõukogude ühiskonnas töötama.

Raviosakond.

Oppimine raviosakonnas kestab kuus aastat. Kahe esimese aasta jooksul saavad üliõpilased üldteoreetilist ettevalmistust. Kahe esimese õppeaasta kestel omandatakse marksismi-leninismi alused ja viiakse läbi kohustuslik õpetus kehalise kasvatusel alal. Esimesel kahel kursusel õpitakse veel keemiat, füüsikat, üldbioloogiat, anatoomiat, histoloogiat, füsioloogiat ja bioloogilist keemiat ning alustatakse ka mikrobioloogia õppimist. Vene keele õpetamine toimub neljal esimesel kursusel, võõrkeelte õppimine on aga võimaldatud kõikidel kursustel. Kolmandal kursusel tutvuvad üliõpilased juba haiges organismis asetleidvate patoloogiliste protsesside olemusega, meetoditega nende äratundmiseks, samuti põhialustega sise- ja kirurgilistes haigustes. Alates 1951/52. õppeaastast alustatakse kolmandal kursusel hügieeni kursusega, kus üliõpilastele tutvustatakse väliskeskkonna faktorite mõju organismile ning teid, kuidas võidelda tervise eest. Neljandal kursusel õpetatakse tervishoiu-organisatsiooni kui ühiskondlik-medit-siinilist distsipliini, sise- ja kirurgilisi haigusi ning teisi kliinilisi aineid. Samal kursusel õpitakse tundma arsti-teaduse ajalugu, kusjuures üliõpilastel tuleb seminaride töödes käsitleda kas üldarstiteaduse ajaloo teemat või teemat, mis on seotud Tartu Riikliku Ülikooli arstiteadus-konnaga. Neljanda kursuse üliõpilastel tuleb peale kevad-semestri lõpetamist sooritada menetluspraktika tervishoiu-võrgu ravi-profülaktilistes asutustes. Viies kursus on pühendatud süvenemisele sisehaiguste ja kirurgiliste hai-guste tundmise alal ja eriainete omandamisel. Kuuendal õppeaastal on ülekaalus praktiline töö ja pearõhk asetatakse

siin sisehaigustele, kirurgiale, sünnitusabile ja naistehaigustele.

Pärast kuueaastase kursuse lõpetamist ja riigieksamite sooritamist omandab üliõpilane arsti kutse, olles kvalifitseeritud siirduma ühele või teisele tegevusväljale arstiteaduse alal, kus ta leiab ees avarad võimalused oma teadmiste rakendamiseks.

Üliõpilasi, kes on ülikooli lõpetanud väga heade hinnetega, võidakse jätta ülikooli juurde aspirantuuri, kus nad edasiseks õppe- ja teaduslikuks tegevuseks ette valmistuvad. Samuti võivad aspirantuuri minna arstid, kes on töötanud praktilisel arstiteaduse alal 3 aastat väljaspool ülikooli. Teaduslikku kraadi võivad omandada Tartu Riiklikus Ülikoolis ka need praktilised arstid, kes töötavad tervishoiuvõrgus.

Nõukogude meditsiinis on valitsevaks profülaktiline suund, kusjuures tegelik profülaktika algab juba sünnitushaiglates ja lastehaiglaste lastenõuandla osakondades. Kuigi TRÜ arstiteaduskonnas puudub pediatraiaosakond, siiski omistatakse sellele distsipliinile väga suurt tähelepanu. Arstidele, kes hiljem tahavad spetsialiseeruda arstidekspediatriteks, on avatud laialdased võimalused spetsialiseerimiskursuste näol nii TRÜ arstiteaduskonnas kui ka Leningradi ja Moskva pediatrilistes instituutides. Iga aasta suunab ENSV Tervishoiuministerium mitmesuguste erialade spetsialiseerumiseks arste ordinatuuri, mis kestab 3 aastat ning mille vältel makstakse riiklikke stipendiume. Ordinatuuri lõpetamise järgi omandatakse arsti-spetsialisti kutse ning peale kandidaadi väitekirja kaitsmist meditsiiniliste teaduste kandidaadi teaduslik kraad.

NSV Liidus on loodud avarad võimalused meditsiinilise teaduse arendamiseks ning praktiliseks tööks, selleks, et võidelda haigustumiste vähendamise ning eluea pikendamise eest.

Stomatoloogiaosakond.

TRÜ Arstiteaduskonna stomatoloogiaosakonna ülesandeks on ette valmistada kõrge kvalifikatsiooniga suu-, hamba- ja lõualuuhaiiguste eriteadlasi — arste-stomatolooge. Kujunedes viimaste aastakümnete — arste omaette meditsiiniliseks distsipliiniks ja arenedes kitsast, ainult hambaraviga tegelevast hambaarsti erialast avaraks arsti-

stomatoloogi tegevusalaks, hõlmab stomatoloogia kõiki suuõõneelundite, nende lähema ümbruse ja lõualuu haigusi. Stomatoloogia omandamine nõuab sama üldbioloogilist ja üldmeditsiinilist ettevalmistust nagu iga teinegi meditsiiniline eriala. Peale erialase oskuse stomatoloogias peab arst-stomatoloog tundma kõiki meditsiinilisi uurimismeetodeid ja saama küllaldase ettevalmistuse kliinilistes ainetes, mis on vajalikud suuõõnes toimuvate patoloogiliste protsesside äratundmiseks ja neist tingitud kogu organismi kui terviklikkuse talitushäirete õigeks hindamiseks. Niisugusi eriteadlasi arste-stomatolooge valmistab ette TRÜ arstiteaduskonna stomatoloogiaosakond.

Oppeaeg TRÜ arstiteaduskonna stomatoloogiaosakonnas kestab 5 aastat. Kahel esimesel õppeaastal toimub stomatoloogiaosakonna õpetegevus üldmeditsiinilistes ainetes koos raviosakonnaga samas ulatuses ja sama tundide arvuga peale mõne üksiku erandi. Kolmandal õppeaastal on stomatoloogiaosakonna õppeplaanis patoloogiline füsioloogia ja kliinilistest ainetest sisehaiguste propedeutika ning üldkirurgia desmurgiaga ehk sidumisõpetusega sama ulatuse ja sama tundide arvuga kui raviosakonnas. Osa aineid, nagu patoloogiline anatoomia, farmakoloogia ja närvihaigused, võetakse läbi vähemas ulatuses, kui see on ette nähtud raviosakonnas. Neljandal õppeaastal on õppeplaanis kliinilised ained, nagu teaduskonna sisehaigustekliinik, kõrva-, nina- ja kurguhaigused, silmahaigused, naha- ja suuhaigused, nakkushaigused ja lastehaigused. Poliitilisi õppeaineid käsitletakse stomatoloogiaosakonnas samas ulatuses ja sama tundide arvuga kui raviosakonnas.

Õpetegevus stomatoloogiaosakonna eriaineis toimub stomatoloogiakateedri kaudu terapeutilises, kirurgilises ning ortopeedilises stomatoloogias. Terapeutilise stomatoloogia õpetamine algab 6. semestril loengute ja praktiliste töödega hambafantoomidel. 7. semestrist alates töötavad üliõpilased juba haigetega terapeutilises stomatoloogias, sooritades sellega õppeplaanis ettenähtud praktikumi. Praktikumid stomatoloogilistes ainetes toimuvad stomatoloogiapolikliinikus, mis on määratud stomatoloogiliseks õppebaasiks. Kirurgilises stomatoloogias käsitletakse kõiki suuõõnes ja lõualuudes esinevaid kirurgilisi haigusi. Üliõpilased sooritavad kirurgilise stomatoloogia praktikumi esialgu laipadel ning hiljem stomatoloogiapolikliiniku haigetel kateedri õppejõudude juhatusel ja kontrollimisel.

Kirurgilises stomatoloogias õpetatakse ka stomatoloogilist röntgenoloogiat, milles käsitletakse röntgenitehnikat ja suu-, hamba- ning lõualuuhaiguste röntgendiagnostikat.

Ortopeedilises stomatoloogias võetakse läbi hammaste ja lõualuu proteetika. Üliõpilased sooritavad hambatehniliste tööde praktikumi fantoomidel ja hiljem töötavad ortopeedilise stomatoloogia alal stomatoloogia-polikliinikus. Viimasel õppeaastal töötavad üliõpilased kõigis stomatoloogilistes ainetes stomatoloogia-polikliinikus kuni 4 tundi päevas, valmistades end sellega ette tulevase eriteadlase — arsti-stomatoloogi kutsele. Pikemaajaline polikliinikus töötamine on vajalik selleks, et üliõpilased stomatoloogiaosakonna lõpetamisel ja riigieksamite sooritamisel oleksid valmis ellu astuma kvalifitseeritud eriteadlastena ja asuma neile arvukatele kohtadele, kuhu vajatakse arste-stomatolooge.

Farmaatsiaosakond.

TRÜ arstiteaduskonna farmaatsiaosakond valmistab ette kõrgema spetsiaalharidusega farmatseute-proviisoreid, kes asuvad vastutavaile ja eriharidust eeldavaile kohtadele apteegitöö alal. Edasi valmistab farmaatsiaosakond ette eriteadlasi keemilis-farmatseutiliste laboratooriumide ja tööstuste teadusliku ning juhtiva kaadri tarvis, annab oskuse kohtukeemilise ekspertiisi toimetamiseks ja erialased teadmised, mis võimaldavad kursuse lõpetanuil vahetult lülituda teaduslikku uurimistöösse kõigi farmatseutiliste distsipliinide alal.

Farmatseutilise eriharidusega kaader on hädavajalik, arvestades seda suurt tähelepanu, mida NSV Liit omistab tervishoiu taseme tõstmisele. NSV Liidus seisab arstiabi kogu rahva teenistuses, mistõttu ka farmatseutilisele kaadri-le on asetatud suured ning vastutusrikkad ülesanded. Teadusliku eriharidusega kaader peab vastutama apteekides ja keemilis-farmatseutilistes laboratooriumides ning tööstustes tehtava töö ja ravimite produktsiooni teadusliku täpsuse, valmistamisviisi otstarbekuse ja sihitäitvuse eest. Puht-teaduslik, otsesesse uurimistegevusse rakendatud kaader on tarvilik selleks, et meie teadmised tuntud ravimite kohta avarduksid ja et võidaks rahvatervishoiu huvides tarvitusele võtta uusi, otstarbekohasemaid ravimeid. NSV Liidus õpitakse põhjalikult tundma kõiki meie suurel kodumaal leiduvaid ravimitena või ravimite koostusainetena tarvita-miskõlblikke varasid. Nendest varadest tuleb esijoones

nimetada paljusid meie riigi piirides kasvavaid ravimtaimi, mis mujal on täiesti tundmatud ja mida ainult NSV Liidu teadlased on uurima hakanud. Juba paljusid aastaid on sel ulatuslikul alal teostatud uurimistöid, kuid on vaja veel rohkem teadusliku töö pingutust, et nende juba avastatud või veel isegi avastamata droogide teadusliku tundmise põhjalikkus jõuaks samale tasemele, kui seda on meie teadmised vanade, sageli juba aastasadu kasutusel olnud ja seetõttu põhjalikult läbiuuritud droogide kohta.

Nendeks laialdasteks ning vastutusrikasteks ülesanneteks vajalike teadmiste ja oskuste omandamisele on ette nähtud 5-aastase kestusega õppeaeg. Selle aja jooksul omandatakse teoreetilised teadmised kõigist vajalikest abi- ja eeldusdistsipliinidest, näiteks botaanikast, keemiast, füüsikast jne., farmatseutilistest eridistsipliinidest loengute abil ja praktilised oskused ning töövilumus vastavate harjutuste ja praktikumidega. Erialastest ainetest õpivad üliõpilased tundma farmakognoosiat, ravimite tehnoloogiat ja galeeniliste preparaatide valmistamist, farmatseutilist keemiat spetsiaalse analüüsi ja sünteesiga, farmaatsia-ala organiseerimist, kohtukeemiat jne.

Hästi ettevalmistatud proviisorid leiavad sotsialistliku riigi tervishoiusüsteemis rakendamist kõige laiemas ulatuses. Nad on juhtivateks tööjõududeks apteekides apteegijuhatajatena ja muude iseseisvate ametite täitjatena apteegi-praktikas ning teistes farmatseutilistes asutistes, laboratooriumides ja tööstustes. Nad võivad olla kontroll-analüütiliste ja galeeniliste laboratooriumide juhatajad, täita farmatseutiliste inspektorite ametit tervishoiuorganite ja Apteekide Peavalitsuse juures, olla vastutavaiks kohtukeemilisteks ekspertideks ja pärast erilist ettevalmistust õppetöö juhatajaiks farmatseutilistes ning meditsiinilistes kesk- ja kõrgemates koolides. Teaduslikku uurimistööd saab eriharidusega farmatseut teostada vastavates laboratooriumides uute keemiliste ravimite sünteesimisel ja tootmisel või uute, ratsionaalsemate ravimivormide leiutamisel. Peale selle on olemas võimalus osa võtta ääretult suure tähtsusega ekspeditsioonidest, mida korraldatakse NSV Liidu territooriumi mitmesugustesse osadesse, et leida järjest uusi ravimtaimi, mis oleksid farmatseutilises praktikas kasutamiskõlblikud.

Farmaatsiaosakonna eeskujulikult lõpetanud on võimalus pärast aspirantuuri lõpetamist või vastavates määrus-

tes ettenähtud kandidaadi miinimumi eksamite sooritamist ja tööde esitamist nende avalikul kaitsmisel omandada teaduste kandidaadi ja doktori kraad.

TRÜ arstiteaduskond sai eriti avarad võimalused nii õppe- kui ka teadusliku töö teostamisel alles nõukogude perioodil. Kui kodanliku korra ajal võeti igal aastal vastu vaid 60 üliõpilast, kelledest lõpetas 15—20 ning needki lõpetajad arstide üleproduktiooni tõttu ei saanud tööd, siis praegu lõpetab igal aastal enam kui 120 noort arsti, keda suunatakse tööle nii praktilisse kui ka teaduslik-pedagoogilise töö ettevalmistamisele. Kui kodanliku korra ajal üliõpilased ei saanud stipendiumi ega olnud kindlustatud ühiselamutega, siis nüüd hästi edasijõudnuile üliõpilastele on kindlustatud riiklik stipendium. Arstiteaduskonnale on eraldatud kaks suurt ühiselamut. Igal aastal on kasvanud ka aspirantide arv, keda valmistatakse ette pedagoogilis-teaduslikuks tööks. Nii 1952/53. õ.-aastaks võetakse vastu 5 uut aspiranti. Ainult nõukogude korra tingimuses on võimaldatud üliõpilastele tutvumine teiste vennasvabariikide kõrgemate meditsiiniliste õppeasutustega. Nii on viibinud üle 40 arstiteaduskonna üliõpilase 1949. a. I. P. Pavlovi 100. a. sünnipäeva tähistamisel Leningradis, 1950. a. Moskvas, Riias, Leningradis. 1951. a. viibis 30 üliõpilast Moskvas, tutvudes ühe vanima — Moskva I Lenini ordeni Meditsiinilise Instituudi õppe- ja teadusliku tööga. Üliõpilaste teaduslik töö on aastast aastasse kasvanud — nii 1951/52. õ/a. said 8 arstiteaduskonna üliõpilast esimese auhinna oma teaduslike tööde eest. Ainult nõukogude korra tingimuses on loodud üliõpilastele võimalusi aktiivseks osavõtuks ühiskondlik-poliitilisest elust: komsomoli, ametiühingu, Punase Risti j. t. organisatsioonide ridades. Rida üliõpilasi on saanud silmapaistvad tulemused spordimeisterlikkuse alal — ravi IV k. üliõpilane Vasar — kettaheites, sama kursuse üliõpilane Timusk — teivashüppes, I k. üliõpil. Ridala — jooksudes, V k. üliõp. E. Käppa — purjetamises — omades ühtlasi meistersportlase nimetust j. t.

TRÜ ja selle arstiteaduskond koos teiste vennasvabariikide kõrgemate õppeasutustega sammub Nõukogude valitsuse ja bolševike partei ja isiklikult seltsimees Stalini juhtimisel kindlalt kultuuri, progressi teel ning seisab kindlalt rahu eest võitlejate esiridades.

Ajaloo-keeleteaduskond.

Ajaloo-keeleteaduskond valmistab ette teaduslikke töötajaid ja keskkooliõpetajaid ajaloo, eesti keele ja kirjanduse, vene keele ja kirjanduse, võõrkeelte, ja psühholoogia ning loogika alal (üksikasjaline spetsiaalsuste loetelu on toodud juuresolevas tabelis). Üliõpilaste arvult on ta üks suuremaid ja erialade hulga ning ainete valiku võimaluste poolest kõige mitmekesisemaid teaduskondi Tartu Riiklikus Ülikoolis. Õppeaeg kestab 5 aastat, jagunedes vastavalt viieks üheaastaseks kursuseks. Iga kursus koosneb kahest semestrist — sügis- ja kevadsemestrist.

Paremaks spetsialiseerumise võimaldamiseks jaguneb teaduskond kolme osakonda: ajaloo-, keeleteaduse- ja loogika-psühholoogiaosakond. Igal ülikooli astujal peab selge olema, millises osakonnas ta soovib õpinguid alustada. Keeleteaduse-osakonda astujad peavad otsekohe valima ka eriharu, kus nad soovivad õppida, sest siin algab erinevus õppetöös kohe esimesel semestril. Ajaloo-osakonnas algab spetsialiseerumine alles 2.—3. kursusel, 1. kursusel töötavad kõik ühise õppeplani järgi. Osakonna või eriharu vahetamine tagantjärele on seotud suurte raskustega.

Peale üksikutes osakondades käsitletavate ainete õpivad kõik ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilased marksism-leninismi aluseid, poliitilist ökonomiat, dialektilist ja ajaloolist materialismi, filosoofia ajalugu, loogikat, psühholoogiat, pedagoogikat, oma eriaine metoodikat, NSV Liidu rahvaste ajalugu, NSV Liidu rahvaste kirjanduse ajalugu, vene keelt, ladina keelt, üht Lääne-Euroopa keelt (kas inglise või saksa keelt, prantsuse filoloogia alal spetsialiseerujail on kohustuslik õppida võõrkeelena hispaania keelt, teised võivad õpitava võõrkeele valida oma soovi kohaselt) ja kehalist kasvatust. Nende üldkursuste õppimine on keskendatud peamiselt kahele esimesele õppeaastale, et viimastel semestritel rohkem võimaldada süvenemist valitud erialasse.

Ajaloo-osakond.

Peale üldainete alustatakse õppimist, üldisemate, kogu osakonnale tarvilike ainetega. Kõik ajaloo-osakonna üliõpilased kuuluvad järgmisi aineid — vanaaja, keskaja, uusaja, NSV Liidu rahvaste ja Eesti ajaloo kursust, arheoloogia algmeid, etnograafia algmeid koos klasside-eelse ühiskonna ajaloo, historiograafiat ning nõukogude riigi ja õiguse ajuseid. Järgmistel aastatel siirduakse kordkorralt kitsama eriala piiridesse, nii et kahel viimasel aastal asetseb üliõpilase töö raskuspunkt juba täiesti eriharude ainetes. Selline tööjaotus kindlustab üliõpilastele laialdase silmaringi ajalooteaduste alal ning tutvustab neid nõukogude teaduste meetodiga ja saavutustega oma erialal. Viimastel semestritel loetakse erikursused annavad süvendatud käsitluse vastava aine probleemidest ja viivad õppijad otsesesse kontakti teadusliku uurimistöö meetodiga. Eriharude piirides pannakse suurt rõhku üliõpilaste iseseisvale tööle, milleks on eriti seminarid, kus üliõpilastel tuleb kokkulepitud teema jaoks materjal ja kirjandus läbi töötada ning selle põhjal iseseisev töö kirjutada. Nii omandavad üliõpilased vilumuse iseseisvaks teaduslikuks töötamiseks oma erialal. Lisaks oma erialal kohustuslikele ainetele võivad üliõpilased õppida mõningaid vabatahtlikke, nn. fakultatiivseid aineid. Nende ülesandeks on laiendada üliõpilase silmaringi teatavate probleemide ja eriainetes suhtes, mis eriala jaoks võivad kasulikud olla. Eriharude piirides lisandub vastav menetluspraktika, arhiivinduse alal tegelik töötamine arhiivis.

Seega annab ajaloo-osakonna lõpetamine kindla aluse marksistliku ajalooteaduse meetodis, teoorias ja praktikas, süstemaatilise ja põhjaliku kõrgema hariduse valitud eriharude kitsamal alal. Enamik lõpetajaid siirduvad pedagoogilisele tegevusele keskkoolides, osa leiab võimaluse omandatud teadmisi ja kogemusi rakendada ja edasi arendada muuseumides, arhiivides, raamatukogudes, ajalehtede ja ajakirjade juures jne.

Keeleteaduse-osakond.

Kuigi spetsialiseerumine eriharude järgi algab juba esimesel semestril, kuuluvad üliõpilased algul suurel määral kogu teaduskonnale ühiselt loetavaid aineid (vt. eelpool) ning kõikidele keeleteaduse-osakonna üliõpilastele ühiseid aineid, nagu sissejuhatus keele-

teadusse, sissejuhatus kirjandusteadusse ja üldine kirjandus. Tuumaineks on iga keele eriharu (eesti, vene, inglise, prantsuse, saksa) vastava keele süvendatud kursus, mis peab kindlustama valitud keele täieliku praktilise valdamise; vanematel semestritel tuleb sellele lisaks vastava keele ajaloo kursus. Kõrvuti keele ja selle ajaloo õpitakse valitud erialale vastava kirjanduse ajalugu. Alles III kursusest tuleb igal üliõpilasel veel valida, kas ta spetsialiseerub oma eriharus keele või kirjanduse alale. Eesti keele eriharus on võimalik III kursusest alates spetsialiseeruda eesti kirjanduse, rahvaluule, eesti keele ja soomeugri keelte erialale, vene keele ja kirjanduse eriharus kas vene keele või kirjanduse erialale, vastavalt sellele tuleb eriti süveneda kas vastava keele või kirjanduse õppimisele. Teoreetiliste kursuste kõrval võtavad keeleteaduseosakonna üliõpilased osa eriala seminaridest, kus nad tutvuvad teadusliku uurimistöö meetoditega oma erialal. Mõnel alal on ette nähtud ka menetluspraktika, näit. eesti keele õppijatel murdeainestiku kogumine, rahvaluule õppijatel — rahvaluuleainestiku kogumine ja originaalmaterjalide töötlemine jne. Ka keeleteaduse-osakonna üliõpilastel on võimalik lisaks oma eriala kohustuslikele ainetele vabatahtlikult õppida fakultatiivseid aineid.

Niiviisi annab keeleteaduse-osakond kindla marksistliku meetodiga varustatud keele- ja kirjandusteaduse spetsialiste, kes põhjalikult tunnevad oma erialaks valitud keelt ja kirjandust ning võivad edukalt töötada õpetajatenä koolides, samuti tölkidena, kvalifitseeritud töötajatena raamatukogudes, ajalehtede ja ajakirjade toimetustes, kirjastustes jm.

Keeleteaduse-osakonna vene keele eriharus on võimalik õppida nii vene kui ka eesti keeles.

Keeleteaduse-osakonna ühe või teise eriala valikult tuleb eriti silmas pidada juba olemasolevaid eelteadmisi vastaval alal. Nii näit. ei ole soovitatav valida erialaks niisugust keelt, mida abiturient kas üldse ei valda või valdab üsna puudulikult. See muudaks tema töö ülikoolis väga raskeks.

Loogika-psühholoogiaosakond.

Õppetöö selles osakonnas toimub eesti keele eriharu baasil, s. o. loogika-psühholoogiaosakonna üliõpilased õpivad ka kõiki eesti keele eriharule ettenähtud aineid,

välja arvatud mõned teoreetilised ained. Selle tõttu omandavad loogika-psühholoogiaosakonna lõpetajad ühtlasi eesti keele ja loogika- ning psühholoogiaõpetaja kutse. Osakonnale annavad ilme niisugused ained, nagu loogika põhikursus (lisaks elementaarkursusele), loogika ajalugu, kesknärvisüsteemi ja kõrgema närvitegevuse füsioloogia, psühholoogia (süvendatud kursus), psühholoogia ajalugu, psühholoogia praktikum, pedagoogika (süvendatud kursus), pedagoogika ajalugu ning loogika ja psühholoogia õpetamise metoodika. Neid eesti keele eriharude aineid, mis loogika-psühholoogiaosakonna kohustuslikust õppeplaanist on välja jäetud, võib õppida vabatahtlikult (fakultatiivsete ainetena).

Loogika-psühholoogiaosakonda käesoleval aastal üliõpilasi vastu ei võeta.

*

Ülikool lõpetatakse ajaloo-keeleteaduskonnas erialase diplomitöö kirjutamisega ja selle kaitsmisega komisjoni ees ning riigieksamitega. Diplomitöö kirjutamine toimub erialase õppejõu otsesel juhendamisel. Riigieksamateks on kõigile ühise ainenähtena marksismi-leninismi alused ja vastavalt valitud eriharule kaks peaainet. Kes stuudiumi jooksul on näidanud kalduvusi ja võimeid iseseisvaks teaduslikuks uurimistööks, see jäetakse aspirandiks edasi ülikooli juurde valmistuma teadusliku kraadi omandamisele, mille järel on võimalik saada koolide õppejõuks või teaduslikuks töötajaks mõnes teaduslikus uurimisasutises.

TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna struktuur

Spetsialiseerumis- võimalused	Tööd sisustavad kateedrid	Tööd sisustavad abi- õppeasutised (sulgudes aadressid)
A. Ajaloo-osa- kond:		
Ajaloo eriharu	üldise ajaloo ka- teeder	
a) üldise ajaloo eri- ala		
b) NSV Liidu aja- loo eriala	NSV Liidu ajaloo kateeder	ajalookabinet (keemia- hoones)
c) kunstiajaloo eriala		
B. Keeleteaduse osakond:		
Eesti keele eriharu:	eesti keele kateeder	eesti keele kabinet (peahoones)
a) eesti keele eri- ala		
b) eesti kirjanduse eriala	eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder	eesti kirjanduse ja rahvaluule kabinet (peahoones)
c) eesti rahvaluule eriala		
d) soome-ugri keel- te eriala	soome-ugri keelte kateeder	foneetika laboratoo- rium (peahoones)
Vene keele eriharu:		
a) keele eriala	vene keele kateeder	vene keele ja kirjan- duse kabinet (pea- hoones)
b) kirjanduse eriala	vene kirjanduse ka- teeder	
Lääne-Euroopa keelte (inglise, prantsuse, saksa) eriharu.	Lääne-Euroopa keelte kateeder Lääne-Euroopa kir- janduse kateeder	Lääne-Euroopa filo- loogia kabinet (pea- hoones)
Klassilise filoloogia eriharu.	klassikalise filo- loogia kateeder	klassikalise filoloogia kabinet (peahoones) muinasteaduse muu- seum (peahoones)
C. Loogika-psüh- hologia osa- kond.		
	loogika-psühholoo- gia kateeder	
	pedagoogika ja metoodika kateeder	psühholoogialabora- toorium (V. Kingis- sepa 12) pedagoogikakabinet (V. Kingissepa 12)

Märkus: klassikalise filoloogia ja psühholoogia-loogika alal sel aastal üliõpilasi vastu ei võeta.

Matemaatika-loodusteaduskond.

Matemaatika-mehaanikaosakond.

Oma tegevuse vältel on Tartu ülikoolis õpetanud mitmed nimekad matemaatiliste teaduste esindajad ja on oma hariduse saanud paljud hiljem suure eduga töötanud matemaatikateadlased. Tartu ülikooli õpetajaskonnast võib näiteks nimetada professor F. Minding'ut, kes andis kõigi konstantse kõverusega pöördepindade loetelu. Mitmed aastad hiljem selgus, et neil pindadel realiseerub Lobatševski mitte-eukleidiline geomeetria just nii, nagu Eukleidese geomeetria realiseerub tasandil. Teise suurte teenetega abstraktse matemaatika esindajana nimetame T. Molien'i, Tartu ülikooli dotsenti ja hiljem Tomski ülikooli professorit, kes möödunud sajandi lõpul pani Tartus aluse lõplikku järku algebratele. Rakendusliku kallakuga matemaatikuist olgu märgitud G. Kolossov, kelle Tartus 1905—1910. aasta vahel tehtud uurimused kompleksmuutuja kasutamise kohta elastsete kehade mehaanikas panid aluse elasto-mehaanika suurejoonelisele arengule Nõukogude Liidus. Siin, Tartus, oma hariduse saanud teeneterohkeist matemaatikuist olgu nimetatud A. Harnack ja Moskva diferentsiaal-geomeetrite koolkonna rajaja K. Peterson.

Matemaatika õppimine võib Tartu Riiklikus Ülikoolis toimuda kahes suunas. Esimeses omavad tsentraalse koha matemaatika teoreetilised, teises — matemaatika rakenduslikud ained.

Matemaatika teoreetiliste ainete õpetamine on jaotatud kahe kateedri — matemaatilise analüüsi ja geomeetria kateedri vahel. Esimene neist kateedreist õpetab kõrgema algebra, matemaatilise analüüsi ja funktsiooniteoreetilisi aineid, teine — laialdast geomeetriliste ainete tsükli.

Õppetöö matemaatika osakonnas kestab 5 aastat ja toi-

mub loengute, praktiliste tööde ja seminaride vormis, millele lisanduvad kursuse- ja diplomitööd. Üliõpilaste iseiseisva teadusliku uurimistöö juurde viimiseks töötab matemaatilise analüüsi kateedri juhendamisel üliõpilaste teadusliku ühingu matemaatikaring.

Matemaatikaharu lõpetajail on avarad töövõimalused teaduslike töötajatena teaduslikes uurimisinstituutides, eriti aga ENSV Haridusministeeriumi keskkoolide võrgus matemaatikaõpetajana, kelle järgi nõudmine on väga suur ja kasvab veelgi.

Enam kui kunagi varem vajame aga praegu rakendusliku kallakuga matemaatika eriteadlasi. Kommunismi suurehituste püstitamine, uute eelseisvate suurehituste planeerimine, meie riigi sotsialistliku majanduse kavandamine, juhtimine ja kontroll — kõik see saab päevast päeva uusi ulatuslikke ülesandeid, mille lahendamine on võimalik ainult laialdase matemaatilise aparadi abil. See asjaolu sunnib enam kui senini rõhutama rakendusmatemaatika osatähtsust ka ülikoolide töös.

Rakendusmatemaatilised ained grupeeruvad kahe ulatuslikuma tuumiku ümber: a) teoreetiline mehaanika ja b) statistilised meetodid. Mõlemal on peale suure rakendusliku tähtsuse ees ka suurejoonelised perspektiivid oma edaspidiseks arenguks — on ju mõlemal alal Nõukogude Liidu teadus jõudnud ette Lääne-Euroopa teadusest.

Rakendusmatemaatiliste ainete õpetamine on teoreetilise mehaanika kateedri hooleks.

Oppeajaks matemaatika osakonna mehaanikaharus on 5 aastat. Mehaanikaharus valmistatakse ette mehaanikuid-teoreetikuid. Esimesel kolmel aastal õpetatakse mehaanikaharu üliõpilastele koos matemaatikaharu üliõpilastega kõiki põhilisi matemaatika-aineid ja oma erialalistest üldaineist teoreetilist mehaanikat ning tugevusõpetust. Alates neljandast kursusest õpivad üliõpilased eeskätt eriaineid, nagu elastsusteooriat, hüdro- ja aeromehaanikat, mehaanika ajalugu ja mitmesuguseid mehaanika-alaseid erikursusi.

Menetluspraktika sooritatakse mõnes suuremas uurimis-instituudis. Soovikorral, kui tahetakse asuda tööle keskkooli või tehnikumi õpetajana, võidakse menetluspraktikat asendada pedagoogilise praktikaga koolides. Ennast teaduslikule tööle ette valmistavad üliõpilased võivad varakult lülituda kateedri töösse.

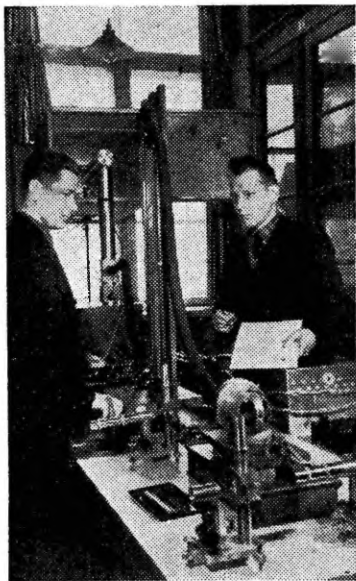
Mehaanikaharu lõpetajad võivad asuda tööle teaduslikes uurimisinstituutides, ülikoolides ja polütehnilistes instituutides, põllumajanduslikes kõrgemais õppeasutustes ja suurtehaste laboratooriumides.

Füüsikaosakond.

Endises Tartu ülikoolis on töötanud füüsika alarida väljapaistvamaid vene teadlasi, nagu akadeemik B. B. Golitsõn, Prof. A. I. Sadovski, prof. F. L. Kämtz jt. Siit on võrsunud selline ülemaailmselt tuntud füüsik, nagu

E. Ch. Lenz. Tartus leiutas kuulus vene füüsik B. S. Jakobi galvanoplastika.

Kuid Tartu ülikooli kogu ajaloo kestel polnud iialgi selliseid soodsaid tingimusi ega lähedat olukorda loovaks teaduslikuks tööks ja noorte kaadrite ettevalmistamiseks füüsika alal, kui nende võimaluste juures, mida on andnud Nõukogude võim TR Ülikoolile. Venasvabariikidest saadetakse järjekindlalt füüsikakateedri uurimistöödeks vajalikke aparate, täpismõõtmiste riistu ja mitmesuguseid materjale. Füüsikakateedri juurde 1947. a. asutatud õppetöökoda ehitab rohkearvuliselt üliõpilaste praktikumide jaoks vajalikke seadmeid ja aparate. Ainult kolme viimase aasta jooksul on õppetöökogas ehitatud riis-

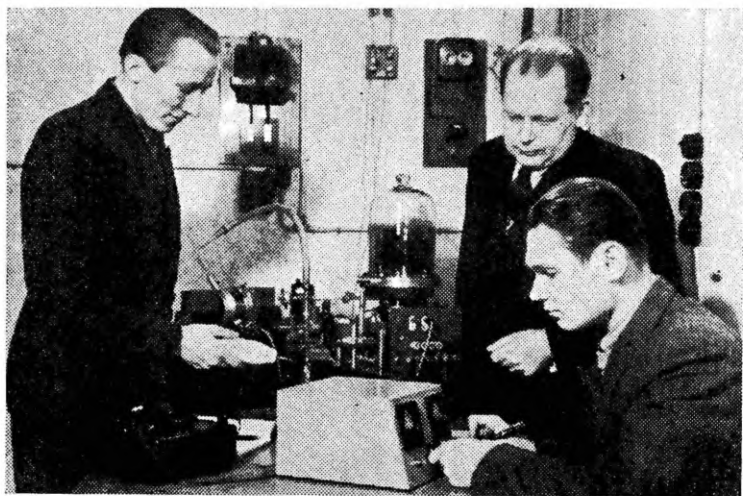
Füüsikaosakonna V kursuse üliõpilased H. Haav ja P. Hellenurme teostamas füüsikakateedris valmistatud aparatuuriga õhuelektirilisi mõõtmisi diplomitöö jaoks.

tade abil tegevusse rakendatud üle 60-ne uue praktilise töö.

Füüsikaosakonna ülesandeks on valmistada ette kvalifitseeritud füüsikute kaadreid töötamiseks teadusiikul, teh-

nilisel ja pedagoogilisel alal. Teaduste Akadeemia instituudid, ülikoolid ja teised kõrgemad õppeasutused vajavad rohkesti füüsikuid, kes oleksid suutelised töötama füüsika mitmesugustel aladel; meie eesrindlik tööstus samuti rakendab suure hulga füüsikuid.

Peale kõigile osakondadele ühiste ainete, nagu marksismi-leninismi alused, poliitökonomia, dialektiline ja ajalooline materialism, mis taotlevad eeskätt üliõpilaste ideoloogilist kujunemist, pannakse füüsikaosakonna töös olulisemat rõhku füüsika-alaste (üldine füüsika, füüsika ajalugu, raadiotehnika, aatomiteooria, elektrodünaamika ja statistiline füüsika, teoreetiline ja tehniline mehaanika,

Füüsikaosakonna IV kursuse üliõpilased A. Pilt ja A. Kikas töötamas õppejõu A. Koppeli juhendamisel eripraktikumis vaakuumtehnika alal.

kvantide mehaanika jt.) ning matemaatiliste distsipliinide (kõrgem matemaatika) põhjalikule tundmaõppimisele. Tööd füüsikute ettevalmistamise alal viivad läbi füüsika kateeder ja teoreetilise füüsika kateeder, kusjuures õppetöö kestab 5 aastat.

Et füüsika on põhiolemuselt katseline teadus, siis etendab siin loengute ja kirjanduse järgi õppimise kõrval väga suurt osa tegelik praktiline töö laboratooriumides — füüsikaliste suuruste mõõtmistest kuni iseseisvate eksperimen-

taalsete uurimusteni. Praktilisi töid teostatakse üldpraktilikumides ja erilaboratuuriumides kõigi 5 õppeaasta kestel.

Põhjalikku teaduslikku ettevalmistust on võimalik saada luminesentsi alal, kus on organiseeritud vastavad laboratuuriumid TR Ülikooli rektori, Eesti NSV Teaduste Akadeemia tegevliikme prof. F. D. Klement'i juhendamisel, kes asudes Tartu töötama on endaga kaasa toonud NSV Liidu Teaduste Akadeemia endise presidendi S. I. Vavilovi ülemaailmselt tunnustatud luminesentsiuurijate koolkonna kuulsad traditsioonid. Samuti on võimalik spetsialiseeruda eksperimentaalaladest veel röntgenstruktuuranalüüsi ja atmosfäärielektri alal. Teoreetilise füüsika alal on võimalik spetsialiseeruda kvantide mehaanika astrofüüsika alal Eesti NSV Teaduste Akadeemia tegevliikme prof. A. J. Kipperi juhendamisel.

Füüsikaosakonna juures töötab üliõpilaste teaduslik ring, mille liikmetel on võimalik teostada mitmesuguseid iseseisvaid uurimistöid füüsika alal. Füüsikaringi koosseisus on mitu erialast grupp, nagu näiteks laboratoorsete tööde grupp, atmosfäärielektri grupp, asutamisel on luminesentsi grupp jt. Mitmed ringi liikmed on saavutanud oma iseseisvas uurimistöös tähelepanuvääravaid tulemusi, mis lähemal ajal avaldatakse teaduslikus kirjanduses. Füüsikaring omab iseseisvat raamatukogu, mis sisaldab rikkaliku kogu Nõukogude Liidus ilmunud füüsikaalast kirjandust.

Noored, kel on huvi ja eeldusi töötamiseks täpisteaduste alal, leiavad füüsikaosakonnas avarad võimalused oma hariduse jätkamiseks.

Keemiaosakond.

Oma pikaajalise tegevuse vältel on Tartu ülikool andnud tuhandeid kvalifitseeritud töötajaid, nende seas rida kuulsaid teadlasi, nagu näiteks termokeemia looja, H. Hess'i, elemendi ruteeniumi avastaja C. Claus'i ja teisi. Juhtivate õppejõududena töötas Tartu ülikooli keemia õppetoolidel mitmeid suuri keemikuid, nende seas Carl Schmidt, veekogumite ja muldade uurija, laialt tuntud ka oma töödelt füsioloogia alalt; Gustav Tammann, kes on tuntud metallograafia ja heterogeensete tasakaalude uurijana ning jää erimodifikatsioonide avastajana; Lev Pissarževski, elektrokeemia pioneer, peroksüüdide ning kata-

lүүsi teooria viljeleja ja mittevesilahuste elektrokeemia arendaja. Tartu ülikooli juhtivad keemikud on kõik seisnud tihedas kontaktis teiste vene ülikoolidega ja uurimis-asutustega.

Kodanliku Eesti ajal suleti 1936. a. suure, kuulsa minevikuga keemia osakond Tartu ülikoolis. Peale Suurt Isamaasõda kutsus Nõukogude valitsus 1947. aastal keemiaosakonna uuesti ellu. Peatselt taastus ka elav kontakt vanemate Nõukogude Liidu teaduslike asutustega. Keemia kateedrite raamatukogule kingiti raamatuid. Mitmed nimekad õpetlased, eesotsas akad. A. N. Terenini ja P. A. Rehbinderiga külastasid korduvalt Tartu Ülikooli. Keemiakateedrite õppejõude on komandeeritud mitmel juhul Moskvasse ja Leningradi.

Eelseisval kevadel lõpetab taassündinud keemiaosakonna meie noorte keemikute esimene lend. Osa neist lülitub juba 1952. a. sügisel meie oma ülikooli keemia kateedrite tegevusse aspirantidena ja nooremate õppejõududena.

Keemiaosakond asub uues, eriti selleks otstarbeks ehitatud, pärast Suurt Isamaasõda valminud hoones. Siin on endiste pimedate, niiskete keldriruumide asemel («põrgu» oli nende ruumide hüüdnimi üliõpilaste suus kodanluse ajal) avarad valgusküllased laboratooriumid. Nende seadmeid täiendatakse järjest. Palju uusi aparate sai keemiaosakond vennasvabariikide tehastest. Rida spetsiaalseadeldisi konstrueeris keemiakateedrite töökoda.

Keemiakateedrite juures töötab kolme haruga keemiaring, mis kõrvuti teadusliku tööga abistab eksperimentaal-tundidega keskkooles.

Keemiakateedrid abistavad pidevalt tööstust, ammutades sellest kontaktist uut indu tegeliku elu probleemide lahendamiseks.

Õpingud keemiaosakonnas kestavad viis aastat. Neljandal õppeaastal on ette nähtud kuuenädalaline menetluspraktika tööstuses või uurimisinstituutide vastavates spetsiaalsetes laboratooriumides, kas Eesti NSV piirides või vennasvabariikides. Praktikantide sõidukulud ja päevarahad tasub riik, koha peal antakse prii korter. Teatavatel tingimustel maksetakse tehase poolt ka tasu ning premeeritakse tööstuse ratsionaliseerimise ja leiutiste eest. Menetluspraktikast kasvab tavaliselt välja järgneval õppeaastal teostatava diplomitöö probleemistik.

Diplomitöö on noore teadlase iseseisvaks teaduslikuks

uurimuseks, mis toimub juhendaja nõuandva abiga. Hea diplomitöö võib leida rakendamist praktikas ja avaldatakse erialases perioodilises kirjanduses.

Nagu teisteski Nõukogude Liidu ülikoolides, antakse keemiaosakonna lõpetajale keemik-anorgaaniku, keemik-analüütiku, keemik-orgaaniku või keemik-füsiko-keemiku diplom, vastavalt valitud erialale, millele on peamiselt pühendatud spetsiaalkursuste ja praktikumi kaudu kolm viimast semestrit.

Keemia õpinguid korraldavad praegu kolm erialast kateedrit.

A n a l ü ü t i l i s e k e e m i a kateedris õpetatakse peale õppeplaanis ettenähtud ainete veel mikroanalüüsi, mis viimasel ajal ikka rohkem tungib analüütiliste laboratooriumide praktikasse, kuna mikrohulkade määramised on muutunud möödapääsematuks nii toorainete, kui ka toodetud produktide analüüsis. Vajadus keemikute-analüütikute järele on suur, sest ühes ajakohaste tööstuste kiire kasvuga kasvab ka tööstuslike analüütiliste laboratooriumide arv, need vajavad aga kõrgema haridusega keemiku-analüütiku juhtivat kätt.

O r g a a n i l i s e k e e m i a kateeder õpetab plaanis ettenähtud ainete kõrval sel alal spetsialiseerijale alaspetsiaalsusena orgaanilist sünteesi. See loov keemia haru on suure tähtsusega kõigis tööstustes, mis toodavad meie sotsialistlikule ühiskonnale järjest uusi aineid ja materjale — kunstkiude, kunstkautšukki, plastmasse, taimekaitsevahendeid, värvaineid, ravivahendeid ja palju muud. Need tööstused on baseeritud orgaanilisel sünteesil ja moodustavad avara töövälja kõrgelt kvalifitseeritud keemikule-orgaanikule.

A n o r g a a n i l i s e k e e m i a kateeder koosneb kahest osast — anorgaanilise keemia ja füüsikalise- ja kolloidkeemia harust.

Anorgaanilise keemia alal spetsialiseeruja võib erialaks valida metallide uurimise elektrokeemia ja füüsikalise-keemilise analüüsi alused. Metallid ja nende arvurikkad sulamid moodustavad masinaehitamise ja sellega kogu tööstuse baasi. Metallide sulamite omadustest sõltub kommunismi suurehitustel kasutatava võimsa tehnika kõrge kvaliteet, meie transpordi ja meie industrialiseeritud põllumajanduse hüväng.

Füüsikalis- ja kolloidkeemia on kõigi nüüdisaja keemia harude ja tööstusliikude keemiliste protsesside teoreetiliseks aluseks. Kõikjal on tarvilisel füüsikaliskemilised meetodid. Tööstusliikude protsesside kavandamine, reguleerimine, kontroll ja areng on nüüdisajal mõeldav ainult toetudes füüsikaliskemiasaavutustele.

TRÜ füüsikalise keemia laboratooriumides võib spetsialiseeruda elektrokeemia ja pindnähtuste, peamiselt adsorptsiooni alal.

Meenutame, et füüsikalise keemia hälliks oli Peterburi Teaduste Akadeemia ja selle teadusliku distsipliini isaks vene geniaalne ning mitmekülgne teadlane Mihhail Vassiljevits Lomonossov. Temast alates sai füüsikaline keemia vene ja hiljem nõukogude keemia valitsevaks suunanäitajaks ja meetodiks. Vene ja Nõukogude füüsikaline keemia ei ole kunagi olnud surnud teoretiseerimine. Lomonossovist alates on ta meil olnud tööstuse, loodusvallutamise ja ümberkujundamisega tihedalt seotud loov teadus. Ei ole ühtki tööstust, mis ei vajaks füüsikokeemikut tema suunamiseks uue, järjest tõusva arengu teele.

Nii on arusaadav, et NSV Liidu ülikoolide keemia õppeplaanis on juhtiv osa määratud just füüsikalisele keemiale ning sellega seotud ainetele, füüsikale ja matemaatikale.

Bioloogiaosakond.

Bioloogilisi teadusi, mis uurivad elusat loodust, õpetatakse Tartu ülikoolis alates tema asutamisest 1802. aastal. Selle aja vältel on siin töötanud palju kuulsaid õpetlasi, näiteks 1811—1836 oma aja suurim taimesüstemaatik C. F. Ledebour, a. 1895—1915 N. I. Kuznetsov, kuulus Kaukaasia floora uurija ja esimese taimede fülogeneetilise süsteemi looja Venemaal. Eriti välja arendati bioloogia osakond aga pärast meie kodumaa liitumist suure Nõukogude Liiduga. Nüüd õpetatakse ja arendatakse siin edasi eesrindlikku mitšuurinlikku bioloogiateadust. Nõukogude ajal loodi bioloogia osakonnas ka suunav kateeder — geneetika ja darvinismi kateeder.

Geneetika ja darvinismi kateedris õpetatakse üldist bioloogiat, mis annab alused looduse üldiste seaduspärasuste mõistmiseks. Põhimisteks aineteks on aga geneetika, mis käsitleb taimede ja loomade pärilikkust ja selle muutlikkust, ning darvinism, mis näitab, kuidas ja milliste

tegurite mõjul elusad organismid on arenenud sellisteks, nagu nad praegu esinevad ning kuidas toimub nende edasine arenemine. Need ained käsitlevad ka seda, kuidas inimene, tundes suurte looduseuurijate I. V. Mitšurini ja T. D. Lõssenko avastusi, on suuteline ise loodust oma huvide kohaselt ümber kujundama.

Botaanikaharu üliõpilased õppejõu juhatusel praktilistel harjutustel.

Bioloogiaosakonna üliõpilastel on võimalik valida eriharu, mille kohaselt nad saavad spetsialiseeruda ja omandada erialase kvalifikatsiooni. Neid harusid on kolm: zooloogia-, botaanika- ja taimefüsioloogiaharu.

Zooloogiaharu valmistab ette eriteadlasi loomariigi uurimise alal. Silmas pidades seda tohutut looduse ümberkujundamise tööd, mille teostamisele Nõukogude Liidus on asunud stalinlikkude viisaastakuplaanide alusel, omavad üldiselt bioloogiateadused suurt tähtsust. Kui tahame seda looduse ümberkujundamist juhtida, siis peame tundma looduse elu, neid seaduspärasusi, milledest oleneb elusate organismide elukäik. Neid teadmisi ja oskusi loomariigi uurimise alal annabki zooloogiaharu.

Zooloogiaharu üliõpilastel tuleb alguses õppida üldiseid põhiaineid, milledele järgnevad eriained — võrdlev

anatomia, zoogeograafia, üldine ihtüoloogia, üldine hüdrobioloogia, üldine entomoloogia, loomaökoloogia, eripeatükke zooloogiast I (selgroogsete ökoloogia, zoogeograafia ja maj. tähtsus), eripeatükid imetajate zooloogiast, magevee selgrootute fauna, kõrgema ergulise tegevuse füsioloogilised alused, eriseminar, bioloogia õpetamise metoodika.

Kõigis neis ainetes peetakse loenguid. Loengute kõrval omab olulist tähtsust tegelike uurimisviiside omandamine praktiliste tööde kaudu. Praktilised tööd toimuvad õppetöö vältel käsikäes loengutega. Seal õpitakse loomi määrama, tutvutakse nende anatoomilise, histoloogilise ehitusega prepareerimise ja mikroskoopiliste uurimiste teel ning korraldatakse katseid organismide elutegevuse uurimiseks. Neid töid sooritatakse kateedri juures olevates laboratooriumides. Loomi on võimalik tundma õppida ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zooloogiamuuseumis, mis sisaldab rikkalikke loomadekollektsioone.

Botaanikaharu üliõpilased õppejõu juhatusel tutvumas troopiliste taimedega kasvuhoones.

Tähtsamaks täienduseks õppeaasta vältel tehtud praktilistele töödele on suvine õpperpaktika. See korraldatakse pärast esimese ja teise kursuse töö lõppu ja kestab kummalgi korral 3 nädalat. Selle vältel tehakse ekskursioone Tartu ümbrusse ja kaugemale (Ahja jõe, Elva, Porkuni jm.). Osaliselt töötatakse ka ülikooli bioloogiajaamas Vellaveres, Elva lähedal.

Neljandal kursusel toimub kahe semestri vältel eripraktikum, kus õpitakse laboratoorse uurimise tööviise zooloogias ning püsipreparaatide valmistamist.

Kahe suve vältel, pärast kolmanda ja neljanda kursuse

lõppu toimub menetluspraktika, esimesel korral kaheksa, teisel kümne nädala ulatuses. Menetluspraktikale läheta- takse üliõpilased mõne puhtteadusliku või rakendusliku uurimisasutuse juurde, kus nad süvenevad neis asutustes tehtavasse töösse. Zooloogid töötavad näiteks Üleliidulise Merekalanduse ja Okeanograafia Teadusliku Uurimisinsti- tuudi Tallinna osakonnas, kus uuritakse mere loomastikku, või nad saadetakse Eesti NSV Teaduste Akadeemia Bio- loogiainstituudi või ülikooli enda laboratooriumidesse, ka ülikooli bioloogiajaama.

Möödunud suvest alates võtavad menetluspraktikandid osa ulatuslikest järvedeuurimistöödest ENSV Teaduste Akadeemia liinis. Üliõpilased võivad sooritada ka menet- luspraktika, vastavalt huvialale NSVL teaduslikes uurimis- asutustes. Nii on zooloogid-menetluspraktikandid töötanud Valgel merel — Kandalakša kaitsealal — Valge mere loo- mastiku uurimisel ja Koola poolsaarel ning loodusekaitse- alal «Sem Ostrovov» Ida-Muurmani ranniku tundrate linnustiku uurimisel. Samuti on matkatud Pamiiri mägis- maal sealse loomastikuga tutvumiseks.

Menetluspraktikal omandatud kogemuste ja kogutud materjali põhjal koostavad üliõpilased uurimistöö, nn. dip- lomitöö. Selle kirjutamine toimub viiendal kursusel kahe semestri jooksul.

Peale nõuetavate riigieksamite sooritamist (marksismi- leninismi alustes ja zooloogias) ning diplomitöö kaitsmist omandab lõpetaja bioloogi-zooloogi kvalifikatsiooni.

B o t a n i k a h a r u valmistab ette eriteadlasi taime- riigi uurimise alal. Selle haru põhimiseks kateedriks on taimesüstemaatika ja geobotaanika kateeder. Geobotaa- nika uurib taimeühiskonda, nende koosseisu, elutingimusi, tähtsust ja nende ümberkujundamist. Praegu on Eesti NSV-s päevakorral soode uurimine nende kuivendamise ja kasutuselevõtu eesmärgiga. Sellistele uurimistöödele suu- nataksegi vanemate kursuste üliõpilased, kes oma esimese teadusliku uurimistöö — diplomitöö — valmistavad nende uurimuste põhjal. Üliõpilased, kes valivad erialaks taime- süstemaatika, võivad spetsialiseeruda kas õistaimede või eostaimede (sammalde, vetikate ja seente) alal. Kateedri juurde kuulub botaanika-aed, kus on võimalik tundma õppida paljusid haruldasi taimeliike. Soojemate maade taimi kasvatatakse aias olevates kasvuhoonetes. Botaa- nika-aias teevad botaanika-üliõpilased läbi ka menetlus-

praktika mitšuurinlikkude taimekasvatuse meetodite kätteõppimiseks.

Taimefüsioloogia haru koolitab spetsialiste, kes uurivad ja seletavad taimeorganismi elunähtusi ja oma töö tulemuste põhjal allutavad taimed inimese tahtele. Kuulus praegusaegse taimefüsioloogia rajaja K. A. Timirjazev ütles: «Füsioloogi ei või rahuldada vaatleja passiivse osaga; kui eksperimentaator on ta tegelane, kes loodust juhib.»

Spetsialiseerumine taimefüsioloogia alal algab juba teisel kursusel. Selle haru üliõpilased kuulavad siis peale üldainete veel orgaanilist keemiat, mis annab teadmisi orgaaniliste ühendite ehitusest ja omadustest. Eriti tähtis on nende ühendite tundmine, mida valmistavad taimed ise oma elutegevusega ja mis lähevad taimkeha ülesehitamiseks.

Alates kolmandalt kursuselt õpitakse rida eriaineid, mis käsitlevad taimeorganismi tähtsamaid füsioloogilisi funktsioone: arenemist, kasvamist, fotosünteesi, hingamist, toitumist mineraalainetega, verežiimi ja muid. Loengutel saadud teoreetilised teadmised täiendatakse ja kinnistatakse praktilistel harjutustel, millel omandatakse taime eluliste funktsioonide uurimise meetodid ühtlasi ka taimkeha biokeemilise analüüsi meetodid. Eripraktikumil, mis toimub viiendal kursusel, tutvutakse taimeraku tähtsamate optiliste ja histokeemiliste uurimisviisidega.

Kahe suve vältel teostatakse praktilisi töid välistingimustes ülikooli bioloogiajaamas ja ENSV Teaduste Akadeemia uurimisinstituutide katsealadel. Korraldatakse ka õppereise meie riigi suurematesse teaduslikesse keskustesse bioloogiateaduse eesrindlikkude saavutustega tutvumiseks. Suvistel praktilistel töödel kogutud materjalid töötatakse läbi eksperimentaalselt ja nende põhjal valmistatakse kursusetööd (III ja IV kursusel) ja diplomitöö (V kursusel). Tööde teemadeks on küsimused, mis pakuvad huvi teoreetilisest seisukohast, kuid ühtlasi omavad praktilist tähtsust.

Probleemideks, millede uurimise kallal töötavad praegu taimefüsioloogia kateedri õppejõud koos üliõpilastega, on ratsionaalsete viiside selgitamine, mis võimaldavad saada suuri saake tähtsamatelt põllumajanduslikkudel kultuuridelt (söödarohhtaimed, juurviljad jm.) Eesti NSV soomuldadel.

Kõik bioloogiaosakonna lõpetajad omandavad keskkooli õpetaja kutse ja võivad tööle rakenduda eriainete õpetajatena keskkooli kõrgemates klassides. Peale selle on bioloogilise eriharidusega spetsialistid nõutavad zooloogilistes, botaanilistes ja põllumajanduslikkudes uurimisasutustes. Nõudmine nende järele suureneb iga aastaga seoses nende grandioossete ülesannetega, millede täitmist nõuab meie sotsialistlik rahvamajandus.

Geograafiaosakond.

Matemaatika-loodusteaduskonna geograafiaosakond on rajatud alles pärast Suurt Isamaasõda, olles seega nooremaid meie ülikoolis. Osakond valmistab ette kõrgema haridusega geograafe, kes pärast ülikooli lõpetamist siirduvad tööle õpetajatena keskkoolidesse või teaduslike töötajatena mitmesugustesse uurimisasutustesse.

Nõukogude Eestis on rahvahariduse tormilise arengu tõttu suur puudus kõrgema geograafilise eriharidusega õpetajatest. Terav puudus on aga ka eriteadlastest-geograafidest, keda vajatakse Eesti NSV looduse ümberkujundamise stalinliku plaani teostamisel.

Oppeaeg Tartu Riikliku Ülikooli geograafiaosakonnas kestab 5 aastat. Oppeaja vältel omandavad üliõpilased ulatuslikud teoreetilised teadmised kui ka praktilisteks uurimistöödeks tarviliku kogemuste miinimumi.

Tartu Riikliku Ülikooli geograafiaosakond töötab geograafiateaduskondade füüsilise geograafia haru õppeplaani alusel. Õppeainetest, mida geograafiaosakonnas õpetatakse, võib kõigepealt nimetada üldaineid: marksismi-leninismi aluseid, poliitilist ökonoomiat, dialektilist ja ajaloolist materialismi ning vene keelt. Teise rühma õppeaineid moodustavad mitmesugused täppis- ja loodusteadused, millede tundmine on geograafidele vajalik (kõrgem matemaatika, füüsika, üldine keemia, astronoomia, geodeesia, kartograafia, üldine geoloogia, meteoroloogia ja klimatoloogia, hüdroloogia, muuga geograafia, botaaniline geograafia ja zoogeograafia). Geograafilistest üldainetest õpitakse sissejuhatust füüsilisse geograafiasse, sissejuhatust majandusgeograafiasse, välisuurimiste metoodikat, füüsilis-geograafilist kaardistamist ja geograafia ajalugu. Regionaalseist geograafilistest kursustest võib nimetada maailmajagude füüsilist geograafiat, rahva-

demokraatia maade füüsilist geograafiat, välismaade majandus- ja poliitilist geograafiat, NSVL geomorfoloogiat, NSVL mullastikku, NSVL klimatograafiat, NSVL taimkonda, NSVL füüsilist geograafiat. Pedagoogilistest ainetest õpivad geograafid pedagoogikat ning geograafia

Geograafiaosakonna üliõpilased hüdrooloogilisel matkal Emajõel. •

õpetamise meetodikat, ühtlasi teevad nad läbi pedagoogilise praktika.

Tähtsa koha geograafide väljaõppes omab välispraktika. Kahel esimesel õppeaastal on õppepraktika ette nähtud mõlemal suvel 10 nädalat. Esimesel suvel teevad üliõpilased läbi õppepraktika geodeesias, geoloogias, meteoroloogias ja klimatoloogias ning hüdrooloogias; lisaks sellele toimub õppepraktika raames geograafiline

õppekursioon Eesti NSV piires. Teisel suvel on ette nähtud õppepraktika geomorfoloogias, mullastiku kaardistamises, botaanilises geograafias ning füüsilis-geograafilise komplekspraktika ekspeditsioonilistes tingimustes.

III ja IV kursusel toimub juba 14 resp. 16 nädalat kestev menetluspraktika, mil üliõpilased töötavad mitmesuguste uurimisasutuste juures. Üliõpilastel-geograafidel on võimalus siirduda praktikale väga mitmesugustele aladele, nagu aerofotode dešifreerimine, mikro- ja agroklimatoloogilised uurimised, jõgede, järvede ja soode uurimine, mullastiku kaardistamine, rajoonide ning linnade geograafilise uurimine. Menetluspraktika raames on mitmed üliõpilased võtnud osa ekspeditsioonidest NSVL kaugetesse rajoonidesse (Pamiir, Kesk-Aasia, Kaukaasia). Paljud üliõpilased suunataksegi ülikooli lõpetamisel tööle asutusse, kus nad menetluspraktikal viibides saavad vastaval alal spetsiaalse väljaõppe.

Geograafiaosakonna lõpetamiseks tuleb üliõpilasel kaitsta diplomitöö, mis on koostatud enda poolt kogutud uurimisandmete põhjal, ning sooritada riigieksamid füüsilises geograafias ja marksismi-leninismi alustes.

Geograafiaosakonna lõpetajad siirduvad peamiselt vabariigi keskkoolidesse geograafia õpetajaiks ning teaduslikeks töötajaiks mitmesugustesse uurimisasutustesse. Paremail lõpetajail on võimalus jätkata õpinguid valitud erialal aspirantuuris. Kuna kodanlikul ajal Tartu Ülikoolis geograafiaosakond puudus, on meie vabariigis nõudmine geograafilise eriharidusega kaadri järgi väga suur.

Geograafiaosakonna õppetööd organiseerib geograafiakateeder, mille juurde kuulub geograafiakabinet erialase raamatu- ja kaardikoguga. Kateedri juures töötab üliõpilaste teadusliku ühingu geograafiaring, kes organiseerib üliõpilaste teaduslikku tööd.

On kavas avada Tartu Riikliku Ülikooli geograafiaosakonna juures ka majandusgeograafia haru. Seega avaneks üliõpilastel võimalus alates II õppeaastast valida füüsilise või majandusgeograafia spetsiaalsuste vahel. Põhilisi geograafiaaineid õpivad majandus- ja füüsilis-geograafid ühiselt; eriainetena on majandusgeograafia harus ette nähtud majanduskartograafia, rahvamajanduse planeerimine, statistika, eriseminar imperiaalsi leninlik-stalinlikus teoorias, eriseminar poliitökonoo-

mias, majandusgeograafiline uurimismetoodika, maavarad, etnograafia, tööstuse geograafia, transpordi geograafia, majanduslik rajoneerimine, põllumajanduse geograafia jt. Majandusgeograafia haru lõpetajad omandavad samuti õpetaja kutse, kuid neil on võimalus siirduda tööle oma erialal ka mitmesugustesse uurimisasutustesse ja ametiasutustesse (Riiklik plaanikomisjon, ministeeriumid).

Geograafia alal on Tartu Riiklikus Ülikoolis võimalik õppida ka kaugõppe korras. Kaugõppe üliõpilaste vastuvõtt geograafia alale toimub kaugõppeosakonna kaudu.

Geoloogiaosakond.

Geoloogiaosakond valmistab ette eriteadlasi-geolooge, kelle tööväli Nõukogude Liidus on väga avar.

Kiirelt arenev sotsialistlik tööstus ja põllumajandus vajavad aina suuremal määral mineraalseid tooraineid. Nõukogude Liidus leidub ka väga rikkalikult kõige mitmekesisemaid maavarasid. Nende avastamine ja ettevalmistamine tootmiseks on üks geoloogide suurelatuslikke ülesandeid.

Nii on nõukogude geoloogide töö tulemusena Stalinlike viisaastakute jooksul avastatud ja kasutamisele võetud teise Bakuu nafta-ala, Karaganda ja Petšora kivisöebasseinid, Hibini apatiitmaardlad, Solikamski kaalisoolalademed, uued maagipiirkonnad Kirde-Aasias, Kasahstanis ja paljud teised maavarade leiukohad Nõukogude Liidu mitmesugustes osades.

Geoloogidel tuleb palju kaasa töötada mitmesuguste ehituste rajamisel, linnade ja tööstuste veega varustamisel, maa-alade niisutamisel ja kuivatamisel. Eriti suures ulatuses tuleb geoloogidel abistada stalinlike kommunismi suurehituste teostamisel ja stalinlike looduse ümberkujundamise plaanide elluviimisel.

Seega on geoloogia eriteadlastel täita suuri ja vastutusrikkaid ülesandeid rahvamajanduse edasisel arendamisel ja kindlustamisel teel kommunismile. Nõukogude geoloogide suurimaks ülesandeks on oma tööga võimalikult ulatuslikumalt maas leiduvad rikkused anda nõukogude rahva teenistusse. Töötades selliselt nad viivad ellu J. V. Stalini targad sõnad teadusest, mis ei eraldu rahvast, teadusest, mis on valmis andma rahvale kõik oma saavutused.

Nõukogude geoloogide hulgas on väga palju silmapaistvaid teadlasi, kes oma väsimatu ja tulemusrikka tööga on alati eeskujuks noortele geoloogidele — akad. A. P. Karpinski, akad. V. A. Obrutšev, akad. A. E. Fersman, akad. I. M. Gubkin ja paljud teised.

Noorte geoloogide kasvatamiseks on loodud Nõukogude Liidus palju kõrgemaid erioppeasutusi, nagu Mäeinstituut Leningradis või Moskva Geoloogia Eeluurimise Instituut, või aga iseseisvaid teaduskondi riiklike ülikoolide juures, näiteks Leningradis, Moskvast j. m.

Noorte geoloogide ettevalmistamine Eesti NSV-s on usaldatud partei ja valitsuse poolt TR Ülikoolile.

Geoloogia eriteadlaste ettevalmistamine ja uurimistöö geoloogia alal rajati kindlale alusele Tartu ülikoolis iseseisva geoloogiliste distsipliinide professori ja vastava kabineti rajamisega 1820. aastal. Sellest ajast peale on Tartu ülikoolis olnud mitmeid silmapaistvaid geoloogia õppejõude, kes oma tööga on palju kaasa aidanud Venemaa, eriti ENSV maa-ala geoloogia tundmaõppimisele. Nii esimene geoloogiliste teaduste professor Tartu ülikoolis M. Engelhardt (1820—1841) uuris siis veel geoloogiliselt vähetuntud Uraali mäestikku. Olulised on ka prof. C. Grewingki (1854—1887) geoloogilised tööd. Tartu ülikooli õppejõuna töötas suunte tulemustega akadeemik F. Loewinson-Lessing, kes petrograafia teoreetikuna omandas maailmakuulsuse.

Möödunud 150. aasta jooksul on Tartu ülikoolis saanud kõrgema hariduse ka väga mitmed silmapaistvad vene ja nõukogude geoloogid. 1812—1814. aastail õppis siin akad. Chr. Pander, kes 19. sajandi esimesel poolel silma paistis evolutsiooniliste ideede eestvõitlejana ja paleontoloogia rajajana. Üheks silmapaistvamaks Venemaa geoloogia uurijaks oli 19. sajandil akad. G. Helmersen, kes oma kõrgema hariduse sai samuti Tartu Ülikoolis 1821—1824. aastail. Tartu ülikoolis õppis 1849—1853. aastail ka tuntud Siberi geoloogia ja Eesti siluri uurija akad. Fr. Schmidt. Tänapäeva nõukogude silmapaistvaid geoloogidest on Tartu ülikoolis õppinud 1897—1901. aastail akadeemik D. S. Beljankin. Tartu ülikoolis on oma geoloogia-alase ettevalmistuse saanud 1912—1918. aastail H. Bekker, kes oli Tartu ülikoolis esimeseks eesti soost geoloogia professoriks ja ENSV TA tegevliige prof. A. Luha.

Geoloogide ettevalmistus Tartu ülikoolis laienes ja süvenes pidevalt kuni kodanliku diktatuuri kehtestamiseni Eestis. Valitsevad ringkonnad ei leidnud tarviliku olevat lasta teostada nimetamisväärselt geoloogilisi uurimistöid Eestis, puudusid pea täiesti geoloogilised uurimisasutused, mille tulemusel ülikooli lõpetamisel geoloogidel ei olnud võimalik asuda oma eriala järgi tööle. Sellises olukorras Tartu ülikoolis kodanlikul ajal õppis vaid üksikuid üliõpilasi geoloogiat. Aga ka geoloogia õpetamine muutus ülikoolis pidevalt piiratumaks: algul olnud geoloogia eriala õppeplaanid kaotati ja sellega võeti võimalus ülikooli lõpetada geoloogia eriteadlasena. 1927. aastal koondati kahest geoloogia õppetoolist üks, mis omakorda teravalt halvendas geoloogia õpetamist ülikoolis. Neist näiteist piisab, et iseloomustada kodanliku diktatuuri tagasikiskuvat mõju geoloogia arengule Tartu ülikoolis.

Nõukogude korra kehtestamisega toimus geoloogia eriteadlaste ettevalmistamise alal Tartu Riiklikus Ülikoolis põhiline pööre: 1945. a. sügisel avati iseseisev geoloogia osakond, milles õppetöö teostub viie aasta vältel geoloogia eriala õppeplaanide järele. Osakonna lõpetajad geoloogid oma ettevalmistuselt võivad töötada mitmesugustes uurimisasutustes, nagu NSVL Geoloogia Ministeriumi süsteemi kuuluvais Geoloogia Valitsustes, ENSV Teaduste Akadeemia Geoloogiliste Teaduste Instituudis ja paljudes teistes rakendusliku või teoreetilise kallakuga uurimisasutustes, kusjuures lõpetajaile avanevad töövõimalused peale Eesti NSV ka teistes liiduvabariikides. Paremaid lõpetajaid suunatakse edasi õppima aspirantuuri kohe peale Ülikooli lõpetamist, mitmeid neist Moskva ja Lenigradi kõrgematesse õppeasutustesse.

Kehtiva õppeplaani järgi geoloogid saavad TR Ülikoolis mitmekülgse ettevalmistuse, mis võimaldab lõpetajail vastavalt oma erihuvidele spetsialiseeruda mitmes suunas. Nii toimub õppeplaani järgi põhjalik õppetöö mineraloogia ja petrograafia alal, millele lisaks tuleb maavarade õpetus ja geoloogiline eeluurimine — nende teadmiste alusel on võimalik hea eduga edaspidi tööle asuda mitmesuguste maavarade geoloogia alal, samuti aga ka mineraloogia-petrograafia teoreetiliste uurimuste alal. Teise aineterühma moodustavad paleontoloogilised ja ajaloolise geoloogia alased ained, mis võimaldavad edukalt töötada hiljem nimetatud eriainetega väga mitmekülg-

sete probleemide ja rakenduslike ülesannete alal. Kolmanda ainete rühmana võib esile tõsta neid, mis on seotud Maa geoloogilise ajaloo kõige noorema ajajärgu — kvaternaari ehk antropogeeni — uurimisega, nimelt: antropogeensed setted, pinnavormide õpetus ehk geomorfoloogia, dünaamiline geoloogia. Oppeplaani järgi antakse ka põhiteadmised põhjavete geoloogiast ja geofüüsikalistest uurimismeetoditest, nagu gravimeetriast, magnetomeetriast j. t.

Õppetöö toimub geoloogiaosakonnas loengute, praktikumide, kursusetööde, õppepraktikate ja menetluspraktikate kaudu. Erilist rõhku pannakse kogu õppeaja vältel sellele, et üliõpilased omandaksid iseseisva töö korras võimalikult põhjalikult ettenähtud aineid. Vastavalt sellele on talvisel õppeperioodil loengute ja laboratoorsete tööde ning praktikumide peale ette nähtud pea võrdne hulk tunde, peale selle veel aeg, mis plaanis arvestatud diplomitöö tegemiseks. Peale loengute ja praktikumide pannakse talvisel perioodil suurt rõhku kursusetööde tegemisele, millede arv on kogu õppeaja vältel viis. Kursusetööde kaudu üliõpilased õpivad põhjalikumalt teatud eriaineid, kuid ühtlasi saavad teatud kogemused diplomitöö koostamiseks.

Oluliseks õppevormiks geoloogiaosakonnas on õppepraktikad. Esimese õppeaasta lõpul toimub juuni algul esimene kahepäevane geoloogiline õppepraktika, mille vältel tutvutakse mitmetel rännakutel nii Lõuna- kui ka Põhja-Eesti mitmekesisete geoloogiliste küsimustega looduses ja õpitakse teostama vastavaid välistöid, koguma geoloogilist materjali, koostama geoloogiliste välistöde aruandeid.

Teise õppeaasta lõpul teostub aga juba kuuendapäevane geoloogilise kaardistamise õppepraktika, milline peab andma üliõpilastele täieliku geoloogilise välistöo kogemuse. See õppepraktika viiakse läbi Eesti NSV ühes geoloogiliselt huvitavas piirkonnas — nimelt põlevkivitööstuse piirkonnas, lähtudes ENSV TA Geoloogiliste Teaduste Instituudi teaduslikust baasist Kiviõli rajoonis. Selle välispraktika vältel üliõpilastel tuleb täita iseseisvaid välistöo ülesandeid.

Peale kolmandat ja neljandat õppeaastat toimuvad menetluspraktikad. Esimene menetluspraktika kestab 13 nädalat. Selle menetluspraktika on geoloogiaosakonna üliõpilased viimaseil aastail sooritanud väljaspool Eestit — Uraalis ja Ukrainas. See võimaldab vahetult tutvuda geo-

loogilise uurimistööga Nõukogude Liidu mitmesugustel aladel, võimaldab aga ka vene keele paremat omandamist. Neljandale õppeaastale järgnev menetluspraktika kestab 15 nädalat. See menetluspraktika peab võimaldama ka teadusliku materjali kogumise diplomitöö tegemiseks viienda õppeaasta vältel. Senini on see n. n. diplomielne menetluspraktika teostatud peamiselt Eestis, kas ENSV TA Geoloogiliste Teaduste Instituudi piires, või siis TRÜ Geoloogiaosakonna kateedrite juures. Ent ka seda menetluspraktikat on võimalik sooritada teistes vennasvabariikides.

Seoses õppe- ja menetluspraktikatega on talvise õppetöö kestvus geoloogiaosakonnas erinev igal kursusel: kõigil kursustel loengud ja praktikumid lõpevad kevadel mai alguseks, maikuu vältel toimuvad eksamid, kuna 1. juunil algab kas õppepraktika või menetluspraktika. Erandiks on viies õppeaasta, millal riigieksamid toimuvad juunikuus. Õppetöö algus sügiseti on esimesel kolmel õppeaastal 1. septembril, neljandal õppeaastal aga 29. septembril ja viiendal õppeaastal 13. oktoobril.

Uhaks noorte geoloogide kasvatamise vormiks on üliõpilaste iseseisev teaduslik töö üliõpilaste geoloogiaringis.

Geoloogiaring on enda ümber koondanud enamiku geoloogiaosakonna üliõpilasi, kes osakonna õppejõudude vahetul juhendamisel töötavad edukalt mitmete jõukohaste teaduslike ülesannete lahendamisel. Ringi raamides toimub mitmete erialaste rühmade töö, peetakse teaduslikke ettekandeid, üliõpilaste teaduslikud tööd avaldatakse ringi väljaandeis, ringi elu kajastajana ja suunajana ilmub korrapäraselt seinaleht, ringil on tihe kontakt mitmete vennasvabariikide ülikoolide geoloogiaringidega. Ringi mitmekülgne tegevus võimaldab üliõpilaste teaduslikke huvisid kõigiti virgutada ja edasi arendada, sealjuures ringi tööga süvendatakse eriti kollektiivset töötamist ja ülesannete kompleksset lahendamist.

Geoloogiaosakonna üliõpilaste kasvatamisele eesrindlikeks nõukogude geoloogideks aitab palju kaasa osakonna kommunistlike noorte algorganisatsioon. Geoloogiaosakonna kommunistlikeks noorteks on eeskätt teaduslikus töös aktiivsemad noored, kes on oma tööga eeskujuks teistele, olles nii ideoloogiliselt kui oma erialal tugevad, mis on parimaks eelduseks oma võimete täiuslikuks rakendamiseks rahva nõuete huvides.

Geoloogiaosakonna õppebaas ruumide, õppevahendite, õppe- ja teadusliku kirjanduse j. n. e. näol võimaldab normaalselt teostada geoloogide ettevalmistust ja see tugevneb aastast aastasse. Geoloogiaõpetamiseks on kasutada mitmekülgsete kogude poolest rikas ENSV TA Geoloogia-muuseum, mis asub osakonnaga ühistes ruumides. Pidevalt täieneb ja tugevneb ka osakonna õppejõudude hulk.

Geoloogia on eriala, mis pakub suuri võimalusi edaspidisel tööl. Aga ta nõuab ka neilt, kes otsustavad hakata geoloogideks, tõsist huvi valitud eriala vastu. Geoloogina töötada tähendab mõnedelgi juhtudel pikki ekspeditsioone vähe asustatud aladel, millest osavõtjad peavad olema füüsiliselt tugevad ja vastupidavad, armastama rännakuid looduses. Geoloogidel tuleb sageli täita väga vastutusrikkaid ülesandeid, mis nõuavad nende täitjailt suurt poliitilist teadlikkust ja valvsust. Geoloogilised ülesanded on väga veetlevad oma suurejoonelisusega ja probleemide mitmekesisusega, kuid ühtlasi nende lahendamine vajab algatusvõimelisi töötajaid.

Geoloogiaosakonda võetakse 1952/53. õppeaastal vastu järjekordselt 25 teadusehimulist noort.

Ei ole kahtlust, et paljud endale valivad geoloogi ülesanneterikka ja rahvamajanduslikult olulise eriala, et sellega omalt poolt kaasa aidata kogu nõukogude rahva kiirele arenemisele kommunismi teel.

Kehakultuuriteaduskond.

Tartu Riikliku Ülikooli kehakultuuriteaduskond valmistab ette kõrgema haridusega kaadreid üha areneva ja massilisemaks muutuva kehakuultuuri- ja spordiliikumise juhtimiseks. Teaduskonna lõpetajad asuvad tööle kehalise kasvatuse õpetajatena, treeneritena, spordikomiteede töötajatena jne.

Õppetöö kestus teaduskonnas on neli aastat.

Õppeaja kestel töötavad üliõpilased läbi järgmised distsipliinid:

- 1) üleülikooliliselt õpetatavad distsipliinid — marksismi-leninismi alused, poliitiline ökonoomia, vene keel;
- 2) meditsiinilised õppeained — anatoomia, füsioloogia, hügieen, ravikehakultuur, arstlik kontroll;
- 3) pedagoogilised õppeained — pedagoogika ajalugu, pedagoogika, psühholoogia;
- 4) kehakultuurilised õppeained — kehakultuuri teooria, kehakultuuri ajalugu, kehakultuuri organisatsioon, ujumine, võimlemine, suusatamine, kergejõustik, spordimängud, poks, maadlus, tõstmine, vehklemine, uisutamine.

Fakultatiivsete ainetena õpitakse ratsasporti, purjesporti, mootorsporti.

Üleülikoolilistes õppeainetes viivad õppetööd läbi vastavad üleülikoolilised kateedrid. Meditsiinilistes ainetes toimub õppetöö arstiteaduskonna vastavate kateedrite (anatoomia-, füsioloogia- ja hügieeni kateedri) kaudu. Pedagoogilisi aineid õpetatakse ajaloo-keeleteaduskonna juures pedagoogika- ja psühholoogiakateedri poolt. Kehakultuurialaseid õppeaineid käsitletakse kehakultuuriteaduskonna järgmistes kateedrites: kehakultuuri teooria ja ajaloo kateeder, võimlemise kateeder, kergejõustiku kateeder, ujumise kateeder, suusatamise kateeder, spordimängude kateeder ja raskejõustiku kateeder.

Õppetöö kehakultuurialastes ainetes viiakse läbi nii teoreetiliste loengute kui ka praktiliste tundide kaudu. Nende ainete omandamine toimub ENSV parimate kehakultuuri-pedagoogide juhtimisel, kes enamikus omavad juba pikaajalist tegevsporlase või treeneri staaži. Õppetööd kergejõustiku alal juhatab NSVL kergejõustiku koondvõistkonna treener meistersportlane F. Kudu, spordimängudes meistersportlane A. Rünk ja üleliiduliselt tuntud treener E. Naarits, võimlemises H. Elken, ujumises E. Mõtlik jt.

Tähtsat kohta omab õppetöös üliõpilaste pedagoogilise vilumuse arendamine ja süvendamine. Esimesel ja teisel kursusel omandatud oskusi rakendatakse juba kolmandal kursusel pedagoogilises praktikas. Samuti on pedagoogiline praktika ette nähtud neljandal kursusel. Kolmanda ja neljanda kursuse pedagoogiline praktika kokku kestab neli kuud ja see viiakse läbi koolides, kõrgemates õppeasutustes ning spordiorganisatsioonides.

Hea pedagoog peab omama teadmisi ja praktilisi oskusi mitmetel spordialadel. Siin aitavad kaasa teaduskonna õppebaasis Otepääl korraldatavad suve- ja talilaagrid. II kursuse lõpetamisel valivad üliõpilased endale kindla sportliku eriala, milles nad kahe viimase õppeaasta jooksul omandavad põhjalikud teadmised.

Tänu igakülgele kehalisele ettevalmistusele on kehakultuuri-teaduskonna üliõpilased saavutanud silmapaistvaid tulemusi spordimeisterlikkuse alal. Heino Lipp, Erna Abel, Ernst Ehaveer, Juta Raudsepp, Osvald Allikas ja paljud teised meile tuntud sportlased alustasid õpinguid keskpärase saavutustega, kuid lõpetasid teaduskonna kõrgete sporditehniliste tulemustega.

Tulevaste pedagoogide ettevalmistamine iseseisvaks teaduslikuks tööks toimub mitmesuguste kursusetööde ja seminaride kaudu. Tähtis koht on siin Üliõpilaste Teadusliku Ühingu kehakultuuriteaduskonna osakonnal, milliste alasektsioonides töötatakse väga mitmesuguste huvitavate teoreetiliste ja praktiliste küsimuste lahendamise kallal.

Kunstilise isetegevuse taset teaduskonnas iseloomustab fakt, et TR Ülikooli kunstilise isetegevuse, omaloomingu ja kehakultuuri olümpiaadil saavutatud tulemuste eest on teaduskond 1949.—1951. a. omandanud üldvõitja nimetuse.

Õppetöö läbiviimiseks on teaduskonnal järgmised baasid: teaduskonna hoone V. Kingissepa tn. 19 kahe võimlaga, poksi ja maadlustoa ja arstliku kabinetiga.

Kääriku õppebaas Otepääl laagrite korraldamiseks, purjespordibaas Võrtsjärvel, ratsabaas Tähtveres, tennise-, korv- ja võrkpalliväljakud Tartus ja teised ülikooli poolt antud ruumid õppetöö läbiviimiseks. Baase täiendatakse pidevalt ja nad võimaldavad edukat õppe- ja treeningutööd kõigil põhilistel kehakultuuri-aladel.

Nõukogude kord on loonud head võimalused kõrgema haridusega kehakultuurikaadri ettevalmistamiseks. Igal aastal on teaduskond võtnud vastu 25 uut üliõpilast. Uusi üliõpilasi võetakse vastu sisseastumiseksamitega. Eksamid tuleb sooritada järgmistes ainetes: eesti keel (suuline ja kirjalik), vene keel (suuline ja kirjalik), võõrkeel (saksa-, inglise- või prantsuse keel), füüsika ja keemia. Üliõpilaste kehalise ettevalmistuse kontrolliks toimuvad katsed kergejõustikus, ujumises, võimlemises ja spordimängudes. Kehakultuuriteaduskonda astujad peavad olema sooritanud VTK I astme normid ja olema kehaliselt terved.

Alates teisest semestrist saavad kõik korralikult edasi jõudjad üliõpilased stipendiumi, väga heade tulemustega õppijad aga kõrgendatud stipendiumi. Teaduskonna lõpetajad asuvad tööle koolidesse, spordiühingutesse ja kehakultuuri- ja spordikomiteedesse, kus on praegu suur nõudmine erialase haridusega töötajate järele.

Kaugõppeosakond

Tartu Riikliku Ülikooli kaugõppeosakond pakub edasiõppimise võimalusi noortele, kes on pärast keskkooli (tehnikumi) lõpetamist seotud kindla töökohaga ja ei saa pidevalt viibida ülikooli juures. Mittestatsionaarselt saab õppida ajaloo-keeleteaduskonnas eesti keelt ja kirjandust, vene keelt ja kirjandust ning ajalugu. Mittestatsionaarselt saab õppida vastavate teaduskondade juures ka õigusteadust ja matemaatikat.

Nõukogude kord on võimaldanud kõrgema hariduse omandamise laialdastele töörahva hulkadele linnas ja maal. Üheks põhimiseks vahendiks erihariduse omandamisel põhitöö kõrval on just mittestatsionaarselt õppimine. Kodanlikus Eestis puudus selline võimalus kõrgema hariduse omandamiseks. See on ka arusaadav: kapitalistid ja hallparunid ei olnud huvitatud töötava rahva haridusliku taseme tõstmisest. Valitses intelligentsi «üleproduksioon». Pärast Nõukogude Eesti vabastamist fašistlikest okupantidest loodi 1945. a. Tartu Riikliku Ülikooli juurde esmakordselt kaugõppeosakond, mille õppijate arv on aasta-aastalt kasvanud ja ulatub käesoleval ajal 600-ni. Ainult käesoleval, 1952. a. lõpetab Tartu Riikliku Ülikooli kaugõppe teel üle 30 ajaloolase, filoloogi ja juristi.

Nõukogude valitsus kulutab iga aasta suuri summasid kaugõppe korraldamiseks õppejõudude ja administratiivpersonalil palkadeks, õppevahendite, programmide ning ka õpikute muretsemiseks, kaugõppijate ning konsultantide sõidukulude katmiseks, konsultatsioonipunktide ülalpidamiseks. Peale selle kasutavad kaugõppijad soodustusi nende asutuste ja käitiste poolt, kus nad töötavad (õppepuhkus, ettenähtud vaba aeg iseseisvaks õppimiseks jne.). TRÜ kaugõppeosakonnas õpib käesoleval ajal töötajaid meie vabariigi igast rajoonist ja linnast. Umbes 25—30%

kaugõppijaist sooritab eksamid ja arvestused ainult «heade» ja «väga heade» hinnetega ning seejuures õigeaegselt.

Ka meie kaugõppeosakonna üliõpilaste uus täiendus peab omama vajaliku ettevalmistuse, et edukalt õppida kutsealal. Ülikooli astujad peavad eriti hoolsalt ette valmistuma vene keeles, ajaloo-keele- ja õigusteaduskonda astujad peale selle veel ajaloos ja ladina keeles.

Mittestatsionaarne õppimine erineb statsionaarsest olulisemalt selle poolest, et siin on iseseisva töö osatähtsus tunduvalt suurem. Et mittestatsionaarsetel üliõpilastel tuleb õppida kutsetöö kõrval, siis nõuab see neilt üliõpilastelt suurt enesedistsipliini, tahtejõudu ja püsivust, sest õppeprogrammid on ühised nii statsionaarsetele kui ka mittestatsionaarsetele üliõpilastele. Viimastele on tehtud ainult see soodustus, et nende õppetöö on planeeritud ühe aasta võrra pikemale ajale, mis mõnevõrra kergendab nende koormust. Et iga aastaga ilmub üha rohkem kõrgemate koolide õpikuid ja kirjandust, siis tõuseb mittestatsionaarse õppimise tase järjest kõrgemale.

Mittestatsionaarsetele üliõpilastele korraldatakse kohe pärast sisseastumiseksamite õiendamist mõnepäevane sissejuhataja õppesessioon. Edaspidi toimuvad õppe- ja eksamisessioonid kaks korda õppeaastas: jaanuaris (10 päeva) ja juunis-juulis (20 päeva). Alates 1952. a. on ette nähtud korraldada suvine õppe- ja eksamisessioon ajaloo-keeleteaduskonnas ning matemaatika-loodusteaduskonnas kaugõppijaile 30 päeva ulatuses. Nendest sessioonidest osavõtt on üliõpilastele kohustuslik ja vastava määrase alusel vabastatakse nad selleks ajaks töölt. Koduseks lisatöövormiks on mõnedes ainetes kursuse- ning kontrolltööd, millede teostamise kohta annavad vastavad kateedrid nii kirjalikke kui ka suulisi juhtnõure.

Eksamite ja arvestuste õiendamine toimub sessiooni ajal. Arvestades üliõpilaste töö- ja sõiduolusid on eksamite tegemine võimaldatud ka väljaspool sessioonide aega. Kaugõppijaile korraldatakse 2—3 korda semestris üldised kohustuslikud konsultatsioonid Tartus kõigis õppeainetes, peale selle iga nädal täiendavad konsultatsioonid Tallinna konsultatsioonipunktis. Mittestatsionaarse osakonna lõpetajad õiendavad riigieksamid, saavad diplomi ja omandavad seega võrdsed õigused teiste ülikooli lõpetajatega. Ülikoolis olemise aja kestel maksavad nad õppemaksu pooles suuruses sellest, mis on ette nähtud statsionaarseile,

s. o. 75 rbl. semestris. Õpetajatena töötavad mittestatsionaarsed üliõpilased, kes oma õpinguis rahuldavalt edasi jõuavad (õiendades kõik eksamid ja arvestused ettenähtud tähtaegadel), vabastatakse sellekohase sooviavalduse esitamisel õppemaksust. Õpinguis rahuldavalt edasijõudvate õpetajate-üliõpilaste ja juriidilisel alal töötavale üliõpilaste sõit õppesessioonidele ja tagasi makstakse välja (viimastele asutuste poolt, kus nad töötavad).

Mittestatsionaarsed üliõpilased varustatakse õppeplaani, tööjuhendite ning õppekavadega kõigis aineis. Ülikooli kaugõppeosakond paljundab võimalust mööda mitmesuguseid konspekte ja õppevahendeid neis aineis, milles pole küllaldasel määral trükitud õppekirjandust.

Mittestatsionaarselt õppida soovijaid võetakse ülikooli vastu üheaegselt statsionaarsetega. Ka vastuvõtutingimused ja -kord on samad. Sisseastumiseksamid toimuvad statsionaarsesse ja mittestatsionaarsesse osakonda kandideerijail koos. TRÜ ja teiste vastavate kõrgemate õppeasutuste endisi üliõpilasi võetakse mittestatsionaarseiks üliõpilasteks vastu samasse teaduskonda (vanematele kursustele) ilma sisseastumisekamiteta, kui neil on õiendatud kõik eelnevad eksamid nüüd kehtiva õppeplaani järgi.

Avaldus koos vajalike dokumentidega esitada või saata Tartu Riikliku Ülikooli kaugõppeosakonda (Tartu, V. Kingissepa tn. 18) 20. juunist kuni 31. juulini. Suulisi teateid saab ka telefoni teel (Tartu 35-58) igal tööpäeval kella 8—16-ni.

Üliõpilaste elu-olustikulistest tingimustest Tartus.

Järgnev informatsioon on määratud neile noortele, kes kavatsevad eeloleval sügisel uute üliõpilastena Tartu elama asuda. Saksa fašistide röövelliku kallaletungi puhul meie kodumaale sai vana ülikoolilinn Tartu raskesti kannatada. Üle poole hoonestikust hävis. Vaatamata elamispinna järjekindlale taastamisele on uutel üliõpilastel korteri leidmisel siiski veel küllalt suuri raskusi. Partei ja Nõukogude valitsus aga ei ole teistest linnadest ja maalt Tartu asuvaid üliõpilasi jätnud üksi võitlema nende raskustega. Eri- list tähelepanu on osutatud Isamaasõja invaliididele ja Nõukogude Armeest demobiliseerituile.

Abistamisvormidest puudutame esijoones

ü h i s e l a m u i d.

1944. a. polnud ülikoolil ainsatki ühiselamut ega sisus- tust nende jaoks. Praegu on neli ühiselamut 730 üli- õpilasele. Ühiselamud on sisustatud vajaliku mööb- liga, mida pidevalt täiendatakse. Ühiselamutes on toidu valmistamiseks köögid; üliõpilaste kultuuriliseks teenin- damiseks on punanurgad ajalehtede ja raadioga. Ilmuvad seinalehed. Ühiselamus elavatelt üliõpilastelt võetakse maksu 15 rbl. kuus.

Kõigil neil, kes kavatsevad eeloleval sügisel väljast- poolt Tartut ülikooli astuda, tuleb asuda aegsasti (kevadell ja suvel) oma korteriküsimuse lahendamisele. Ülikooli sisseastumise sooviavalduse esitamisel on vaja eri lehel teatada, kuidas uus üliõpilane kavatseb korraldada oma korteriküsimuse.

S ö ö k l a

asub peahoone kõrval, Ülikooli t. 20. Söökla on avatud kella 12—20-ni. Toitlustamine toimub soodsatel tingi- mustel.

Pesukojad.

Üliõpilaste vajaduste rahuldamiseks on loodud pesupesemise võimalused järgmistes ühiselamutes: Tiigi t. 78, Ülikooli t. 18-a, Näituse t. 7 ja Kastani t. 12.

Klubi.

Üliõpilaste kultuuriliseks teenindamiseks on üliõpilaste ametiühingu liinis organiseeritud üliõpilasmajas klubi, kus töötavad laulukoorid, näitering, orkester, kirjandusring, malering jne. Ringid kasutavad oma tööks vastavaid ruume.

Kateedrite juures töötavad üliõpilaste teaduslikud ringid, mis moodustavad üliõpilaste teadusliku ühingu.

Uusi üliõpilasi huvitavais majanduslikes küsimustes täiendava informatsiooni saamiseks tuleb pöörduda ülikooli administratiiv-majandusosakonna poole, mis asub V. Kingissepa t. 18, telef. 32-97 ja 34-09.

Vastuvõtuksamite programmid 1952. a.

NSV Liidu rahvaste ajaloo programm.

Üldised juhendid.

Eksamitel NSV Liidu rahvaste ajaloo osas tuleb erilist tähelepanu pöörata teadmiste väljaselgitamisele Nõukogude riigi ajaloost, Suure Isamaasõja ja pärast sõjaaegse ülesehitustöö ajaloost. Eksamineeritavad ei tohi piirduda ainult faktide ja kronoloogiliste andmete tundmisega.

Eksamineeritavatel on tarvis nõuda, et nad suudaksid iseloomustada ja hinnata sotsiaalseid nähtusi, ühiskonna poliitilist ja kultuurilist arengut ühel või teisel perioodil koos ühiskonna arenemise tõukejõudude väljaselgitamisega.

Erilist tähelepanu tuleb pöörata sellele, et sisseastujad teaksid ja mõistaksid kaasaegseid sündmusi ja Nõukogude riigi juhtivat osa võitluses pärisrahu ja demokraatia eest.

SISSEJUHATUS.

NSV LIIDU AJALOO KURSUSE ÜLESANDED, NSV LIIDU AJALOO PÕHILISED PERIOODID.

I. Ürgkogukondlik kord meie maa territooriumil.

Loodus ja vanimad inimasulad meie maal. Kivist ja luust tööriistad. Ürgaegne kogukond. Tootmisvahendite eraomanduse puudumine selles. Elamu, rõivastuse, toidunõude ja toidu valmistamise viiside areng. Emaõiguslik sugukond. Tripolje kultuuri asulakohad. Metallide töötlemise algus. Käsitööstusliku tootmise algused. Isaõiguslik sugukond. Hõimuliitude moodustamine. Usundi ja kunsti tekkimine. Engelse ürgaegse kultuuri tähtsusest inimkonna ajaloo.

II. Orjanduslikud riigid meie maa territooriumil.

1. Vanimad orjanduslikud riigid meie maa territooriumil.

Ürgkogukondliku korra lagunemine. Klasside ja riigi tekkimine. Urartu — vanim orjanduslik riik meie maa territooriumil. Kultuur Urartu riigis ja selle mõju teiste rahvaste kultuurile. Armeenia ja Ibeeria tekkimine. Kesk-Aasia rahvad vanimail aegadel. Kesk-Aasia rahvaste võitlus Makedoonia Aleksandri vastu.

2. Musta mere põhjaranniku rahvad kuni meie ajaarvamise IV sajandini.

Sküüdid, nende majandus, ühiskondlik kord ja kultuur. Sküütide võitlus sõltumatus eest Dareies I vastu ja nende võit. Kreeka asulad Musta mere ja Kaukaasia rannikul. Orjade ülestõus Bosporose riigis. Roomlaste sissetung Musta mere rannikualadele. Musta mere ranniku ja Taga-Kaukaasia rahvaste võitlus roomlaste vastu.

Meie maa rahvaste progressiivne osa maailma ajaloos vanaajal.

III. Feodaalsete suhete tekkimine ja arenemine.

Kiievi Vene.

1. Varafeodaalsed riigid Taga-Kaukaasias ja Kesk-Aasias.

Feodaalsete suhete tekkimine Armeenias ja Gruusias. Feodalismi progressiivsus orjandusliku korra suhtes. Taga-Kaukaasia rahvaste võitlus araablaste vastu. Babeki ülestõus. Armeenia eepos «Sassuuni David».

Kesk-Aasia rahvad võitluses araablastega. Samaniidide riik. Linnade, käsitöö ja kaubanduse kasv. Feodaalse kultuuri õitseag Kesk-Aasias (Avicenna) ja selle eesrindlik osa kultuuri arengus.

2. Idaslaavlaste ja nende esimesed poliitilised koondised.

Slaavlaste — meie maa põlised elanikud. Idaslaavlaste laiali-asumine, nende tegevusalad ja ühiskondlik kord. Slaavlaste kultuur, eluviis ja usund. Rändrahvaste liikumine Aasiast Euroopasse ja slaavlaste võitlus nendega. Esimesed riiklikud moodustised idaslaavlastel VI—VIII sajandil ürgkogukondliku korra lagunemise ja klasside tekkimise tulemusena.

3. Kiievi riigi tekkimine ja õitseng.

Kiievi riigi tekkimine. Ebateadusliku «normanistliku teooria» paljastamine Kiievi riigi tekkimisest. Slaavi hõimude ühinemine Kiievi vürstide võimu all. Olegi ja Igori sõjaretked Bütsantsi ja Kaspiamaile. Maksukogumine (poljudje). Svjatoslavi vallutused. Kasaari riigi purustamine Volgal. Võitlus petšeneegidega.

Vürst Vladimir Svjatoslavovitš. Kiievi Vene ristiusustamine. Ristiusu vastuvõtmise progressiivne tähtsus võrreldes paganusega. Ristiusu kirik — valitsevate klasside tööriist. Jaroslav Tark. Kiievi riigi rahvusvahelised sidemed.

Kiievi Vene kultuuri omapära ja originaalsus. Kiievi Vene kultuuri eesrindlik osa maailma kultuuris varasel keskajal.

4. Kiievi riigi lagunemine.

Feodaalsuhete areng Kiievi Venes. «Vene õigus». Kiievi riigi lagunemise algus. Feodaalsed sõjad ja võitlus polovetsidega. Rahva ülestõusud Kiievis 1068. ja 1113. a. Kiievi riigi uus tõus Vladimir Monomahhi ajal. Feodaalse killustumuse tugevnemine XII saj.

«Igori sõjaretkelugu» kui tähelepanuväärne kultuurimälestusmärk, üleskutse vene maade jõudude ühendamiseks välisvaenlaste vastu. Kiievi Vene langus. Kiievi Vene osa Euroopa kaitsmisel Aasia rändrahvaste sissetungi vastu. Selle kaitse tähtsus Lääne-Euroopa maade feodaalse kultuuri valmimisele ja arenemisele. Marksismi-leninismi klassikud Kiievi Venest.

IV. Ida-Euroopa, Taga-Kaukaasia ja Kesk-Aasia feodaalne killunemine.

1. Feodaalsed vürstkonnad XII ja XIII saj.

Galiitsia-Volõõnia vürstkond XII ja XIII saj. Edela-Vene. Jaroslav Osmomõsl. Galiitsia-Volõõnia vürstkonna tekkimine. Daniil Romanovištš. Galiitsia-Volõõnia vürstkonna õitseng XIII sajandil.

Rostovi-Suzdali vürstkond. Kirde-Vene. Rahvastik. Juri Dolgoruki tegevus. Esimesed teated Moskva kohta. Andrei Bogoljubski ja võitlus bojaarkonnaga. Vsevolod III.

Novgorodimaa. Suur-Novgorod ja ta valdusalad. Novgorodi kaubanduslikud sidemed. Põhja rahvaste alistamine. Novgorodi sotsiaalne kord. Klassivõitlus Novgorodis. Vürst ja veetše.

Galiitsia-Volõõnia, Rostovi-Suzdali ja Novgorodi-Pihkva vene kultuur.

Taga-Kaukaasia ja Kesk-Aasia XI—XII saj. Gruusia ühendamine. Võitlus seldžukkidega. David Ehitaja. Gruusia tõus Tamara ajal. Sota Rsthaveli.

Armeenia XI—XII saj. Armeenia lagunemine feodaalseteks vürstkondadeks ja tema vallutamine seldžukkide poolt.

Aserbaidžani rahva kujunemine. Suur Aserbaidžani poeet Nizami. Kesk-Aasia X sajandist kuni XIII saj. alguseni. Horesmi tõus.

2. Mongolite vallutused XIII saj.

Džingis-khaani riik. Mongolite ühiskondlik korraldus XII saj. ja XIII saj. alguses. Džingis-khaani riigi tekkimine. Kesk-Aasia vallutamine. Mongolite sõjakäik Taga-Kaukaasiasse ja Musta mere steppidesse.

Ida-Euroopa vallutamine. Vene alade vallutamine mongolite poolt. Vene rahva kangelaslik võitlus vallutajate vastu. Lääne-Euroopa päästmine vene rahva poolt mongolite sissetungi eest. Tatari-mongoli ike. Marx tatari-mongoli ikkest.

3. Võitlus saksa ja rootsi feodaalidega.

Saksa feodaalide anastused Baltimail. Saksa rüütelite tung Itta. Liivimaa vallutamine.

Vallutatud rahvaste julm orjastamine ja hävitamine saksa feodaalide poolt.

Saksa rüütelite ja rootslaste pealetung Vene aladele. Rootslaste purustamine Neeva jõel Aleksander Nevski poolt. Saksa penirüütelite purustamine Pihkva järvel. Aleksander Nevski võitude ajalooline tähtsus.

4. Leedu suurvürstkond.

Leedu suurvürstkonna tekkimine. Leedu hõimude ühendamine. Leedu riigi tugevnemine Gediminase ja Olgierdi ajal. Lääne-Vene maa-alade anastamine Leedu ja Poola poolt. Leedu-Poola unioon. Saksa rüütelite purustamine Grünwaldi all vene, leedu ja poola ühiste jõududega.

Vene kultuuri mõju Leedule. Valgevene ja ukraina rahva kujunemine.

5. Vladimiri suurvürstkond.

Feodaalne maavaldus XIV—XV saj. Kirde-Venes. Talurahva olukord. Linnad. Jagunemine osariikideks. Üksikvürstkondade haldus. Vladimiri suurvürstkond.

6. Moskva tõus.

Moskva vürstkonna tugevnemine. Vene alade ühendamise algus Moskva ümber. Ivan Kalita. Moskva vürstkonna tugevnemise põhjused. Suurvene rahva kujunemine.

Võitluse algus tatarlastega. Dimitri Donskoi. Vene rahva kangelaslik väljaastumine tatarlaste vastu. Kulikovo lahing ja selle ajalooline tähtsus. Moskva kujunemine vene rahva rahvuslikuks keskuseks.

Feodaalne võitlus XV sajandi esimesel poolel. Nižni-Novgorodi vürstiriigi liidendamine. Suurvürsti võit osastisvürstide üle Moskva vürstiriigis. Eluolu ja kultuur Kirde-Venes XIV saj. ja XV saj. algul.

Suur vene kunstnik Rublev.

7. Timuri riik ja Kuld-hordi lagunemine.

Kesk-Aasia rahvaste võitlus mongolite võimu vastu. Rahva ülestõusud Samarkandis. Timuri riigi tekkimine ja Kuld-hordi lagunemine. Ulugbeki observatoorium. Suur usbeki poeet ja poliitiline tegelane Ališer Navoiji.

V. Vene tsentraliseeritud paljurahvuselise riigi kujunemine.

1. Vene riigi kujunemine.

Vene tsentraliseeritud riigi kujunemise põhjused. Kirde-Vene majanduslik ja poliitiline tõus XV saj. lõpul ja XVI saj. esimesel poolel. Tihedamate majanduslike sidemete loomine linnade ja üksikute vürstkondade vahel. Seltsimees Stalin tingimustest, mis kiirendasid tsentraliseeritud riikide kujunemist Ida-Euroopas.

Kirde-vene ühinemine ja tatari-mongoli ikke kukutamine. Vene maade liidendamine Moskva külge. Tatari-mongoli ikkest vabanemine. Ivan III sõda Leedu ja Liivimaaga. Saksa rüütelite purustamine ja nende poolt vasallisõltumuse tunnustamine Moskva vürsti suhtes.

Vene riigi sotsiaalne ja riiklik struktuur XV saj. lõpul ja XVI saj. alguses. Bojaarid, mõisnikud, talupojad. Suurvürst, bojaaride duuma, prikaasid. Järgasetus (mestnitšestvo). Sõjaväe organisatsioon. Ivan III-nda kohturaamat. Jüripäev.

Kultuuriline tõus XVI saj. Kremli ümberehitamine. Moskva Kreml — tugevaim kindlus Euroopas. Vene arhitektuuri omapärane iseloom.

Ivan IV isevalitsus.

Vene riik XV saj. keskpaiku. Põllumajandus. Käsitöö ja kaubandus. Tsaaritiitli võtmine Ivan IV poolt. Ülestõus Moskvas 1547. a. Reformid 1550-ndail aastail. Riikliku halduse tsentralisatsiooni tugevdamine.

Tsaar Ivan IV sõjad. Volga-äärsete khaaniriikide (Kaa-sani ja Astrahani) vallutamine.

Võitlus väljapääsu pärast Balti merele. Sõda Liivimaaga. Liivi ordu purustamine vene vägede poolt. Liivi sõja tulemused ja selle ajalooline tähtsus.

Opritsšnina. Võitlus bojaarkonnaga. Teenismaalaste-mõisnike tugevdamine. Talupoegadele avaldatava surve tugevdamine. Tsaari-võimu kindlustamine.

Lääne-Siberi rahvad XVI saj. lõpul. Strogonovide valdused. Jermaki sõjakäik. Lääne-Siberi liidendamine.

Ivan IV tegevuse progressiivne tähtsus.

Kultuur XVI saj. Haridus ja kunst. Kool. Trükikunsti algus. Esimene trükkal Ivan Feodorov.

Kirjandus. Vene omapärase kultuuri kõrge areng. Vassili Öndsä kiriku ehitamine vene arhitektide Posniku ja Barma poolt.

Vene suurtükivägi XVI saj.

VI. Isevalitsuse tugevdamine Vene riigis. Talurahva-sõjad ja rõhutud rahvaste ülestõusud XVII saj.

1. Talurahvasõda XVII s. algul. Vene rahva kangelaslik võitlus Poola ning Rootsi interventsiooniga.

Vene riik talurahvasõja eel. Talurahva feodaalpäris-orjusliku ekspuaterimise tugevdamine. Talupoegade pagemised. Keeld talupoegade äramineku kohta jüripäeval.

Doni kasakad. Tsaar Feodor Ivanovič. Tsaar Boris Godunov. Nälg maal. Rahva ülestõusude algus.

Poola panide katse orjastada Vene riiki. Poola käsilane Vale-Dimitri I. Rahva ülestõus poolakate vastu. Vassili Suiski tsaariks saamine.

Talurahva sõda Bolotnikovi juhtimisel. Bolotnikovi sõjakäik Moskva alla. Kaluga ja Tuula piiramine tsaari vägede poolt. Bolotnikovi kaotuse põhjused. Marksismi-leninismi klassikud talurahvasõdadest.

Poola ja Rootsi pealetung Vene riigile. Uus Poola käsilane Vale-Dimitri II. Partisanisõda Poola panide vastu. Moskva hõivamine poolakate poolt ja Novgorodimaa hõivamine rootslaste poolt.

Vene rahva võitlus Poola panide vastu. Esimene tarivägi. Võitlus mõisnike ja kasakate vahel.

Teine tarivägi. Rahva kangelased Minin ja Požarski. Moskva vabastamine interventidest.

2. Isevalitsuse tugevdamine Venemaal XVII saj.

Mihhail Romanovi valitsemine. Mihhail Romanovi tsaariks valimine. Riigi taastamine. Rahu sõlmimine Rootsi ja Poolaga. Sõda Poolaga Smolenski pärast. Suhted Krimmi ja Türgiga.

Feodaal-pärisorjuslik majandus XVII saj. Maa-kogu seadustik (Sobornoje Uloženije) 1648. a. Lõplik talupoegade pärisorjastamine. Käsitöendusliku tootmise areng. Manufaktuur. Kaubandus. Linnad. Ülevenemaalise turu kujunemine XVII saj. Venemaa majanduslik mahajäämus.

Vene riigi valitsemisorganid. Tsaarivõim. Bojaaride duuma. Prikaasid. Kohalik valitsemine. Vojevoodid linnades. Sõjavägi. «Välismaise korraga» polgud.

Nikoni kirikureform ja kiriku lahknemine. Kirikureform. Õigeusu kiriku lahknemise algus.

Tsaar Aleksei Mihhailovitši isevalitsusliku võimu tugevdamine.

3. Ukraina ja Valgevene rahva võitlus panide Poola rõhumise vastu.

Ukraina ja Valgevene Poola võimu all. Ukraina ja Valgevene maade anastamine Poola mõisnike poolt. Ukraina ja Valgevene elanikkonna rõhumine. Zaporozje kasakad.

Ukraina rahva võitlus sõltumatuse eest. Bogdan Hmelnitcki. Kasakkonna liikumine. Esimesed võidud Poola vägede üle. Talupoegade ülestõus. Poola sõjaväe purustamine. Zborovi rahu. Sõja uuesti algamine. Belaja Tserkovi rahu. Ukraina raske seisukord.

Ukraina liidendamine Vene riigiga ja sõda Poolaga. Ukraina liidendamine Vene riigiga. Sõda Poolaga ja Rootsiaga. Andrussovo vaherahu Poolaga. Ukraina Vene riigiga liidendamise ajalooline tähtsus.

4. Rahvaliidumised Vene riigis XVII saj.

Linnade ülestõusud XVII saj. keskpaiku. Maksude suurenemine. Linnade ülestõusud Moskvast ja teistes linnades.

«Vase mäss» Moskvast. Klassivõitluse tugevdamine. Vaskraha käibeelaskmine. Ülestõus Moskvast 1662. a.

Volgamaad XVII saj. Volgamaade rahvad. Baškiiria olukord. Ülestõus Volgamaal.

Rahva ülestõus Stepan Razini juhtimisel. Doni kasakad XVII sajadil. Kihitumine kasakate hulgas; jõukad (majandavad) kasakad ja kasakakehvistud. Stepan Razini ülestõus. Sõjakäik Pärsiasse. Stepan Razini tagasitulek Donile. Uus sõjakäik Volgale. Talupoegade ülestõus. Volgamaade mittevene rahvaste ülestõusud. Ülestõusu purustamine. Marksismi-leninismi klassikud talurahvasõdade tähtsusest.

5. Siberi rahvad XVII saj.

Ida-Siber XVIII saj. Siberi rahvad. Rahvastiku tegevusalad.

Ida-Siberi koloniseerimine. Dežnevi ekspeditsioon. Venemaa väljajõudmine Vaiksele ookeanile. Võitlus Amuuri pärast. Vene kolonisatsiooni kultuuriline tähtsus Siberis. Vene meresõitjate ja maadeuurijate panus suurtes geograafilistes avastustes.

6. Vene riigi kultuur XVII saj.

Vene rahvusliku kultuuri areng. Rahva looming. Kuulus vene kunstnik Simon Ušakov. Kool. Esimene vene teater. Vene, ukraina ja valgevene rahva vastastikune mõju kultuuri alal. Kultuurisidemete tugevnemine Venemaa ja Lääne-Euroopa vahel.

VII. Vene aadli-impeerium XVIII saj.

1. Vene impeeriumi kujunemine. Peeter I.

Venemaa XVII saj. lõpul ja XVIII saj. alguses. Venemaa reformide eelõhtul. Uuenduste vajadus ja nende põhjuslik seos Venemaa arenguga XVII saj. Järgasetuse kaotamine. Streletside ülestõus (1682). Sofja valitsus. Peeter I valitsemise algus. Azovi sõjakäigud. Peetri reis välismaale. Streletside mäss (1698) selle reaktsiooniline iseloom.

Peetri reformide algus. Manufaktuurse tootmise areng.

Põhjasõda. Baltikumis blokaadi likvideerimise vajadus Venemaal. Sõja algus. Vene regulaarse sõjaväe loomine nekrutite värbamise alusel. Esimesed võidud rootslaste üle. Peterburi asutamine. Uut tüüpi Vene sõjalaevastiku loomine. Karl XII-da sissetung Venemaal. Venelaste võit Poltaava all. Sõda Türgiga. Venelaste võit Rootsi sõjalaevastiku üle Hankoneeme juures. Üsikaupunki rahu. Venemaa rahvusvahelise seisukorra tugevnemine.

Peeter I — silmapaistev Vene väepealik, tema novaatorlikkus sõjakunsti alal.

Rahva ülestõusud. Talupoegade raske seisukord. Ülestõus Astrahanis. Ülestõus Donil Kondrati Bulavini juhtimisel. Baškiiride ülestõus.

Venemaa sotsiaalmajanduslik seisund ja Peeter I majanduspoliitika. Manufaktuurse tootmise areng. Pearaha. Talupojad. Mõisnikud. Linnade seisukord. Kaupmeeskond.

Reformid riigivalitsemise alal. Võimu keskparaat (senat, kolleegiumid). Kohalikud haldusasutised (kubermangud, provintsid). Sõjavägi ja sõjalaevastik. Uus sõjatehnika.

Kultuur ja haridus. Kultuuriline tõus Peeter I ajal. Ilmliku kalendri kehtestamine. Tsiiviiltähestiku kehtestamine. Esimene ajaleht Venemaal. Kooliasjandus. Muudatused elus-olus. Kultuuri aadellik iseloom. Peterburi.

Peetri abilised. Uuenduste vastased ja Peeter I võitlus nendega. Peeter I isiksus. Marx, Engels, Lenin, Stalin Peeter I tegevuse progressiivsest tähtsusest ja Vene impeeriumi sotsiaalsest olemusest.

2. Venemaa Peeter I järglaste ajal.

Pärisorjuse tugevnemine ja aadliprivileegide kasv. Paleepöörded. Ülemnõunikud. Bironovlus. Vene aadlike liikumine saksa ülevõimu vastu.

Seitsmeaastane sõda. Rumjantsev ja vene sõjakunsti edasine areng. Vene sõjakunsti üleolek preisi sõjakunstist. Võit sakslaste üle ja Berliini hõivamine.

Vene tsarismi koloniaalpoliitika Peeter I järglaste ajal. Kamtšatka liidendamine. Baškiiria rõhumine. Batõrša ülestõus.

Vene teadus ja kultuur XVIII saj. keskpaiku. Teaduste Akadeemia. Suur vene teadlane akadeemik M. V. Lomonossov. Tema võitlus saksa ülevõimu vastu Teaduste Akadeemias. Lomonosovi osa vene ja maailma teaduse arengus. Kunstide Akadeemia asutamine. Moskva ülikooli asutamine. Vene suured geograafilised avastused (Bering jt.) ning nende panus maakera uurimisse.

3. Venemaa XVIII saj. teisel poolel.

Katariina II valitsemise algus. Preisi mõju Peeter III ajal. Aadlike võitlus preisi ülevõimu vastu ja 1762. a. pööre. Katariina II valitsemise algus.

Välispoliitika kuni talurahvasõjani. Poliitiline nõrkus ja sotsiaalne võitlus Poolas. Esimene Poola jagamine. Esimene sõda Türgiga.

Pärisorjuslik majandus XVIII saj. teisel poolel. Pärisorjusliku eksploateerimise kasv. Manufaktuurse tootmise areng. «Tööinimeste» olukord. Pärisoriste talupoegade ja «tööinimeste» rahutused.

Talurahvasõda Pugatšovi juhtimisel. Rahutuste algus. Jemeljan Pugatšov. Talupoegade ja Volga rahvaste ülestõus. Uraali mäetööliste osavõtt talurahvasõjast. Pugatšovi edu. Taluraha ülestõusu purustamine. V. I. Lenin ja J. V. Stalin talurahvasõdadest Venemaal.

Aadlike diktatuuri kõvenemine. Kohaliku valitsemise reform. Armukiri aadlile.

Välispoliitika pärast talurahvasõja mahasurumist. Krimmi liidendamine. Teine sõda Türgiga. Admiral F. F. Ušakov. Suure vene väejuhi A. V. Suvorovi võidud. Võitmise teadus. Vene sõjakunst XVIII saj. — tolle aja kõige eesrindlikum sõjakunst.

Ukraina XVIII saj. Ida-Ukraina. Ukraina talupoegade raske olukord Parema Kalda Ukrainas poola panide võimu all. Haidamakkide ülestõus Poola vastu.

Haridus ja kultuur XVIII saj. teisel poolel. Rahvusliku kultuuri kasv. Valitsevate klasside kultuur. Rahvalikkuse joined vene XVIII saj. kultuuris. Vene kirjanduse areng (Deržavin, Fonvizin). Esimene aadellik revolutsionäär-vabariiklane A. N. Radiššev. N. I. Novikovi valgustuslik tegevus. Vene kunstnikud (Levitski, Borõvikovski) ja arhitektid (Baženov ja Kazakov). Vene teatri areng (Fjodor Volkov). Pärisorised näitlejad ja kunstnikud. Vene tehnikud-leiutajad (Polzunov, Kulibin). Pärisorjus — peamine tõke Venemaa arengu, tema teaduse ja hariduse teel. Aadli kummardamine välismaisuse ees — rahvusliku kultuuri arenemise pidur.

VIII. Pärisorjuse lagunemine ja kapitalistlike suhete tekkimine.

1. Tsaarism XVIII saj. lõpul ja tema võitlus 1789. a. kodanliku revolutsiooniga Prantsusmaal.

Kodanlik revolutsioon Prantsusmaal ja selle tähtsus maailma ajaloos. Katariina II võitluses revolutsiooniga. Poolehoid Prantsuse revolutsioonile Venemaa eesrindlike inimeste seas. Katariina II arveteõindamine esimese aadliku revolutsionääri-vabariiklasega ja pärisorjuse vastasega A. N. Radistševiga ja valgustaja N. I. Novikoviga.

Poola jagamised. Teine Poola jagamine. Kosciuszko ülestõus. Kolmas Poola jagamine. Ukraina ja Valgevene maade liidendamine Venemaaga. Poola maade anastamine Preisi ja Austria poolt. Galiitsia anastamine Austria poolt.

Paul I võitlus kodanliku Prantsusmaa vastu. Suvorovi Itaalia-sõjakäik. Vene armee sangarlik üleminek Alpidest. Admiral F. F. Ušakovi eskaadri operatsioonid Vahemeres. Suhete katkestamine Inglismaaga ja lähenemine Napoleonile. Aadli vandenõu ja paleepööre 11. märtsil 1801. a.

2. 1812. aasta Isamaasõda. Napoleoni purustamine.

Tsarismi välis- ja sisepoliitika kuni 1812. aastani. Pärisorjusliku korra lagunemine. Ukaas vabade põlluharijate kohta. Sõda Napoleoniga (1805—1807). Tilsiti rahu. Venemaa osavõtt kontinentaalblokaadist. Vene-Rootsi sõda ja Soome liidendamine. Bessaraabia liidendamine. Napoleoni agressiivsed plaanid ja ettevalmistused sõjakäiguks Venemaale.

1812. aasta Isamaasõda. Napoleoni sissetung Venemaale. M. I. Kutuzov. Isamaasõda Prantsuse invasiooni vastu. Borodino lahing. M. I. Kutuzovi strateegia ja taktika üleolek Napoleoni strateegiast ja taktikast. Kutuzovi geniaalne vastupealetungi plaan. Moskva põlemine. Partisaniliikumine ja selle kangelased. Berezina ja Napoleoni «suure armee» hukk. Napoleoni impeeriumi võimsuse kokkuvarisemine 1812. a. Venemaal. Selle fakti otsustav tähtsus Euroopa maade vabastamiseks Napoleoni võimutsemise alt. Marksismi-leninismi klassikud 1812. aasta sõjast.

1813.—1814. a. kampaania. Kodanliku Inglismaa, Euroopa feodaalsete monarhide ja Vene tsarismi reaktsioonilised eesmärgid.

Tsarism Euroopa reaktsiooni eesotsas. Viini kongress. «Püha liit». Arakštševjvlus. Sõjaväelised asundused. Sõjaväeasunike ülestõusud.

3. Tsaari-Venemaa rahvad ja koloniaalpoliitika XIX saj. esimesel veerandil.

Ida-Gruusia siirdumine Vene võimu alla. Taga-Kaukaasia vallutamine.

4. Dekabristid.

Pärisorjusliku korra lagunemine ja kapitalistlike suhete arenemine Venemaal. Vabastusliikumise kasv riigis pärast 1812. aasta sõda. Ülestõus Semjonovski polgus.

Aadlike-revolutsioonäride salaühingud. A. N. Radištševi ideede mõju. Lõunaühing. P. I. Pesteli «Vene õigus». Põhjaühing. K. F. Rõlejev. «Ühendatud Slaavlaste Ühing». Ülestõus Peterburis 14. detsembril 1825. a. Tšernigovi polgu ülestõus Ukrainas. Arveteõiendamise dekabristidega. V. I. Lenin ja J. V. Stalin dekabristidest.

5. Pärissorjusliku süsteemi kriis. Nikolai I monarhia.

Pärissorjusliku majanduse edasine lagunemine. Sise- ja välisturu kasv. Kapitalistliku tööstuse kasv. Pärisorise töö ebakasulikkus. Nikolai I majanduspoliitika. Aurulaevandus. Esimesed raudteed.

Nikolai I isevalitsus. Kolmas osakond. 30—40-ndate aastate massiliikumine. Ülestõus Poolas (1830—1831). Talurahvaliikumine Ukrainas.

Vene-Pärsia sõda. Armeenia liidendamine. Vene-Türgi sõda. Kaukaasia rahvad XIX saj. I poolel. Müridismi reaktsiooniline olemus. Samil kui Inglise ja Türgi agent.

1848. aasta revolutsioon Euroopas ja tsaari-Venemaa interventatsioon Ungaris. Tsarism — Euroopa sandarm. Venemaa eesrindlikud inimesed — Euroopa revolutsioonilise liikumise sõbrad ja liitlased.

Krimmi sõda. Idaküsimus. Rahvusvaheline olukord sõja eel. Krimmi sõja iseloorn. Krimmi sõja käik. Sevastopoli kangelaslik kaitsmine ja tema langemine. Tsaari-Venemaa liüasaamise põhjused Krimmi sõjas. Pariisi rahu (1856). Tsarismi kui Euroopa sandarmi tähtsuse langemine. Marksismi-leninismi klassikud Krimmi sõjast.

Ideelite voolude kujunemine ja ühiskondlik liikumine 30—50-ndail aastail. A. I. Herzen ja dekabristide mõju temale. Suur vene revolutsioonäär-demokraat V. G. Belinski. Sapadnikud (läänlased) ja slavofiilid. Petraševski ring.

Teadus, kirjandus ja kunst võitluses tsarismi poolt teostatava rõhumise vastu. Eesrindlikud vene kirjanikud ja nende võitlus aadli kummardamisega välismaisuse ees. Vene rahvusliku kirjanduse (Gribojedov, Puškin, Lermontov, Gogol), muusika (Glinka, Dargomõžski), maalikunsti (Brjullov, Tropinin, Fedotov), teaduse (Lobatševski, Petrov, Pirogov) ja teatri (Stšepkin) areng. V. G. Belinski mõju ja tema osa vene kirjanduse ning kunsti arengus. Eesrindliku vene kunsti realism. Eesrindliku vene kultuuri mõju teiste rahvaste kultuurile. Ukraina kultuuri areng (Sevtšenko). Taga-Kaukaasia rahvaste kultuuri areng (Abovjan, Ahhundzade).

Tsarismi taotlus vägivaldselt pidurdada rõhutavate rahvaste kultuurilist arengut. Eesrindliku vene kultuuri mõju Lääne-Euroopale.

IX. Kapitalismi areng tsaari-Venemaal.

1. 60-ndate aastate kodanlikud reformid.

Talurahvareformi ettevalmistamine. Talurahvareformi kasvatamine. Aleksander II. Revolutsiooniline situatsioon Venemaal. Võitlus talurahvareformi ümber ühelt poolt pärissorjuslaste ja liberaalide leeri ning teiselt poolt demokraatliku leeri vahel.

N. G. Tšernõševski ja N. A. Dobroljubov — talurahvarevolutsiooni ideoloogid. Herzen reformi ettevalmistamise aastail.

Pärisorjuse kaotamine. 19. veebruari 1861. a. seadus. Jaosmaad. Aralõiked. Väljaostumaksud. Pärisorjuse jäänused külas. Talupoegade võitlus mõisnikelt tuleva «vabaduse» vastu. Talupoegade ülestõus Bezdnas. Revolutsionäärid-segaseisuslased 60-ndail aastail. Tšernõševski revolutsiooniline võitlus 60-ndate aastate algul. Semstvoreform. Kohtureform. Linnareform. Sõjaväereform. V. I. Lenini ja J. V. Stalini hinnang 60-ndate aastate reformidele.

1863. a. ülestõus Poolas. Poola ülestõusu eelõhtul. 1863. aasta ülestõus. Ülestõus Leedus ja Valgevenes. 1863. a. ülestõusu tähtsus.

2. Kapitalismi areng 60-ndail ja 70-ndail aastail.

Kapitalism põllumajanduses ja tööstuses pärast reformi. Kapitalismi arenemise iseärasused pärast reformi. V. I. Lenini kapitalismi arenemise kahest teest põllumajanduses. Talupoegade kihitumine. Talurahva põhimassi laostumine ja puruvaesumine.

Kapitalismi areng tööstuses. Raudteede ehitamine. V. I. Lenini kapitalismi arengust ääremaadel. Tööstusproletariaadi kujunemine. Töölise ekspluateerimine. Töölise streigid 60—70-ndail aastail.

Tsarismi välispoliitika 60-ndail ja 70-ndail aastail. Tsarismi rahvusvaheline seisund pärast Krimmi sõda. Venetürgi sõda 1877.—1878. a. Venemaa osa Bulgaaria vabastamises ning Serbia ja Rumeenia sõltumatusel lõplikus rajamises. Sõprusidemetega tugevdamine Balkani slaavlaste ja vene rahva vahel.

Kesk-Aasia vallutamine. Vallutatud rahvaste ekspluateerimise suurenemine tsarismi poolt. Rõhutatud rahvaste töötajate lähenemine vene rahvale ja nende ühine võitlus ühise vaenlase — tsarismi vastu.

Revolutsiooniline liikumine 70-ndail aastail. Narodniklik liikumine 70-ndail aastail. Narodnikluse programmi ja taktika reaktsiooniline iseloom. V. I. Lenini ja J. V. Stalini narodniklustest. «Rahva Tahte» krahh. Loris-Melikovi diktatuur. Aleksander II tapmine.

Töölisliikumine 70-ndail aastail. I Internatsionaal ja revolutsiooniline liikumine Venemaal. Vene tööliste poolehoid Pariisi Kommunaalile. 70-ndate aastate streigid. Esimesed töölis-revolutsionäärid. Pjotr Aleksejev. «Lõuna-Vene Töölisühing». «Põhja-Vene Töölisühing». V. I. Lenini esimestest töölistest-revolutsionääridest.

Vene kultuur 1860—1870-ndail aastail. Revolutsioonilised demokraadid Tšernõševski ja Dobroljubov; nende mõju eesrindliku teaduse, kirjanduse ja kunsti arengule. Eesrindlik vene teadus: Mendelejev, Setšenov, Sofja Kovalevskaja. Vene kirjandus ja selle ülemaailmne tähtsus: Turgenev, Gontšarov; «Tumeda riigi» paljastamine Ostrovski poolt; Nekrassovi ja Saltõkov-Stšedrini teoste revolutsioonilis-demokraatlik sisu.

Vene maalikunst («peredvižnikud») ja muusika («võimas rühm») ning nende panus maailma kunsti aardekogusse. Nende teoste realism, ideelisus ja rahvalikkus.

Vene rahva ja teiste Venemaa rahvaste vastastikune kultuuriline mõjustamine. Vene teaduse ja kunsti üleolek Lääne-Euroopa teadusest ja kunstist.

3. Töölisklassi võitluse algus tsarismi vastu.

Poliitiline reaktsioon. Agraarkriis ja tööstuslik depressioon 80-ndail aastail. Aleksander III ja tema reaktsiooniline poliitika. Näljahäda 1891.—1892. a. Rahvuslik-koloniaalse surve tugevnemine. Juudidipogrommid.

Tsarismi välispoliitika 80-ndail aastail. Prantsuse-Vene liit.

Võitluse algus marksistliku partei eest Venemaal. Esimese marksistliku rühma «Töö Vabastus» organiseerimine Plehhanovi poolt. Plehhanovi võitlus narodniklusega. Marksismi levimine Venemaal. Plehhanovi osa marksismi propagandas. Morozovi streik. Esimesed sotsiaaldemokraatlikud ringid Venemaal. Peterburi tööliste esimene revolutsiooniline maipüha.

Tööstusliku kapitalismi tõus Venemaal. Tööstuslik tõus 90-ndail aastail. Vene tööstuse ja pankade orjastava sõltumuse algus välismaisest kapitalist. Raudtee-ehitus. Rasketööstuse areng. Nikolai II. Rahvuslik-koloniaalne surve Soomes, Kaukaasias ja Kesk-Aasias.

V. I. Lenini ja J. V. Stalini revolutsioonilise tegevuse algus. V. I. Lenin. Rahvusvahelise revolutsioonilise liikumise keskuse ülekandumine Venemaale. Streigiliikumine 90-ndail aastail. V. I. Lenini revolutsioonilise tegevuse algus. Narodnikluse purustamine V. I. Lenini poolt. V. I. Lenini võitlus «legaalse marksismi» vastu. Töölisklassi ja talurahva liidu leninlik idee. Peterburi «Töölisklassi Vabastusvõitluse Liit». V. I. Lenini arreterimine ja asumisele saatmine. Streigid Peterburis 1896. ja 1897. a. Esimene VSDTP kongress.

J. V. Stalini. Töölisliikumise tekkimine Kaukaasias. Seltsimees Stalini revolutsioonilise tegevuse algus. Seltsimees Stalini võitlus gruusia narodnikute ja gruusia «legaalsete marksistide» vastu. Töölisliikumise juhtimine seltsimees Stalini poolt Tiflisis (Tbilisis). Seltsimees Stalini võitluskaaslased — Lado Ketshoveli ja A. Tsulukidze. Seltsimees Stalini revolutsioonilise tegevuse tähtsus marksismi võiduks Venemaal.

4. Kultuur XIX saj. lõpul ja XX saj. algul.

Marksismi arendamine V. I. Lenini ja J. V. Stalini poolt. Leninism — vene maailma kultuuri kõrgeim saavutus.

Loodusteaduste areng. Metšnikov, Timirjazev, Pavlov. Kuulsad vene teadlased, novaatorid ja leiutajad: Jablotškov, Lodõgin, Popov, Zukovski, Tsiolkovski, Mišurin.

Vene kirjanduse saavutused. L. N. Tolstoi, A. P. Tšehhov. Revolutsioonilis-demokraatliku kirjanduse tekkimine. Maksim Gorki.

Vene kunsti saavutused. Kunstnikud: Repin, Surikov, Vereštšagin, Levitan, Serov. Vene rahvusliku kunsti galerii Moskvas (Tretjakovi galerii). Komponistid: Rimski-Korsakov, Tšaikovski. Moskva Kunstiteatri loomine.

Vene teaduse, kirjanduse ja kunsti ülemaailmne tähtsus. Venemaa rahvaste kultuur XIX saj. lõpul ja XX saj. algul. Ivan Franko, Kotsjubinski (Ukraina), Janka Kupala ja Jakub Kolas (Valgevene), Kosta Hetagurov (Osseetia), Suleiman Stalski (Dagestan), Džambul Džabajev (Kasahstan), Tšavtšavadze (Gruusia).

X. Venemaa imperialismi ajastul.

1. Revolutsioonilise kriisi kujunemine Venemaal XX saj. algul.

Venemaa üleminek imperialismile. Tsaari-Venemaa maailma-imperialismi süsteemis. Tööstuskriis XIX saj. esimestel aastatel. Kapitalistlike monopolide moodustumine Venemaal. V. I. Lenin ja J. V. Stalin vene imperialismi sõjalis-feodaalsest iseloomust.

Massilise poliitilise võitluse algus Venemaal. Töölisklassi poliitiline ärkamine ja «Iskra» osa. Poliitilised demonstratsioonid ja streigid 1900.—1903. a. Batumi demonstratsioon 1902. a. ja Seltšimees Stalini osa. Zubatovlus. Talurahvaliidumine 1902. a.

V. I. Lenini ja J. V. Stalini võitlus proletariaadi revolutsioonilise partei loomise eest. Teine VSDTP kongress. Kahe voolu — bolševistliku ja menševistliku — ilmumine parteis.

2. Vene-Jaapani sõda ja esimene Vene revolutsioon (1904.—1907. a.).

Vene-Jaapani sõda. Tsaari-Venemaa osavõtt imperialistlike riikide võitlusest Hiina jagamise pärast. Ameerika, inglise ja saksa imperialistide provotseeriv osa sõja vallapäästmises. Sõja algus ja käik. V. I. Lenin Port-Arturi langemisest. Revolutsiooniline kriis 1905. a. eel.

1905. a. 9. jaanuar — revolutsiooni algus. Verine püüa-päev. Protestistreigid riigis. Tzarism ja kodanlus pärast 9. jaanuari.

Massiline revolutsiooniline liikumine 1905. a. suvel. Kolmas VSDTP kongress revolutsiooni iseloomust, tõukejõududest ja perspektiividest Venemaal. Proletariaadi revolutsiooniline võitlus 1905. a. suvel. Talurahvaliidumine. Ülestõus soomuslaeval «Potjomkin».

Oktoobri üldstreik. Bulõgini duuma. Portsmouth'i rahu. Ülevenemaaline poliitiline streik. Tsaari 17. oktoobri manifest. Tööliste saadikute nõukogud.

Venemaa rahvaste rahvuslik ja revolutsiooniline liikumine 1905. a. Rahvuslik rõhumine ja soome, poola, valgevene ning ukraina rahva vabastusvõitlus. Taga-Kaukaasia rahvaste revolutsiooniline vabastusvõitlus eesotsas seltšimees Stalini. Volgamaade ja Siberi rahvaste rahvuslik liikumine.

Detsembri relvastatud ülestõus. Streigi ülekasvamine ülestõusuks. Madruste ülestõus Sevastopolis. Talupoegade ülestõusud. Relvastatud ülestõusu ettevalmistus bolševike poolt. Moskva relvastatud ülestõus. Ülestõusud teistes linnades. V. I. Lenin detsembri ülestõusust.

Revolutsiooni taandumine. Revolutsiooniline võitlus 1906. a. Valimised I Riigiduumasse. Neljas VSDTP kongress. I Riigiduum. II Riigiduum. 3. juuni riigipööre. 1905.—1907. a. revolutsiooni kaotuse põhjused ja tähtsus.

3. Stolõpini reaktsioon (1908.—1912: a.).

Kolmanda juuni monarhia. Tzarismi blokk kodanlusega. Tööstuslik depressioon 1904.—1908. a. Kонтrevolutsiooni märatsemine. III Riigiduum. Imperialismi edasine areng Venemaal. Kapitali pealetung.

Põllumajanduse olukord. Stolõpini agraarreform ja selle tulemused. Töölisliikumine reaktsiooni aastail. Ideeline lagunemine intelligentsi keskel. «Vehhi» ja V. I. Lenini hinnang sellele teesele.

Bolševikud reaktsiooni aastail. Bolševike võitlus partei eest. Bolševike kujunemine iseseisvaks marksistlikuks parteiks. Bolševike raudne kaardivägi.

Stolõpini valitsuse välispoliitika. Inglise-Vene kokkulepe 1907. a. Bosnia kriis. Tsarismi poliitika Idas.

4. Revolutsioonilise tõusu aastad (1912.—1914. a.).

Uus revolutsiooniline tõus. Monopolistliku kapitalismi kasv Venemaal. Leena tööliste tulistamine. Massiline revolutsiooniline liikumine tõusuaastail. Bolševike ajaleht «Pravda».

Imperialistliku sõja eelõhtu. Valimised IV Riigiduumasse. Bolševikud IV Riigiduumas. Stalini «Peterburi tööliste mandaat oma töölissaadikule». V. I. Lenini ja J. V. Stalini tööd rahvusküsimuses. Revolutsioonilised streigid sõja eel.

5. Tsaari-Venemaa imperialistliku maailmasõja aastail.

Tsaari-Venemaa osavõtt imperialistlikust maailmasõjast. Imperialistlik Saksamaa — sõja peamine algataja. Esimese Maailmasõja algus. Sõja imperialistlik iseloom. Tsaari-Venemaa sõltumus Inglismaast ja Prantsusmaast. Sõja kõik Ida-(Vene) rindel. Idarinde otsustav osa Prantsusmaa päästmisel. Vene sõdurite kangeaslikkus. Läbimurre Edelarindel 1916. a. ja selle tähtsus.

Reetmine II Internatsionaali poolt. Menševikud ja es-erid — šovinismi propageerijad Venemaal. Bolševike võitlus imperialistliku sõja ja sotsiaal-šovinistide vastu.

Revolutsioonilise kriisi kasvamine. Tsaari-Venemaa lüüasaamine ja selle põhjused. Majanduslik laostumine tagalas. Revolutsiooniline olukord riigis. Bolševike revolutsiooniline võitlus sõja aastail.

Rahvusküsimus sõja aastail. Ülestõusud Kesk-Aasias ja Kasahstanis.

6. Teine kodanlik-demokraatlik revolutsioon Venemaal.

Veebruarirevolutsioon. Tsarismi langemine. Tööliste ja soldatite saadikute nõukogude tekkimine. Ajutise kodanliku valitsuse moodustamine. Kaksikvõim. V. I. Lenin kaksikvõimu klassi-iseloomust.

XI. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon.

1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ettevalmistus.

Ajutise Valitsuse kriisi algus. Olukord riigis pärast Veebruarirevolutsiooni. V. I. Lenini aprilliteesid. Aprillikriis.

Juunikriis. Juunidemonstratsioon. Ajutise Valitsuse vägede pealetung rindel ja selle nurjumine.

Venemaa rahvaste rahvuslik vabastusliiku-

mine pärast tsarismi kukutamist. Ajutise Valitsuse rahvuspoliitika. Rahvusliku vabastusliikumise tugevdamine.

Juulikriis. Juulidemonstratsioon 3.—5. juulil. Bolševike partei VI kongress ja selle otsus relvastatud ülestõusu ettevalmistuse kohta.

Revolutsioonilise kriisi kasvamine. Kindral Korņilovi kontrrevolutsioonilise mässu purustamine. Bolševike juhtiv osa mässu purustamisel.

Nõukogude bolševiseerumine. Punakaardi moodustamine. Tööliste relvastamine. Lenini relvastatud ülestõusu plaan. Parteikeskuse loomine ülestõusu juhtimiseks eesotsas seltsimees Staliniga. Zinovjevi ja Kamenevi reetmine, Trotski reetmine, nende paljastamine.

2. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit.

Oktoobri relvastatud ülestõus. V. I. Lenin ja J. V. Stalin — Oktoobri relvastatud ülestõusu organiseerijad. Ülestõus Petrogradis. II Nõukogude Kongress ja Nõukogude valitsuse moodustamine. II Nõukogude Kongressi rahudekreet ja maadekreet. Kerenski ja Krasnovi nõukogude-vastase mässu purustamine. Ülestõus Moskvas. Oktoobrirevolutsioon rindel.

Nõukogude riigi organiseerimine. Proletariaadi diktatuuri rajamine. V. I. Lenin ja J. V. Stalin proletariaadi diktatuuri ülesandeist. Nõukogude võim kui proletariaadi diktatuuri riiklik vorm. Proletariaadi diktatuuri likvideerimiskatsete nurjumine. Esimesed sammud sotsialismi suunas. Vana riigimasina lammutamine. Nõukoguliku riigiaparaadi loomine. «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioon». Ülevenemaalise Erakorralise komisjoni (Vetšeka) organiseerimine eesotsas Dzeržinskiga.

Nõukogude võimu triumfikäik. Nõukogude võimu levimine ja kindlustumine. Kaledini ja Dutovi purustamine. Asutava Kogu laialiajamine. III Nõukogude Kongress. «Töötava ja ekspluaatieritava rahva õiguste deklaratsioon».

Rõhutatud rahvaste vabastamine nõukogude võimu poolt. Soome sõltumatuse tunnustamine. Võitlus nõukogude võimu eest Ukrainas ja Valgevenes, Taga-Kaukaasias ja Kesk-Aasias. Rahvusasjade Rahvakomissariaat.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni ülemaailmne ajalooline tähtsus. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võidu põhjused.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon — uue ajastu algus inimkonna ajaloos. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni põhjalik erinevus kõigist kodanlikest revolutsioonidest. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon ja tema osa meie Kodumaa päästmises tema alistumisest maailma imperialismile.

3. Bresti rahu. Võitlus puhkeaja eest.

Bresti rahu. Võitlus väljapääsu eest imperialistlikust sõjast. Saksa imperialistide poolt esitatud rõõvellikud rahutingimused. Võitlus trotskistlik-buhhaarinlike sõjaprovokaatorite vastu. Saksa anastajate üleminek pealetungile. Loosung «Sotsialistlik isamaa on hädavajalik». Punaarmee — revolutsioonilise rahva armee organiseerimine.

Punaarmee võit saksa imperialismi vägede üle. Partei VII kongress. Bresti rahu ratiifitseerimine.

Sotsialistliku ülesehitustöö algus. Sotsialistlikule ülesehitustööle asumise leninlik plaan. Võitlus kulaklusega ja sotsialistliku revolutsiooni hoogus arendamine külas. Kehvtalurahva komiteed.

XII. Sõjaline interventsioon. Kodusõda.

Nõukogude rahva isamaasõda saksa anastajate vastu 1918. a. Bresti rahu rikkumine Saksamaa poolt. Nõukogude territooriumi haaramine sakslaste poolt. Nõukogude võimu kukutamine Ukrainas, Valgevenes ja Baltikumis. Rahvamasside üldine vastupanu okupantidele. Võitlus saksa okupantidega Ukrainas. Seltsimees Vorošilov ukraina väosade eesotsas. Partisanivõitlus. Nikolai Ššors. Võitlus saksa okupantidega Krimmis, Valgevenes ja Baltikumis. Sakslaste osa revolutsiooni mahasurumises Soomes. Bessaraabia anastamine Rumeenia poolt.

Nõukogude vabariik rinnete rõngas. Rahvusvahelise imperialismi osa kodusõja organiseerimisel. Ameerika imperialistid — nõukogudevastase võitluse organiseerijad ja õhutajad. Vandenõude ja mässude organiseerimine nõukogude võimu vastu. V Ülevenemaaline Nõukogude Kongress. Pahempoolsete es-eride purustamine. Vene NFSV esimene konstitutsioon. Võitlus vilja pärast — võitlus sotsialismi eest. Seltsimees Stalin Tsaritsõnis. Tsaritsõni kangelaslik kaitsmine. V. I. Lenini tapmise katse. Tšehhoslovakkide mässu purustamine. Entente'i vägede pealetung Nõukogude Venemaale. Inglise interventsioon Taga-Kaspias ja Bakuus. 26 Bakuu komissari mahalaskmine. Saksamaa lüüasaamine ja Bresti rahu tühistamine. Ukraina vabastamine. Entente'i vägede pealetungi nurjumine Põhjas. Nõukogude võimu taastamine Valgevenes ja Baltikumis.

Entente'i kolme sõjakäigu purustamine. Entente'i esimene sõjakäik 1919. a. kevadel. Koltšaki pealetung. Vastupanu organiseerimine Entente'ile. Stalin ja Dzeržinski Idarindel. Frunze ja Kuibõšev Idarinde Lõunagrupi eesotsas. Rahvakangelane Tšapajev. Judenitši pealetung Petrogradi suunas 1919. a. suvel. Petrogradi kaitsmine seltsimees Stalini juhtimisel. Koltšaki purustamine.

Entente'i teine sõjakäik. Denikini pealetung. Stalinlik plaan Denikini purustamiseks. Esimese ratsa-armee moodustamine. Astrahani kaitsmine S. M. Kirovi juhtimisel. Petrogradi kaitsmine 1919. a. sügisel. Judenitši purustamine.

Entente'i kolmas sõjakäik. Panide Poola pealetung Ukrainale. Vastulöökk Edelarindel seltsimees Stalini juhtimisel. Trotski ja tema käsilaste spionaaži- ning kahjuritegevus Poola-Nõukogude sõja ajal. Wrangelli pealetung lõunas. Kahhovka platsdarm. Wrangelli purustamine Frunze juhtimisel.

Kodusõda rahvuslikes rajoonides. Sõjalis-poliitiline liit vene rahva ja ääremaadel nõukogude võimu eest võitlevate Venemaa rahvaste vahel. Punaarmee abi rahvuslike ääremaade rahvaile. Kasahstani ja Kesk-Aasia vabastamine. Nõukogude võimu rajamine Taga-Kaukaasias. Kontrevolutsiooni purustamine Kesk-Aasias. Jaapani intervontide purustamine Kaug-Idas. Nõukogude Venemaa vennalik abi Mongoolia töötajatele. Suure vene rahva osa rahvuslike rajoonide vabastamises välismaistest okupantidest.

Sotsialistlik ülesehitustöö kodusõja aastail. Sõjakommunismi poliitika. Dekreet toiduainete andmise kohustuse sisseeadmise kohta. Üldine töökohustus. Töölisklassi sõjalis-poliitiline liit talurahva põhiliste massidega. Partei VIII kongress ja selle osa võitluses liidu eest kesktalupoegade, proletariaadi olles juhtivas osas. Majanduslik ja kultuuriline ülesehitustöö kodusõja aastail. Nõukogude rahva töösangarlus. Kommunistlikud laupäevakud ja nende tähtsus. Rahulik puhkeaeg 1920. a. Partei IX kongress. Tööarmeed.

Nõukogude vabariigi poolt kodusõjas saavutatud võidu ülemaailmne ajalooline tähtsus. Nõukogude riigi poolt välismaise interventsiooni ja sisemise kontrrevolutsiooni ühendatud jõudude üle saavutatud võidu põhjused. Bolševike partei — võidu organiseerija rinnetel. V. I. Lenin ja J. V. Stalin — Punaarmee juhid. Stalinlik sõjakunst kodusõja aastail. Bolševikud — kodusõja väejuhid. Partei organisatoorne töö tagalas. Rahvusvahelise kapitali poolt sotsialismimaale organiseeritud esimese sõjalise kallaletungi nurjumine. Interventide purustamise ajalooline tähtsus Nõukogude riigi sõltumatuse kindlustamisel ja edasises sotsialistlikus ülesehitustöös.

XIII. Üleminek rahulikule tööle rahvamajanduse taastamiseks (1921.—1925. a.).

Üleminek uuele majanduspoliitikale. Nõukogude vabariigi rahvusvaheline ja sisemine olukord pärast kodusõja lõppu. Majanduslik ruineerumine ja laos riigis. Kulaklikud mässud. Kontrrevolutsiooniline mäss Kroomlinnas. Partei abinõud võitluses laose vastu. VIII Ülevenemaaline Nõukogude Kongress. Leninlik riigi elektrifitseerimise plaan. Partei X kongress. Üleminek uuele majanduspoliitikale. Toiduainete andmise kohustuse asendamine tootlusmaksuga. Töölise ja talupoegade liidu tugevnemine. V. I. Lenin ja J. V. Stalin uuest majanduspoliitikast. Partei XI kongress. Seltsimees Stalini valimine Partei Keskkomitee peasekretäriks (1922. a.).

Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu moodustamine. Nõukogude Venemaa rahvusvaheline seisund 1922. a. algul. Nõukogude delegatsiooni osavõtt Genua ja Haagi konverentsist. Nõukogudemaa majandusliku orjastamise katsete läbikukkumine. Majandusliku taastamise esimesed edusammud. Kõigi Nõukogude vabariikide ühinemise vajadus. Esimene Üleliiduline Nõukogude Kongress. Kongress võtab vastu «Deklaratsiooni NSV Liidu moodustamise kohta» ja «Lepingu NSV Liidu moodustamise kohta». Nõukogude Liidu esimene konstitutsioon. NSV Liidu kui maailmas esimese paljurahvuselise sotsialistliku riigi moodustamise ülemaailmne ajalooline tähtsus.

Lenini õpetused järglastele. J. V. Stalini töotusvanne. V. I. Lenini viimased esinemised. Bolševike partei XII kongress. Seltsimees Stalini ettekanne rahvusküsimusest. Taastamisperioodi raskused. Imperialistide ja nende agentide — trotskistide provokatsioonid. V. I. Lenini surm. Seltsimees Stalini töotusvanne Nõukogude Kongressil. Hulgaline parteisse astumine Lenini surma puhul. Seltsimees Stalini töö «Leninismi alustest» ajalooline tähtsus.

XVI. NSV Liit võitluses sotsjalistliku industrialiseerimise eest (1925.—1929. a.).

Kurss sotsjalistlikule industrialiseerimisele. V. I. Lenin ja J. V. Stalin sotsialismi võidu võimalusest meie maal. Sotsialismi ülesehituse programm NSV Liidus. Partei XIV kongress — sotsjalistliku industrialiseerimise kongress.

Sotsjalistliku industrialiseerimise raskused ja edusammud. Sotsjalistlik industrialiseerimine ja selle printsiipaalne erinevus kapitalistlikust industrialiseerimisest. Viisaastaku gigantide (Dneproges, Turksib, Stalingradi traktoritehas jt.) ehitamise algus. Industrialiseerimise raskused. Trotskism — kontrevolutsioonilise kodanluse eelväesalk. Trotskistlik-zinovjevliku bloki — Kodumaa rётurite purustamine. Sõjaõhutajate plaanide paljastamine. Erilise Kaug-Ida armee võit ja konflikti likvideerimine Ida-Hiina raudteel.

Kurss sotsjalistlikule kollektiviseerimisele. Industrialiseerimise saavutused ja põllumajanduse mahajäämine. XV kongress — põllumajanduse kollektiviseerimise kongress.

Esimene sotsialismi ülesehitamise viie aasta plaan. Esimese stalinliku viisaastaku põhilised ülesanded. Võitlus viisaastakuplaani täitmise eest nelja aastaga. Masside töövaimustus. 1929. aasta — suure murrangu aasta.

XV. NSV Liit võitluses põllumajanduse kollektiviseerimise eest (1930.—1934. a.).

Võitlus talupoja majapidamise sotsjalistliku ümberkujundamise eest. NSV Liidu rahvusvaheline seisund kollektiviseerimise aastail. Üleminek täieliku kollektiviseerimise poliitikale ja sel alusel kulakluse kui klassi likvideerimisele. Täielik kollektiviseerimine ja kulakluse kui klassi likvideerimine — sügavaim revolutsiooniline pööre, mis oma tagajärgedelt on samayäärne revolutsioonilise pöördega oktoobris 1917. a. Partei ja Nõukogude riigi võitlus pahempoolitsevate liialdustega kolhoosiliikumises. Seltsimees Stalini kirjutiste «Peapööritus edusammudest» ja «Vastus seltsimeestele kolhoosnikutele» ajalooline tähtsus.

NSV Liidu muutumine agraarmaaast industriaalseks. NSV Liidu astumine sotsialismiperioodi. NSV Liidu majandusliku sõltumatus ja kaitsevõime kindlustamine. ÜK(b)P XVI kongress — kogu rindel sotsialismi hoogsa pealetungi kongress. Seltsimees Stalini ettekanne esimese viisaastaku tulemustest ÜK(b)P Keskkomitee ja ÜK(b)P Keskkontrollkomisjoni jaanuaripleenumil 1933. a. ÜK(b)P XVII kongress — võitjate kongress. Teise viisaastaku kinnitamine. Purustatud ekspuataatorlike klasside jäänuste vastupanu suurenemine. S. M. Kirovi roimarlik tapmine.

XVI. Võitlus sotsjalistliku ühiskonna ülesehituse lõpuleviimise eest ja Stalinlik Konstitutsioon.

NSV Liidu rahvusvaheline seisund 1935.—1938. a. Rahvusvahelise imperialismi plaanid uue sõjalise kallaletungi organiseerimiseks NSV Liidule. Teise Maailmasõja järkjärguline vallan-

damine Saksamaa, Itaalia ja Jaapani poolt kokkuleppes Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide imperialistidega. NSV Liidu võitlus rahu ja kollektiivse julgeoleku eest. Jaapani sõjajõukude purustamine Hassani järve ääres ja Halhin-Gol'i rajoonis. Fašismi trotskistlik-buhhaarinlike agentide likvideerimine.

Teine viisaastak. Teise viisaastaku pööhiülesanded. Tööstuse tehnilise rekonstrueerimise lõpuleviimine. Põllumajanduse rekonstrueerimine. Kolhoosnikute-lööklaste II üleliiduline kongress. Kolhoosielu stalinliku põhikirja vastuvõtmine. Stalinlik loosung «Kaadrid otsustavad kõik». Stahhaanovlik liikumine. Seltsimees Stalini kõne stahhaanovlaste nõupidamisel. Kultuuriline ülesehitustöö NSV Liidus stalinlike viisaastakute aastail. Teise viisaastaku tulemused.

Suur Stalinlik Konstitutsioon. Sügavad muutused NSV Liidu elus perioodil 1924—1936. Erakorraline VIII Üleliiduline Nõukogude Kongress ja Stalinliku Konstitutsiooni vastuvõtmine. Nõukogude demokraatia ja selle eelised kodanliku demokraatiaga võrreldes. Põhilised erinevused nende vahel. Nõukogude rahva moraalne ja poliitiline ühtsus. NSV Liidus ülesehitatud sotsialismi — kommunismi esimese faasi seadusandlik kinnitamine Konstitutsioonis. Seltsimees Stalin sotsialismi põhiprintsiipidest. NSV Liidu Konstitutsiooni ülemaailmne ajalooline tähtsus.

ÜK(b)P XVIII kongress. Seltsimees Stalini aruandekõne. Partei XVIII kongressi poolt seatud põhiline majanduslik ülesanne — järele jõuda ja ette jõuda majanduslikus suhtes peamistest kapitalistlikest riikidest. NSV Liidu jõudmine sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku ajajärku. Seltsimees Stalin kommunismi põhiprintsiipidest ja Liidu rahvamajanduse arendamise kolmandast viisaastakuplaanist.

Võitlus rahu eest Teise Maailmasõja tingimustes. NSV Liidu võitlus rahu eest. Lääne-Ukraina taasühendamine Ukraina NSV-ga ja Lääne-Valgevene taasühendamine Valgevene NSV-ga. Soome sõjajõukude purustamine, Nõukogude-Rumeenia konflikti rahulik lahendamine Bessaraabia küsimuses. Leedu, Läti ja Eesti vastuvõtmine Nõukogude Liidu koosseisu. NSV Liidu piiride kindlustamine.

XVII. Nõukogude rahva Suur Isamaasõda fašistlike agressorite vastu.

Hitlerliku Saksamaa reetlik kallaletung Nõukogude Liidule. Hitlerliku «välksõja» plaan ja selle kõlbmatuus. NSV Liidu sõda hitlerliku Saksamaa vastu — kõige õiglasem sõda ajaloos. Riikliku Kaitsekomitee loomine eesotsas seltsimees Staliniga. Seltsimees Stalini raadiokõne 3. juulil 1941. a. — nõukogude rahva võitluse programm.

Nõukogude Armee aktiivne kaitse 1941. a. suvel ja sügisel. Sakslaste purustamine Moskva all. Hitlerliku Saksamaa ajutised eelised esimestel sõjakuudel. Nõukogude rahva jõudude hoogne arendamine võitluseks vaenlase vastu. Leningradi, Odessa, Sevastopoli ja teiste linnade kangelaslik kaitsmine. Nõukogude sõjameeste kangelaslikkus, kartmatus ja enesetalgavus võitluses saksa anastajate vastu. Rahva partisanisõda fašist-

like röövlite vastu. Tööstusbaaside ümberpaigutamine NSV Liidu idarajoonidesse ja seal uute tööstuskollete loomine. Nõukogude inimeste ennastsalgav töö tagalas. Saksa «välksõja» plaani krahh. Nõukogude Armeed vastupealetung ja sakslaste purustamine Moskva all seltsimees Stalini plaani järgi.

Suur Stalingradi lahing — pöördepunkt sõjas. Saksa armee pealetung edelarindel ja saksa väejuhatuse röövellikud plaanid 1942. aastaks. Sakslaste taktikalised edusammud 1942. a. suvel ja nende olulised põhjused. Stalinlik plaan suure saksa grupeeringu purustamiseks Stalingradi rajoonis ja selle teostamine. Stalingradi lahingu ajalooline tähtsus.

Põhjaliku murrangu aasta sõja käigus (1943. a.). Saksa pealetungi nurjumine 1943. a. suvel. Orjoli-Kurski lahing ja Nõukogude Armeed pealetung 1943. a. suvel ning sügisel.

Teise rinde loomisega viivitamine liitlaste poolt ja selle fakti mõju sõja venimisele. Teherani konverents. Seltsimees Stalin põhjalikust murrangust Nõukogude-Saksa rindel 1943. a. Nõukogude Armeed sõjaliste operatsioonide tulemused 1943. a.

Nõukogude Armeed suur pealetung 1944. a. Kümme stalinlikku lööki. Nõukogudemaa puhastamine saksa fašistlikest anastajaist. Saksamaa satelliitide purustamine ja kapituleerumine. Nõukogude Armeed vabastusretk Euroopas. Sõjategevuse ülekandmine Saksamaa territooriumile. Nõukogude rahva otsustav osa fašistide poolt orjastatud Euroopa rahvaste vabastamisel ja Euroopa tsiviilisatsiooni päästmisel. Teise rinde hilinenud loomine Euroopas.

Hitlerliku Saksamaa sõjalise purustamise lõpuleviimine. Hitlerliku Saksamaa ründamise ettevalmistus ja algus. NSV Liidu, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide juhtide konverents Krimmis. Sakslaste Berliini grupeeringu likvideerimine, Berliini rünnak ja vallutamine Nõukogude vägede poolt. Saksamaa tingimusteta kapituleerumine. NSV Liidu otsustav osa võidus hitlerliku Saksamaa üle. NSV Liidu osa slaavi rahvaste vabastamisel hitlerliku Saksamaa rõhumise alt. Seltsimees Stalini pöördumine rahva poole 9. mail 1945. a. NSV Liidu, Suurbritannia ja Ameerika Ühendriikide konverents (Potsdamis) ja selle põhilised otsused. Krimmi ja Berliini konverentsi otsuste täitmise saboteerimine Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa valitsuse poolt.

Imperialistliku Jaapani purustamine. Jaapani imperialistide röövellikud plaanid. Jaapani abi hitlerlikule Saksamaale viimase sõjas NSV Liidu vastu. NSV Liidu sõttaastumine Jaapaniga. Nõukogude vägede pealetung Mandžuurias, Sahalini saarel, Koreas ja Kuriili saartel.

Jaapani imperialistide lüüasaamine. NSV Liidu otsustav osa võidus imperialistliku Jaapani üle. Jaapani tingimusteta kapituleerumine. Seltsimees Stalini pöördumine rahva poole 2. septembril 1945. a.

NSV Liidu võidu põhjused Suures Isamaasõjas. Nõukogude ühiskondliku ja riikliku korra eelised ja eluvõime. Nõukogude ühiskonna moraalne ja poliitiline ühtsus. Nõukogude Liidu rahvaste sõprus ja vendlus. Vene rahva juhtiv osa Suures Isamaasõjas. Lenini-Stalini partei — nõukogude rahva võitude innustaja ja organiseerija Suures Isamaasõjas. Nõukogude patriotism ja massiline heroism Suure Isamaasõja päevil. Nõukogude Armeed — meie

aja esmaklassiline armee. Nõukogude Liidu generalissimus seltsimees Stalin — nõukogude rahva võitude innustaja ja organiseerija Suures Isamaasõjas. Stalinlik sõjateadus ja stalinlik sõjakunst — kõige eesrindlikumad maailmas. Seltsimees Stalini ajalooline kõne 9. veebruaril 1946. a. Nõukogude Liit — üldise rahu ja julgeoleku võimas tegur.

XVIII. NSV Liit sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku ajajärgul.

Kahe leeri moodustumine pärast. Teist Maailmasõda: imperialistlik ja antidemokraatlik leer ühelt poolt ning antiimperialistlik ja demokraatlik leer teiselt poolt. Muutus jõudude vahekorras imperialismi ja sotsialismi vahel sotsialismi kasuks. Maailma reaktsiooni ja agressiooni ülekandumine Ameerika Ühendriikidesse. NSV Liidu juhtiv osa võitluses demokraatia ja rahvaste julgeoleku eest.

Sõjajärgne stalinlik viisaastak ja selle põhilised ülesanded. NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise stalinlik plaan 1946.—1950. aastaks. Nõukogude rahva töövaimustus võitluses uue viisaastaku ennetähtaegse täitmise eest viisaastaku täitmise tulemused. Uued sotsialistliku töö kangelased. Suur stalinlik plaan looduse ümberkujundamiseks NSV Liidu Euroopaosa stepi- ja metsastepirajoonides. Kommunismi suurehitused, nende ajalooline tähtsus.

XIX. Kultuurirevolutsioon NSV Liidus ja sotsialistliku kultuuri õitseng.

Teaduse õitseng NSV Liidus. Teaduse korüfeed — V. I. Lenin ja J. V. Stalin. V. I. Lenin ja J. V. Stalin parteilisusest teaduses ja kunstis. Nõukogude teadlastele seltsimees Stalini poolt seatud ülesanne — ületada lähimal ajal välismaise teaduse saavutused. Silmapaistvad teadlased: Pavlov, Mitšurin, Komarov, Burdenko, Lösenko jt. Eesrindliku materialistliku mitšuurinliku teooria võit bioloogias ja selle jõudu tähtsus teaduse edasisele arengule NSV Liidus.

Nõukogude kirjanduse areng (A. M. Gorki, A. Tolstoi, V. Majakovski, N. Ostrovski, M. Solohhov, A. Fadejev jt.). Nõukogude kunst (maalikunst, skulptuur, arhitektuur, muusika, teater, kinematograafia). Stalini preemia laureaadid.

Vormilt rahvusliku ja sisult sotsialistliku kultuuri õitseng Nõukogude Liidu vabariikides. Suure vene rahva kultuuri mõju NSV Liidu rahvaste kultuurile.

Partei otsused 1946.—1948. a. ideoloogilise töö küsimustes ja nende tähtsus masside kommunistlikus kasvatuses ning kultuuri edasises tõusus NSV Liidus.

Nõukogude kultuuri üleolek kodanlikust kultuurist. Kodanliku kultuuri lagunemine ja langus kapitalistlikes maades. NSV Liidu sotsialistliku kultuuri ülemaailmne tähtsus.

MATEMAATIKA PROGRAMM.

Üldised juhendid.

Matemaatikaeksami sooritajalt nõutakse:

1. Kavas ettenähtud matemaatiliste teoreemide ja valemite täpset tundmist ning oskust neid põhjendada (teoreemide tõestamist, valemite tuletamist).

2. Oskust täpselt ja lühidalt avaldada matemaatilist mõtet nii suuliselt kui ka kirjalikult (eriti teoreemide ja definitsioonide sõnas-tamisel).

3. Võimet rakendada teooriat ülesannete lahendamisel (lahenda-mise hindamisel arvestatakse, kui võrd kiiresti viivad sihile rakenda-tud võtted ja kui võrd autor oskab neid põhjendada).

4. Küllaldast kiirust ja täpsust arvutamisel; oskus ümardada andmeid ja tulemusi nõutud täpsusega ligikaudsel arvutamisel; arvu-tustabelite rakendamist.

5. Vene ja nõukogude matemaatika osatähtsuse tundmist mate-maatiliste teaduste arendamisel (Lobatševski, Tšebõšev; nõukogude matemaatika koolkond). Matemaatika tähtsus loodusteadustes ja tehnikas.

Aritmeetika ja algebra.

I. Reaal- ja kompleksarvud.

1. Naturaalarvud: algteguriteks lahutamine, vähim ühine kordne ja suurim ühine tegur.

2. Ratsionaalarvud: aritmeetika põhitehted ja nende omadused, liht- ja kümnendmurrud, perioodilised kümnendmurrud.

3. Astendamine ja juurimine; irratsionaalarvu mõiste; ruutjuure ligikaudne leidmine etteantud täpsusega $\frac{1}{10^n}$

Astendaja mõiste üldistamine, tehted ratsionaalarvudega mis-tahes astendajatega.

4. Dimensiooni mõiste: mõõtude meetriline süsteem; protsendid, võrdeline jagamine.

5. Reaalarvud, arvsirge. Aritmeetiline keskmine ja geomeetriline keskmine.

6. Reaalarvu absoluutväärtus. Võrduse ja võrratuse üldomadused.

7. Kompleksarvude algebraline kuju ja neli tehet nendega. Kompleksarvu trigonomeetriline kuju.

II. Algebraliste avaldiste teisendamine.

1. Üksikliikmete ja hulkliikmete liitmine, lahutamine, korrutamine ja jagamine. Korrutamise ja jagamise abivalemid.

$$(a \pm b)^2; (a \pm b)^3; a^2 - b^2; a^3 \pm b^3.$$

2. Hulkliikmete teguriteks lahutamine; Bezout'i teoreem polü-noomi jaguvusest lineaarteguriga, tema rakendamine polünoomi tegu-riteks lahutamisel.

3. Algebralised murrud ja tehted nendega.

4. Tehted radikaalidega. Ruutirratsionaalsuse kõrvaldamine murru nimetajast. Tehted astmetega ratsionaalsete astendajate korral.

III. Võrrandid.

1. Identsused ja võrdused, nende põhiomadused.
2. Ühe tundmatuga lineaarsed võrrandid.
3. Lineaarsete võrrandite süsteemid kahe ja kolme tundmatuga. Kahe tundmatuga kahe võrrandi süsteemi uurimine.
4. Ühe tundmatuga ruutvõrrand. Ruutvõrrandi lahendite ja kordajate vahelised seosed. Reaalsete kordajatega ruutvõrrandi lahendite uurimine. Biruutvõrrandid. Kaheliikmelised kolmanda-, neljanda- ja kuuendaastmelised võrrandid.
5. Kahe tundmatuga teiseastmeliste võrrandite süsteemid (lihtsaimad juhud).
6. Kõigi eespool loetletud võrrandite ja võrrandisüsteemide koostamise ning lahendamise ülesandeid.
7. Võrratuse üldomadused. Esimeseastmeliste võrratuste lahendamine.
8. Funktsiooni mõiste: sõltuvad ja sõltumatud muutujad. Funktsioonide

$$y = kx; y = \frac{k}{x}; y = kx + b; y = ax^2; y = ax^2 + bx + c$$

graafikud.

IV. Read.

1. Arvude jada mõiste; näiteid arvude jadadest; arvude jada üld-element.
2. Aritmeetiline lõplik rida. Aritmeetilise rea mistahes liikme arvutamine. Liikmete summa.
3. Geomeetriline lõplik rida. Geomeetrilise rea mistahes liikme arvutamine. Liikmete summa.
4. Arvude jada piirväärtuse mõiste.

Lõpmatu geomeetriline rida. Lõpmatu kahaneva geomeetrilise rea liikmete summa definitsioon ja arvutamine piirväärtuse kaudu.

V. Logaritmid.

1. Logaritmi mõiste. Logaritmade üldomadused. Astme- ja logaritmifunktsiooni graafikud.
2. Korrutise, jagatise, astme ja juure logaritmid. Avaldiste logaritmine. Astendamine.
3. Kümnenlogaritmade omadusi. Arvutamine neljakohaliste logaritmade tabelitega.
4. Eksponentsiaal- ja logaritmiliste võrrandite lahendamine.

VI. Ühendluste teooria. Newtoni binoom.

1. Ühenduste liigid: variatsioonid, permutatsioonid, kombinatsioonid (kordumisteta). Variatsioonide, permutatsioonide ja kombinatsioonide arvu valemite tuletamine.

Võrduse $C_m = C_m^{m-n}$ tõestus. Newtoni binoomvalem.

Geomeetria.

Planimeetria.

1. Sirge, kiir, lõik. Sirglõikude summa ja vahe. Nurga mõiste, nurkade summa ja vahe, tippnurkade omadused.
2. Kolmnurk (tema mediaanid, kõrgused ja nurgapoolitajad). Kolmnurkade liigid.
3. Võrdkülgse kolmnurga omadusi. Kolmnurkade kolm kongruentsuselauset. Teoreem kolmnurga välisnurgast.
4. Kolmnurga külgede ja nurkade vaheline seos. Ristsirgete ja kaldsirgete omadus. Täisnurksete kolmnurkade kongruentsus.
5. Punktide geomeetrilise koha mõiste. Sirglõigu keskristsirge ja nurgapoolitaja omadused.
 6. Geomeetrilise konstruktsiooni põhiülesandeid:
 - a) sirgel antud punktist joonestada antud nurgaga võrdne nurk;
 - b) antud nurga poolitamine;
 - c) lõigu poolitamine;
 - d) antud sirge punktist ristsirge joonestamine;
 - e) antud sirgele joonestamine antud punktist;
 - f) konstrueerida kolmnurk kolme antud külje järgi; ühe külje ja tema lähisnurkade järgi; kahe külje ja nende vahelise nurga järgi.
7. Paralleelsed sirged. Paralleelide aksioom. Kahe sirge paralleelsuse tunnus. Joonestada antud sirgega paralleelne sirge läbi punkti, mis asetseb väljaspool antud sirget.
8. Paralleelsete ja ristiseisvate haaradega nurkade omadused. Kolmnurga ja hulknurga sisenurkade summa.
9. Parallelogramm ja trapets. Parallelogrammi külgede ja nurkade omadused. Parallelogrammi, ristküliku, rombi ja nende diagonaalide omadused.
10. Kolmnurga ja trapetsi keskjoone omadus. Lõigu jagamine võrdseteks osadeks.
11. Ringjoone keskpunkt, diameeter, raadius. Kesknurkad, kaared ja nende vastavad kõõlud. Puutuja; puutepunkti mineva raadiuse omadus. Kolmnurga sise- ja ümberringjoone keskpunktid.
12. Kesk- ja piirdenurga mõõtmine; ringjoone sees- ja väljaspool olevate nurkade mõõtmine; puutuja ning kõõlu vahelise nurga mõõtmine; ringjoone puutuja joonestamine väljaspool ringjoont olevast punktist.
13. Ühismõõduta ja ühismõõduga lõikude mõiste. Võrdelised lõigud: kolmnurga külgi lõikavate paralleelide omadus; lõigu jaotamine antud lõikudega võrdelisteks osadeks; neljanda võrdelise lõigu konstrueerimine kolme antud lõigu järgi.
14. Kolmnurkade ja hulknurkade sarnasus. Antud kolmnurga või hulknurgaga sarnaste kolmnurkade või hulknurkade konstrueerimine. Kolmnurkade sarnasusealused. Teoreem kolmnurga sisenurga poolitaja kohta.
15. Meetrilised seosed täisnurkses kolmnurgas. Teoreem täisnurkse kolmnurga täisnurga tipust hüpotenuusile tõmmatud ristsirge kohta. Pythagorase teoreem. Kolmnurga terav- ja nürinurga vastaskülje ruut. Ringjoone võrdelised lõigud.

Lõigu x konstrueerimine avaldiste

$$x = \sqrt{a^2 \pm b^2}; x = \frac{ab}{c}; x = \frac{a^2}{c}; x = \sqrt{ab}$$

järgi.

16. Korrapärase hulknurga. Korrapärase hulknurga sise- ja ümberringi konstrueerimine. Korrapärase samanimeliste hulknurkade samasus ja nende perimeetrite suhe.

17. Ruudu, korrapärase kuusnurga ja kolmnurga külje avaldamine sise- ja ümberringi raadiuse järgi. Korrapärase sisehulknurga külgede arvu kahekordistamise valem.

18. Pindalade arvutamine: ristkülik, parallelogramm, kolmnurk, trapets ja korrapärase hulknurk. Kolmnurga pindala valem kolmnurga kolme külje järgi. Teoreem sarnaste kolmnurkade ja hulknurkade pindalade kohta.

19. Ringjoone pikkus sisehulknurkade perimeetrite piirväärtusena, kui hulknurga külgede arv lõpmatult kahekordistada. Ringjoone pikkuse valem. Arvu π arvutamine. Ringi pindala korrapärase sise- ja ümberhulkade pindalade piirväärtusena.

II. Stereomeetria.

20. Tasandi ristsirge. Sirge ristseisu tingimus tasandi suhtes. Teoreem kolme ristsirge kohta.

21. Sirge ja tasandi ning kahe tasandi paralleelsuse tingimus. 22. Kahetahulised nurgad. Kahetahuliste nurkade mõõtmine joonnurkade abil. Risttasandid. Kahe tasandi ristseisu tingimus.

23. Sirge ja tasandi vaheline nurk. Lõikuvad sirged ja nende vaheline nurk.

24. Prismad: prisma külgpindala. Rööptahukas, tema tahkude ja diagonaalide omadused, risttahuka diagonaali ja kolme mõõtme vaheline seos.

25. Püramiid. Püramiidi paralleellõigete omadused. Püramiidi ja tüvipüramiidi külgpindala.

26. Prisma, püramiidi ja tüvipüramiidi ruumala.

27. Silindri, koonuse ja tüvikoonuse külgpindala ning ruumala.

28. Kera. Tasandi ja kera lõige. Kera puutuv tasand. Kera suurringid ja paralleelid. Kera pindala. Kera segmenti ja vöö pindala. Kera sektori ja kera ruumala.

Trigonomeetria.

I. Trigonomeetriliste funktsioonide definitsioonid ja põhiomadused.

1. Nurkade mõõtmine kraadides ja radiaanides. Negatiivsed ja positiivsed nurgad.

2. Trigonomeetriliste funktsioonide definitsioonid (siinus, koosiinus, tangens, kootangens, sekans ja koosekans) mistahes nurga korral. Kõigi trigonomeetriliste funktsioonide väärtuste muutumine nurga muutumisel 0-st kuni 2π -ni.

Nurkade

$$0; \frac{\pi}{6}; \frac{\pi}{4}; \frac{\pi}{3}; \frac{\pi}{5}; \pi; \frac{3}{2}\pi; 2\pi$$

trigonomeetriliste funktsioonide vastavad väärtused.

Trigonomeetriliste funktsioonide periood.

3. Trigonomeetriliste funktsioonide vahelised seosed ühe ja sama argumendi korral.

4. Argumendi esitamine üldkujul, kui antud trigonomeetriline funktsioon omab antud väärtuse.

5. Mistahes nurga trigonomeetriliste funktsioonide taandamine teravnurga trigonomeetrilistele funktsioonidele.

6. Trigonomeetriliste funktsioonide graafikud (siinus, koosiinus, tangens ja kootangens).

II. Trigonomeetriliste avaldiste teisendamine ja trigonomeetriliste võrrandite lahendamine.

1. Liitmisvalemid:

$$\sin(\alpha \pm \beta); \quad \cos(\alpha \pm \beta); \quad \tan(\alpha \pm \beta).$$

2. Kahekordse ja poolnurga trigonomeetrilised funktsioonid.

3. Avaldiste

$$\sin \alpha \pm \sin \beta; \quad \cos \alpha \pm \cos \beta; \quad \tan \alpha \pm \tan \beta.$$

teisendamine.

4. Trigonomeetriliste avaldiste teisendamine logaritmeeritavasse kujusse.

5. Lihtsaimad trigonomeetrilised võrrandid ja nende lahendamine.

6. Trigonomeetriliste funktsioonide pöördfunktsioonide mõiste, nende peaharud.

III. Kolmnurkade lahendamine.

1. Trigonomeetriliste funktsioonide logaritmid tabelid.

2. Täisnurksete kolmnurkade lahendamine.

3. Siinus- ja koosiinuslause. Kolmnurga pindala.

4. Kaldnurksete kolmnurkade lahendamine siinus- ja koosiinuslause abil.

5. Trigonomeetria rakendusi geomeetria ülesannete lahendamisel

FÜÜSIKA PROGRAMM.

Üldised juhendid.

Füüsikaeksamite puhul tuleb peatähelepanu juhtida üliõpilaste füüsikaliste nähtuste olemusest arusaamise astme selgitamisele, oskusele tõlgendada ühes või teises valemis sisalduvate suuruste füüsikalist mõtet, samuli oskusele lahendada ülesandeid vastava tulemuste analüüsiga ja neist tulenevate järeldustega.

Eksamineeritavad on kohustatud eksamitel näitama teadlikkust küsimustes, mis on seoses tähtsamate leiutuste ja saavutuste ajalooa füüsika valdkonnas programmi ulatuses. Nad peavad ühenduses programmi sisuga tundma silmapaistvate vene õpetlaste ja leidurite avastusi füüsika valdkonnas: M. V. Lomonosovi, I. I. Polzunovi, V. V. Petrovi, A. N. Lodõgini, P. N. Jablotškovi, A. G. Stoletovi, B. S. Jacobi, N. E. Zuckovski, A. S. Popovi, K. E. Tsiolkovski avastusi ja nende tähtsust maailma teadusele.

1. Mehaanika.

1. Samasuunaliste tungide liitmine. Nurga all mõjuvate tungide liitmine (graafiliselt ja analüütiliselt). Tungi lahutamine kaheks nurga all mõjuvaks tungiks. Kaldpinnal asuva keha tasakaalu tingimus. Samasuunaliste paralleeltungide liitmine. Tungi lahutamine kaheks samasuunaliseks paralleeltungiks. Kangi tasakaalu tingimused. Lihtmasinad. Kehade raskuskese. Ühes punktis kinnitatud kehade tasakaalu liigid. Horisontaaltasandile toetuva keha tasakaalu tingimused.

2. Ühtlane sirgjooneline liikumine. Kiirus. Ühtlase liikumise võrrand. Tee ja liikumise kiiruse graafikud olenevuses ajast.

Esimene liikumisseadus (inertsiseadus).

3. Ebaühtlane liikumine. Keskmine kiirus. Kiirus antud ajamomendil. Kiirendus. Ühtlaselt kiirenev liikumine algkiiruseeta. Tee ja kiiruse graafik selles liikumises. Kiiruse valem $v = at$. Valemis $s = \frac{at^2}{2}$ tuletamine keskmise kiiruse mõiste abil. Valemi $v^2 = 2as$ tuletamine.

4. Keha kaal ja mass. Tihedus. Newtoni teine liikumisseadus: seos tungi massi ja kiirenduse vahel. Düün. Tungide väljendamine kaaluühikutes. Seos düüni ja gramm-tungi vahel. CGS-süsteemi ühikud. Tungi, töö ja võimsuse vaheline seos CGS- ja tehnilises süsteemis. Kehade vaba langemine. Vabalt langeva keha kiirendus. Ohutakistuse mõju.

5. Newtoni kolmas seadus: mõju ja vastumõju võrdsus. Reaktiivse mootori mõiste. Tsiolkovski — reaktiivse liikumise õpetuse rajaja.

6. Mehaaniline töö. Töö valemid. Energia. Kineetiline ja potentsiaalne energia. Potentsiaalse energia teisendumine kineetiliseks ja ümberpöörduvalt. Mehaanilise energia jäävuse seadus. Võimsus.

7. Nihete liitmine ja kiiruste liitmine (graafiliselt ja analüütiliselt).

8. Ühtlane ringjooneline liikumine. Joonkiirus. Nurkkiirus. Tsentripetaalkiirendus. Tsentripetaalkiirenduse valem (tuletamiseta). Tsentripetaal- ja tsentrifugaaltung, nende rakenduspunktid. Tehnilised näited.

9. Gravitatsiooni seadus.

10. Elastised kehad. Vedrukaalud. Dünamomeetrid.

II. Võnkumised ja lained. Hääl.

1. Võnkumiste näited. Vönkeperiood. Vönkesagedus. Vönkeampliitud. Seos perioodi ja vönkesageduse vahel. Pendli valem (tuletamiseta). Sundvõnkumised ja mehaanilise resonantsi nähtus. Rist- ja pikilained. Vönkliikumise levimise kiirus. Lainepikkus. Seos lainepikkuse, levimiskiiruse ja vönkesageduse (või -perioodi) vahel.

Kahe samaperioodilise ning samasuunalise vönkumise liitmine. Lainete interferents. Seisvad lained.

2. Heliseva keha vönkumine. Lained õhus. Häälē tugevus. Häälē kõrgus. Häälē kiirus. Häälē peegeldumine. Akustiline resonants.

III. Vedelikud ja gaasid.

1. Rõhk. Pascali seadus vedelikkude ja gaaside kohta. Hüdraulilise pressi ehituse põhimõte. Vedeliku rõhk anuma põhjale ja seintele. Ühendatud anumate seadus sama tihedusega vedeliku ja erinevate tihedustega vedelikkude jaoks.

2. Maa atmosfäär. Atmosfääri rõhk. Torricelli katse. Normaalamfäär. Tehniline atmosfäär. Elavhõbe- ja metallbaromeeter.

3. Archimedese seadus vedelikkude ja gaaside puhul. Tahkete ja vedelate kehade erikaalu määramine Archimedese seaduse kaudu. Kehade ujumise tingimused. Areomeetrid.

4. Lennuasjanduse füüsikalised alused. Vedeliku ja gaasi liikumine. N. E. Zukovski ja tema tööde ülemaailmne tähtsus aeronautika alal.

5. Boyle-Mariotte'i seadus. Selle seaduse graafik. Vedelikmanomeetrid. Metallmanomeetrid. Õhupumbad: hõrendus- ja survepumbad. Vaakumi mõiste.

IV. Aine molekulaar-kineetilise teooria põhimõisted.

1. Molekulid. M. V. Lomonosovi õpetus aine ehitusest. Gaasi rõhk molekulaarteooria vaatekohalt.

2. Kohesioon. Vedelikkude pindkile. Pindpinevus. Märgamine. Vedelikkude tõus kapillaartorudes. Kapillaarnähtused looduses ja tehnikas.

V. Soojus.

1. Termomeetrid. Celsiuse skaala.

2. Joon- ja ruumpaisumise koefitsient. Vee paisumise iseärasusi. Seos joon- ja ruumpaisumise koefitsientide vahel. Keha tiheduse muutumine soojenemisel. Gaaside paisumine. Gay-Lussac'i seadus.

Boyle-Mariotte'i ja Gay-Lussac'i ühendatud seadus. Absoluutse nulli mõiste. Absoluutne temperatuuri skaala.

3. Soojushulk. Soojushulga mõõduühik. Keha soojendamiseks vajaliku soojushulga arvutamine.

Keha erisoojuse määramine katselisel teel. Mitmesuguste kütteainete kütteväärtus. Termiliste riistade kasutegur.

4. Konvektsioon gaasides ja vedelikkudes. Gaaside, vedelikkude ja tahkete kehade soojusjuhtivus.

5. Sulamine. Sulamistemperatuuri määramine katselisel teel. Kehade ruumala muutumine sulamisel ja tahkumisel. Sulamistemperatuuri olenevus rõhust.

6. Aurustumine ja kondensatsioon. Keemine. Keemistemperatuuri olenevus rõhust. Aurustumissoojuse määramine katselisel teel.

7. Vedeliku küllastatud ja küllastamata aurud. Nende omadusi. Küllastatud auru rõhu olenevus temperatuurist.

8. Absoluutne niiskus. Relatiivne niiskus. Hügromeetrid.

9. Gaaside veeldamine.

10. Soojuse mehaaniline ekvivalent. Töö termiline ekvivalent (kGm, dž ja erg). Aurumasina ehitusskeem. Aurumasina leiutaja I. I. Polzunov. Sisepõlemismootor. Aurumasina ja sisepõlemismootori kasutegur.

VI. Elekter.

1. Kahte liiki elekter. Elektrilaengute vastastikune mõju. Coulomb'i seadus. Elektrostaatiline ja praktiline laenguühik. Elektroskoobi ehitus. Laengu jaotus juhi pinnal. Elektrostaatiline induktsoon.

2. Laengu elektriväli. Väljatugevus ja selle arvutamine lihtsamatel juhtudel (kaks punktlaengut). Potentsiaali üldmõiste. Potentsiaalide vahe ühik — volt. Elektrimahtvus. Elektrimahtvuse ühik. Kondensaator, tema ehitus ja otstarve.

3. Voolutugevus. Voolutugevuse ühik — amper. Potentsiaalide vahe juhtme otstel. Ohmi seadus juhtme osa kohta. Juhtmetakistus. Takistusühik — oom. Eritakistus. Valem takistuse arvutamiseks. Takistuse olenevus temperatuurist. Reostaadid.

4. Juhtmete järjestikune ühendamine. Juhtmete paralleelne ühendamine.

5. Ohmi seadus kogu ahela jaoks. Elementide paralleelne ja järjestikune ühendamine.

6. Voolu töö ja võimsus. Tööühik ja voolu võimsus: volt-kulon (džaul), volt-amper (vatt), vatt-tund, hektovatt-tund, kilovatt-tund. Elektrivoolu energia ja selle muundumine teisteks energia liikideks. Joule-Lenz'i seadus. Hõõglamp. Soojendusnumad. A. N. Lodõgini hõõglamp. Kaitsed.

7. Elektrolüüs. Faraday seadused elektrolüüsi kohta. B. S. Jacoby — galvanoplastika leiutaja. Elektrolüütilise dissotsiatsiooni mõiste. Volta ja Danielli elementide ehituse printsiibid. Akumulaatorite ehituse printsiibid.

8. Loomulikud ja kunstlikud magnetid. Poolused ja nende vastastikune mõju. Magnetiline induktsoon. Magnetväli. Tungjooned, raud magnetväljas. Maamagnetism. Sirgvoolu magnetväli. Kruvireegel. Ringvoolu magnetväli. Solenoidi magnetväli. Elektromagnet. Elektrikella ja telegraafi ehitus. Voolujuhtme liikumine magnetväljas.

Ampermeetri ja voltmeetri ehitus, nende lülitamine ahelasse.

9. Elektromagnetiline induktsoon. Induktsiooni elektromotoorse jõu tekkimine. Faraday katse. Lenz'i reegel. Indutseeritud voolu suund. Omainduktsioon. Ruhmkorff'i pool. Vahelduvvool. Vahelduvvoolu dünamomasina ehituse printsiip. Dünamomasina ja alalisvoolumootorite ehituse printsiip. Kollektor. Telefon.

10. Transformaatori ehitus ja töö. Transformaatori leiutamine P. N. Jablotškovi poolt ja selle täiustamine I. F. Ussagini poolt. Elektrienergia ülekandmine kauge maa taha.

11. Elektrivool gaasides. Katoodkiired, nende olemus ja omadusi. Elektronide emiteerimine hõõguvate kehade poolt. Kaarleegi avastamine akad. V. V. Petrovi poolt. P. N. Jablotškovi küünal. Elekterkeevitamise leiutaja N. G. Slavjanov. Elektronlamp ja selle rakendus.

12. Elektromagnetilised võnkumised ja lained. Raadiotehnika alused. Raadio leiutaja A. S. Popov.

VII. Optika (valgus).

1. Valgusallikad. Läbipaistvad ja läbipaistmatud kehad. Valguse sirgjooneline levimine. Vari ja poolvari. Valguse kiirus. Valguse kiiruse määramine Michelsoni järgi.

2. Valguse peegeldumise seadused. Kujutis tasapeeglis. Difuusne peegeldus. Sfääriline nõguspeegel. Peegli tulipunkt. Prožektor.

3. Valguse murdumisseadused. Murdumisnäitaja. Kiirte käik prisma ja tasaparalleelse plaadis. Täielik sisepeegeldumine. Piirnurk.

4. Koondavad ja hajutavad läätsed. Lääts valem (tuletamiseta). Kujutis läätses. Diafragmade otstarve. Lääts optiline tugevus.

5. Projektsiooniaparatuur. Fotoaparatuur. Luup. Mikroskoop. Teleskoop. Kiirte käik neis. Silm kui optiline riist. Akommodatsioon. Lühinägevus ja kaugnägevus. Prillid.

6. Valge valguse lahutamine prisma abil. Spekter. Värvide segunemine. Täiendusvärvid. Spektroskoop. Nähtamatud kiired. Emissioonspektrid. Neeldumisspektrid. Fraunhoferi jooned. Päikesespekter. Spektraalanaliis. Algmõistet röntgenikiirte saamise ja nende omaduste kohta.

7. Valgustus. Valgustusühik. Valgustuse olenevus valgusallika kaugusest ja kiirte kaldenurgast. Mitmesuguste valgusallikate valgustugevuse võrdlemine. Valgustugevuse ühik. Fotomeetrid.

8. Valguse laineline olemus. Valguse interferents.

9. Valguse mõju. Valguse rõhk. P. N. Lebedevi katsed. Fotoefekt. A. G. Stoletovi avastus.

VIII. Aatomi ehitus.

Aatomi ehitus: tuum, elektronid. Tuum koostis. Radioaktiivsus. Tuum purustamine. Tuumaenergia mõiste.

KEEMIA PROGRAMM.

Üldjuhendid.

1. Eksamineeritavatele tuleb esitada järgmised nõuded:
 - a) Keemia põhimõistete ja põhiseaduste täpne tundmine.
 - b) Püsivad oskused keemilises keeles.
 - c) valemite ja võrrandite järgi lihtsate keemiliste arvutuste kindel valdamine.
 - d) Tähtsamate elementide ja nende põhiühendite tundmine.
 - e) Oskus kasutada Mendelejevi perioodsuse süsteemi tabelit kava piirides.
 - f) Orgaaniliste ühendite struktuurvalemite täpne mõistmine kava piirides.
 - g) Vene ja nõukogude keemikute maailmatähtsusega avastuste teadmine.
2. Küsitlemisel ei tule süveneda üksikasjadesse, mis nõuavad puhtmehaanilist mäletamist. Näiteks eksamineeritav peab teadma ainult tähtsamaid arve ja seejuures ümardatult. Ei tule samuti nõuda mitmesuguse keemilise aparatuuri ehituse ja töö, keemiliste menettluste, reaktsioonide kulgemise omapärasuste jms. üksikasju. Erilist tähelepanu tuleb aga pöörata rahvamajanduses peamiste keemiliste ainete tarvitamise tundmisele.

Nõudmiste ulatus.

1. Keemilised ja füüsikalised nähtused. Näited, mille varal on võimalik illustreerida keemiliste ja füüsikaliste nähtuste erinevusi. Segud ja keemilised ühendid. Keemiliste protsesside põhitüübid: ühi-

nemis-, lagunemis- ja vahetus- (asendus-) reaktsioonid. Näited. Ekso- ja endotermiliste reaktsioonide mõiste. Näited.

2. Elemendid ja liitained. Allotroopsus. Metallid ja mitmetallid (metalloidid). Näited, mis illustreerivad erinevusi metallide ja mitmetallide vahel füüsikaliste ja keemiliste omaduste poolest. Elementide metallideks ja mitmetallideks (metalloidideks) jaotamise suhtelisus.

3. Atomistlik-molekulaarse õpetuse põhiteseid. Aatomkaal. Molekulkaal. Gramm-aatom, gramm-molekul. Aine kaalu jäävuse seadus. Selle seaduse avastamine M. V. Lomonosovi poolt. M. V. Lomonosovi tööde tähtsus keemia alal. Koostise jäävuse seadus. Keemia põhiseadused seoses atomistlik-molekulaarse õpetusega.

4. Valents. Muutuva valentsi mõiste. Keemilised valemid. Elementide valentsi määramine, lähtudes nende lihtsaimate ühendite valemitest. Lihtsate valemite koostamine valentsi järgi.

5. Keemilised võrrandid. Koefitsientide leidmine mittekeerulistes reaktsioonides antud lähteainete ja lõppsaaduste puhul. Lihtsate reaktsioonide võrrandite iseseisev koostamine.

6. Arvutused valemite ja võrrandite alusel. Oskus arvutada valemist lähtudes aine protsentuaalset koostist, antud aine hulka, mis on vajalik teatava hulga teise aine saamiseks, palju võeti antud ainet, kui reaktsiooni tulemusena tekkis nii- ja niipalju teist ainet.

7. Vesinik. Tema saamine. Vesiniku omadused ja tarvitamine. Vesinik redutseerijana. Vesi. Vee koostis. Tema füüsikalised ja keemilised omadused.

8. Lahused. Üldised kujutlused gaaside, vedelikkude ja tahkete ainete lahustuvusest vees. Näited praktiliselt lahustumatute, vähelahustuvate ja hästilahustuvate ainete kohta. Erinevused mõistete vahel: lahendatud ja mitteüllastatud, kontsentreeritud ja küllastatud lahus. Lahuste kontsentratsiooni väljendusviise: protsentides ja moolides. Gaaside ja tahkete ainete lahustuvuse sõltuvus temperatuurist. Tahkete ainete eraldamine lahusest.

9. Hapnik. Hapnik ja osoon lihtainetena. Hapniku saamine. Tema omadused. Hapnik oksüdeerijana. Põlemine hapnikus ja õhus. Liht- ja lihtainete põlemisproduktid. Põlemisreaktsiooni tähtsus tööstuses ja kütteaine mõiste. Tahke, vedel ja gaasiline kütteaine. Näited. Aeglane oksüdatsioon. Hingamine. Metallide roostetamine.

10. Oksüüdid, alused, happed ja soolad. Oksüüdide moodustamine elementide ja hapniku vastastikusel toimel. Oksüüdide hüdraadid. Alused. Leelised. Hapnikulised ja hapnikuvabad happed. Hapete aluselisus. Näited loetletud ainete klasside kohta. Indikaatorite mõiste (lakmus). Anhüdrüidi valemite tuletamine happe valemist ja vastupidi. Lihtsaimad menetlused hapete ja aluste saamiseks.

11. Normaalsed ja happelised soolad. Metallide ja happejääkide valents soolades. Soolade saamise viisid: neutralisatsioon, asendusreaktsioon ja vahetusreaktsioon. Näited.

12. Halogeenid. Kloor. Kloori looduslikud ühendid. Kloori saamine. Tema omadused ja tarvitamine. Kloorivesinik ja soolhape. Tema saamine ja omadused. Näited soolhappe soolade kohta. Broomi ja joodi omaduste lühülevaade.

13. Väävel. Väävli looduslikud ühendid. Tema omadused. Väävlisgaas. Tema moodustumine väävli põlemisel ja püriidi sardamisel. Väävlishape ebastabiilse happe näitena. Väävlisgaasi oksüdeerimine

väävelhappe anhüidriidiks. Väävelhappe saamine tööstuses. Katalüüsi mõiste. Väävelhappe omadused ja praktiline tarvitamine. Väävelvesinik. Tema saamine ja omadused. Soolade näited.

14. Lämmastik. Tema omadused. Lämmastik õhus. Õhk gaaside seguna: hapniku, lämmastiku ja süsihappegaasi sisaldus temas (ümar- datud arvudes). Ammoniaak. Tema saamine. Omadused. Ammooniumhüdroksüüd. Ammooniumsoolade mõiste. Lämmastikhape ja tema soolad. Lämmastikhape saamine, omadused ja tarvitamine. Näited tema soolade kohta. Lõhkeainete mõiste. Seotud lämmastiku tähtsus taimele elus. Lämmastikväetised.

15. Fosfor. Fosfori looduslikud ühendid. Valge ja punase fosfori omadused. Fosforhappe anhüidriid. Ortofosforhape ja tema soolad. Fosforväetised.

16. Süsinik. Teemant, grafiit ja süsi süsiniku allotroopsete modifikatsioonidena. Puidüsüi. Sõe neelamisvõime. Akad. N. D. Zelinski tööd. Kaevandatavad sõed ja nende tehniline tähtsus. Peamised kivi- söelademed NSV Liidus. Süsihappegaas. Tema saamine ja omadused. Tarvitamine. Süsihape. Näited tema soolade kohta. Süsinikmonook- süüd, generaatori- ja vesigaas.

A. M. Butlerovi orgaaniliste ühendite struktuuri teooria. Küllas- tatud süsivesinikud. Metaani homoloogiline rida. Metaan, tema oma- dused. Looduslikud gaasid. Küllastamata süsivesinikud: etüleen, atsetüleen. Atsetüleeni tarvitamine. M. G. Kutšerovi reaktsioon.

Bensool, tema struktuur ja omadused. Nafta ja tema töötlemise põhisaadused. NSV Liidu peamised naftaleiukohad.

Alkoholid. Struktuur, füüsikalised ja keemilised omadused; metüül- ja etüülalkoholi saamine. Etüülalkoholi tarvitamine sünteetilise kaut- šuki saamiseks S. V. Lebedevi meetodi järgi. Aldehüüdid; formalde- hüüd ja äädikhape aldehüüd; omadused ja tarvitamine. Orgaanilised happed; sipelghape, äädikhape; nende omadused ja tarvitamine. Eet- rite ja estrite mõiste. Glütseriin ja rasvade üldmõiste. Seep.

Aromaatsed amiinid. Nitrobensooli aniliiniks redutseerimise reakt- siooni avastamine N. N. Zinini poolt. Aniliini tarvitamine tööstuses.

17. Räni. Ränimuld ja ränihape. Räni looduslike ühendite mõiste. Klaas.

18. Perioodsuse seaduse avastamine D. I. Mendelejevi poolt. Perioodsuse seadus D. I. Mendelejevi sõnastuses. Mendelejevi periood- suse süsteem. Perioodid ja rühmad. Metallide ja mittemetallide (metalloidide) asend perioodsuse süsteemis. Perioodsuse seaduse tähtsus.

19. Leelismetallid: naatrium ja kaalium. Nende omadused. Sööbe- leelised. Sooda ja potas. Keedusool looduses. Kaaliväetised.

20. Kaltsium. Tema omadused. Lubipagu. Vee karedus ja selle tähtsus tööstuses. Lubja põletamine. Kustutatamata ja kustutatud lubi.

21. Alumiinium. Alumiiniumi looduslikud ühendid. Kujutus alu- miiniumi tootmise protsessist. Alumiiniumi omadused ja tööstuslik tähtsus.

22. Raud. Tema omadused. Raua oksüüdid. Peamised rauamaagid. Rauamaakide põhileiukohad NSV Liidus. Kõrgahju protsessi mõiste. Malm ja teras; nende omaduste erinevused. Nende tähtsus NSV Liidu industrialiseerimisel.

GEOGRAAFIA PROGRAMM.

I. Maakera üldine füüsilis-geograafiline ülevaade.

Gloobus ja kaart.

Horisondi mõiste ja piirid. Vahendid orienteerumiseks maastikul. Joonmõõt ja arvmõõt. Gloobus. Plaan ja kaart. Geograafiliste ja topograafiliste kaartide üldmõiste. Kaardi tähtsus inimese elus ja majanduslikus tegevuses.

Maakera kuju ja liikumine. Kaardivõrk.

Maakera kuju. Maa kerakujulisuse tõendeid. Esimene ümbermaailmareis (Magalhaes). Esimesed vene ümbermaailmareisijad (I. F. Krusenštern ja J. F. Lisjanski). Maakera suurus. Maakera ööpäevane liikumine.

Kaardivõrk kaardil ja tema elemendid. Geograafilise laiuse ja pikkuse määramine kaardil. Ajavööndite mõiste. Maakera aastane liikumine. Aastaaegade vahetus. Ekvaator ja polaarjoon.

Atmosfäär.

Atmosfääri kõrgus ja koostis. Atmosfääri soojenemine. Temperatuuri muutumine olenevalt geograafilisest laiusest ja kõrgusest merepinnast. Ohurõhk. Tuuled ja nende tekkimine. Briisid, mussoonid ja passaadid. Veeaur atmosfääris. Atmosfääri sademed ja nende tekkimine. Sademete jaotumine maakera pinnal. Ilmastik ja kliima. Kliima sõltuvus koha geograafilisest laiusest, mere lähedusest, merehoovustest, reljeefist ja koha kõrgusest üle merepinna. Kliimavöötmed ja kliimatüübid. Kliima tähtsus inimese majanduslikus tegevuses.

Siseveed.

Põhjaveed ja nende tekkimine. Allikad. Põhjavete ja allikate kasutamine inimese poolt.

Jõesid. Jõgi ja selle osad. Jõgede süsteemid, basseinid ja veelahked. Jõeorgude kujunemine. Maailmajagude tähtsamaid jõgesid. Jõgede tähtsus inimese elus ja majanduslikus tegevuses. Jõgede muutumine inimese tegevuse tagajärjel. Järved ja sood ning nende majanduslik tähtsus.

Ookeanid ja mered.

Maailmameri ja selle osad. Randjoone liigestatus. Tähtsamad mered, lahed, väinad, saared ja poolsaared. Merehoovused. Merede majanduslik tähtsus.

Maakoored.

Maakoored ja selle ehitus. Maakera pinda muutvad välis- ja sisejõud. Mäestikkude ja tasandikkude tekkimine. Vulkaanid ja maa värisemine ning nende tekkimise põhjused. Vulkaanide ehitus ja nende geograafiline jaotumine.

Maakera pinnavormid.

Tasandikud, madalikud ja kiltmaad. Maailmajagude peamised madalikud ja kiltmaad. Maismaa pinnamoe suhteline ja absoluutne kõrgus. Künkad ja mäed. Abinõud reljeefi kujutamiseks kaardil. Maailmajagude tähtsamad mäestikud. Reljeefi tähtsus inimese majanduslikus tegevuses.

Looduslikud võõtmed.

Mullastiku ja taimestiku jaotuse sõltuvus kliimast. Looduslike võõtmete lühike iseloomustus kliima, mullastiku, taimestiku ja loomastiku alusel. Maastiku muutumine inimese tegevuse läbi kapitalistlikus ja sotsialistlikus ühiskonnas.

Maailmajagude füüsilis-geograafiline ülevaade.

Piirid; suurus ja randjoon; reljeef, maavarad, kliima, jõed, järved, fäimestik ja loomastik Euroopas, Aasias, Aafrikas, Põhja- ja Lõuna-Ameerikas, Austraalias ja Antarktises.

Vene maadeavastajad — Aasia uurijad: Afanassi Nikitin, Semjon Dežnev, V. Bering, N. M. Prževalski, P. K. Kozlov, P. P. Semjonov-Tjan-Sanski. Vene geograafilised avastused Aafrikas: A. O. Kovalovski, V. V. Junker. Aiaska avastamine ja Ameerika looderanniku uurimine vene matkajate Mihhailo Gvozdjovi ja Ivan Fjodorovi poolt. Selehhovi uurimised. Antarktise avastamine venelaste Faddel Bellingshauseni ja Mihhail Lazarevi poolt.

Rahvastik.

Maakera rahvastiku arv ja tihedus. Rahvastiku jaotamine mandrite viisi. Väljapaistva vene teadlase N. N. Mikluhho-Maklai elu Uus-Guinea pärismaalaste seas ja nende suhtumine temasse.

Maailma poliitiline kaart.

Suur Oktoobrirevolutsioon ja maailma lõhenemine kahte süsteemi. Sotsialistlik ja kapitalistlik süsteem. Maailma poliitiline kaart enne Teist Maailmasõda. Olulisemad maailma poliitilise kaardi muutused Teise Maailmasõja tulemusena. Rahvademokraatia võit reas Euroopa ja Aasia maades. Demokraatlike jõudude kasv kapitalistlikes maades. Rahvavabastusliikumise tõus koloniaal- ja sõltuvates maades.

NSV Liit maailma demokraatia kaitsekantsina. Tähtsamate maade rahvastiku, majanduse, riikliku ja poliitilise korra lühike iseloomustus.

II. Nõukogude Liit.

NSV Liidu üldine ülevaade.

A. NSV Liidu poliitiline kaart.

NSV Liidu poliitilised ja majanduslikud alused ning tema poliitilis-administratiivne jaotus.

B. NSV Liidu looduslikud tingimused.

NSV Liidu geograafiline asend ja piirid. NSV Liidu territooriumi suurus. Maismaa ja mere piirid.

Mered. Randjoon. Merede tööstuslik ja transpordiline tähtsus. Põhja meretee vallutamine.

Reljeef. NSV Liidu pinnamoe üldine iseloomustus. NSV Liidu madalikud, kõrgustikud ja mäestikud.

NSV Liidu maavarad. Tähtsaimate nafta, kivisöe, raua ja värviliste metallide leiukohtade paigutus. Nõukogude võimude poolt avastatud maavarade-leiukohad.

Kliima. NSV Liidu kliima üldine iseloomustus. Isotermide kulg ja sademete jaotus. Kliima kontinentaalsuse suurenemine lääne-ida suunas. Põhja-Jäämere, Atlandi ja Vaikse ookeani mõju NSV Liidu kliimale. Kliima erinevused NSV Liidu eri osades ja nende erinevuste tähendus maa majandusele.

Sideveed. Reljeefi ja kliima mõju jõgedele. Järved, nende päritolu ja tähtsus. NSV Liidu suurimad jõed ja järved. Kanalid. Jõgede ja järvede tähtsus ja nende kasutamine sotsialistlikus majanduses.

Mullastiku- ja taimestikuvöötmed. Tundra-, taiga-, segametsade-, mustmulla- ja kuivsteppide-, kõrvede- ja subtroopikavööde. Iga vöötme mullastiku, taimestiku ja loomastiku iseloomustus. Kultuurtaimed vöötmete viisi. Muldade ja taimestiku muutuvus kõrgmägede aladel. Looduslike vöötmete majanduslik vallutamine. NSV Liidu looduse ümberkujundamise stalinlik plaan.

C. NSV Liidu rahvastik.

Rahvaarv ja -tihedus. Rahvastiku mitmekesisus ja paiknemine. Maa- ja linnarahvastik. Linnade kasv NSV Liidu industrialiseerimise tulemusena. Rahvuslik koostis. Leninlik-stalinlik rahvuspoliitika ja selle rakendamine NSV Liidu poliitilis-administratiivses jaotuses. NSV Liidu rahvaste moraalne ja poliitiline ühtsus.

D. NSV Liidu rahvamajanduse üldine iseloomustus.

1. NSV Liidu rahvamajanduse struktuur ja arenemise tempo. Sotsialistliku majandussüsteemi eelised kapitalistliku süsteemi ees. Stalinlikud viisaastakud ja tootvate jõudude tormiline kasv. Industrialiseerimise ja kollektiviseerimise tähtsus rahvamajanduse ja maa kaitsevõime tugevdamisel. Sõjajärgne rahvamajanduse taastamise ja arendamise viisaastak. NSV Liidu peamine majanduslik ülesanne. Üldised nihked NSV Liidu tootmise paigutuses. Nihe itta. Rahvusvabariikide tootvate jõudude kiire arenemine. Looduse ümberkujundamise suur stalinlik plaan, kaitsemetsade istutamine ja kunstlik niisutamine võitluses põuaga.

2. NSV Liidu tööstuse geograafia. a) Tööstuse juhtiv osa NSV Liidu rahvamajanduses ja selle kiiretempoline arenemine. Tööstuse kindlustamine toorainega ja kütusega. Rasketööstuse eriline tähtsus kogu NSV Liidu rahvamajanduses. b) Energeetika ja selle tähtsus rahvamajanduses. NSV Liidu peamiste energiaallikate hinnang. NSV Liidu energiaressursside suurus, võrreldes teiste maa-dega. Elektrifitseerimine ja selle tähtsus. Gasifitseerimise areng. c) Must metallurgia ja selle tähtsus. NSV Liidu peamised musta

metallurgia rajoonid. Nende rajoonide toorainete ja kütuse baasid. Musta metallurgia areng sõjajärgsel viisaastakul. d) Värviline metallurgia, selle tähtsus majanduses ja paiknemise peamised rajoonid. e) Masinaehitus, selle eriline tähtsus kõigile rahvamajandusharudele. Selle kiiretempolise areng. NSV Liidu masinaehituse mitmekesisus ja selle paiknemise peamised rajoonid. f) Keemiatööstuse tähtsus ja kasv NSV Liidus. Keemiatööstuse varustatus toorainega. Keemiatööstuse peamised rajoonid.

3. NSV Liidu põllumajanduse geograafia. Põllumajanduse kollektiviseerimise majanduslik ja poliitiline tähtsus. Põllumajanduse tehniline varustamine. Põllumajanduse struktuur. Peamiste tehniliste ja teraviljakultuuride paiknemine. Peamiste karjakasvatusalade paiknemine. Karjanduse arendamise kolme aasta plaan. Põllumajanduse seos tööstusega. Mišurini ja Lössenko tööde tähtsus põllukultuuride levitamisel uutesse rajoonidesse. Dokutšajevi-Kostõtševi-Viljamsi kompleks ja selle realiseerimine NSV Liidu Euroopa-osa steppides ja metsasteppides.

4. NSV Liidu transpordi geograafia. Transpordi tähtsus NSV Liidus; peamised transpordi liigid. Raudteevõrgu konfiguratsioon ja selle tihedus NSV Liidu eri osades. Põhimagistraalid ja peamised veoste voolud.

NSV Liidu jõgede võrk. Peamised siseveeteed ja veoste voolud. Kanalid. Meretransport. NSV Liidu olulisemad sadamad. Põhja mere-tee. Auto- ja õhutranspordi kasv.

Stalinlikud suurehitused. Looduse ümberkujundamise plaan.

Vene NFSV.

Territooriumi mõõtmised ja looduslike tingimuste mitmekesisus. Maavarade ja vee-energia rikkus. Vene NFSV rahvastik. Vene NFSV rahvastiku rahvuslik koostis. Vene rahvas, selle paiknemine ja juhtiv osa Nõukogude riigi rajamisel, sotsialistlikus ülesehituses ja maa kaitsmisel. Vene NFSV erikaal ja juhtiv osa NSV Liidu majanduses. Vene NFSV majanduse areng sõjajärgsel viisaastakul.

Vene NFSV rajoonid.

Tööstuslik Keskrajoon.

Looduslikud tingimused. Rajooni majanduse iseloom enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni ja rajooni muutumine pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni NSV Liidu rahvamajanduse peamiseks baasiks. Tema tööstuse põhiharud: masinaehitus, keemia-, tekstiilitööstus; nende iseärasused ja paiknemine. Kohalik energia- ja toorainebaas. Põllumajanduse iseloom ja spetsialisatsioon. Tihe liiklusteede võrk. Suurimad linnad. Moskva — NSV Liidu pealinn. Tööstusliku Keskrajooni seos teiste NSV Liidu rajoonidega.

Kesk-mustmullarajoon.

Looduslikud tingimused põllumajanduse ja tööstuse arenguks. Revolutsioonieelse põllumajanduse mahajäämuse põhjused. Põllumajanduse areng pärast revolutsiooni, nisukülvide laiendamine, tehniliste kultuuride juurutamine. Loomakasvatuse tõus. Stalinlik looduse ümberkujundamise plaan Kesk-mustmullarajooni territooriumil. Industrialiseerimine ja linnade kasv.

Euroopa-osa Loodeala.

Geograafilise asendi iseärasused ja looduslikud tingimused. Kohalikud tooraine- ja energiavarud. Loode- ja Põhja-alade looduslike rikkuste uurimine nõukogude teadlaste A. E. Fersmani ja A. A. Tšernovi poolt. S. M. Kirovi osa Loodeala majanduse arengus. Leningrad ja selle tööstuslik ümbrus. Leningradi tööstuse struktuur, iseärasused ja üleliiduline tähtsus. Leningrad Suures Isamaasõjas. Murmanski oblasti looduse ja majanduse iseloomustus. Loodeala põllumajandus. Mere-, jõe- ja raudteetransport. Loodeala tähtsus kogu NSV Liidu majandusele.

Euroopa-osa Kirdeala.

Geograafilise asendi iseärasused ja looduslikud tingimused. Laialdased metsad, tihe jõgede võrk ja maavarade küllus. Hõreda asustuse põhjused ja majanduse arenemine minevikus. Majanduse arenemise kiirus stalinlike viisaastakute kestel. Metsa-, mäe-, masinaehitus- ja keemiatööstuse olukord. Sõetööstuse tähtsus. Põllumajanduse spetsialisatsioon. Karusnahatööstus ja põdrakasvatus. Uued liiklusteed. Linnad.

Euroopa-osa Lääneala.

Geograafilise asendi iseärasused ja looduslikud tingimused. Põllumajanduse areng ja selle spetsialisatsioon. Tööstuse areng stalinlike viisaastakute kestel. Linnad.

Volgamaa.

Volga ja tema majanduslik tähtsus Vene riigi arenemise eri etappidel. Metsa-, metsastepi- ja stepi-Volgamaa. Põhilised looduslikud tingimused. Volgamaa rahvastik ja selle rahvuslik koostis. Revolutsioonieelne mahajäämus põllumajanduses. Põllumajanduse ja põllumajandusliku spetsialisatsiooni areng pärast revolutsiooni. Metallurgia-, masinaehitus-, metsa-, ehitusmaterjalide-tööstuse ja teiste tööstusharude loomine stalinlike viisaastakute jooksul. Teise Bakuu loomine. Gaasitööstuse tekkimine. Kalatööstuse ja toiduainete-tööstuse kasv.

Volga rekonstruktsioon. Põhilised veoste voolud Volgal. Volgamaa linnad, Stalingrad ja selle osa riigikaitsele.

Alam-Donimaa, Põhja-Kaukaasia ja Krimm.

Geograafiline asend. Looduslikud iseärasused. Krimmi mäed ja nende tähtsus Lõuna rannikule. Mullastik ja kliimatingimused põllumajanduse arenguks. Looduslikud ressursid tööstuse tarvis. Mered ja nende majanduslik tähtsus.

Rahvastiku tihedus. Üksikute rahvuste paigutus. Põllumajanduse revolutsioonijärgne areng, spetsialisatsioon, paigutus ja seos tööstusega. Looduse ümberkujundamine ja võitlus põuaga. Tööstuse põhiharud ja nende paigutus. Kuurortide tähtsus rajoonis. Liiklusteede võrk. Linnad.

Uraal.

Uraali geograafiline asend ja looduse põhijooned. Põhja-, Kesk- ja Lõuna-Uraal. Uraali maavarade mitmekesisus. Uraali tähtsus Venemaa arenemise eri etappidel. Uraal NSV Liidu põhilise mäetööstusrajoonina. Uraali tööstuse põhiharud: kivisöe-, rauamaagi-, musta metallurgia tööstus, masinaehitus ja keemiatööstus ning nende paigutus. Uraali seos Kuzbassiga ja Karagandaga. Uraali transport. Linnad.

L ä ä n e - S i b e r .

Territooriumi mõõtmed, looduse iseloom ja erinevused. Metsade üleküllus, tihe jõgede võrk, maavarad. Rahvastiku ja majanduse paigutus. Põllumajanduse spetsialisatsioon ja paigutus, tema üleliiduline tähtsus. Loomakasvatuse areng. Tööstuse areng ja stalinlike viisaastakute jooksul. Kuzbassi iseloomustus. Masinaehituse ja metsatööstuse kasv. Seos Uraaliga ja Kesk-Aasiaga. Linnad.

I d a - S i b e r .

Geograafilise asendi ja looduslike tingimuste iseärasused. Erakordsed maavarade rikkused; hüdroressursid. Maadeavastajate osa Ida-Siberi avastamisel. Siberi uurijad P. A. Kropotkin, V. A. Obrutšev. Vähease asustatuse ja majandusliku arengu põhjused minevikus. Ida-Siberi majanduse kiire kasv stalinlike viisaastakute jooksul.

Metsa- ja mäetööstuse ning masinaehituse kiire kasv. Põllumajanduse ja tööstuse spetsialisatsioon ning paigutus. Ida-Siberi liiklusteed. Jõgede tähtsus. Linnad.

K a u g - I d a .

Asend Vaikse ookeani ääres. Saared. Looduslike tingimuste mitmekesisus. Maavarad ja taimeriigi ressursid. Merede rikkused. Mullastikulised ja kliimatilised tingimused põllumajanduse arenguks. Maadeavastajate osa Kaug-Ida avastamisel: E. P. Habarov, S. I. Dežnev; maadeuurijad: V. Bering, S. P. Krašeninnikov, N. M. Prževalski, Nõukogude uurija V. L. Komarov. Rahvastik. Rahvuslik koostis. Kaug-Ida rahvaste materiaalse ja kultuurilise taseme tõus Nõukogude valitsuse ajal.

Kaug-Ida muutmine Nõukogude Liidu tähtsaks tööstusrajooniks: mäe-, metallurgia-, masinaehitus-, keemia- ja metsatööstus. Põllumajanduse areng pärast Oktoobrirevolutsiooni. Kohaliku toiduainete baasi loomine. Põllumajanduse põhiharud ja nende paigutus.

Karusnahatööstus. Kalatööstus ja toiduainetetööstus. Sadamate tähtsus. Linnad.

Ukraina NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused ja ressursid. Suurte mineraalsete toorainete varude põimimine põllumajanduseks soodsate looduslike tingimustega.

Rahvastik ja tema paigutus. Ukraina rahva taasühendamine. Ukraina NSV rahvamajanduse iseloomustus. Ukraina NSV rasketööstuse kompleksi üleliiduline tähtsus ja iseloomustus. Ukraina NSV

põllumajandus, selle mitmekesisus ja suured mõõtmised. Nisu-, suhkrupeedi-, kiukultuuride ja loomakasvatuse paigutus. Põllumajanduse seos tööstusega. Toiduainetetööstuse põhiharud. Ukraina NSV seoste Nõukogude Liidu rajoonidega. Ukraina NSV liiklusteed. Ukraina NSV majanduse taastamine ja arendamine sõjajärgsel viisaastakul. Linnad ja sadamad. Kiiev, Harkov, Odessa, Stalino. Kommunismi suurehitused Ukraina NSV-s.

Valgevene NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Tööstuse areng ja peamised harud. Turvas põhimise kohaliku kütteenähtena. Põllumajanduse areng ja spetsialisatsioon pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni. Peamised põllumajandusharud: teravilja-, kartuli-, lina- ja loomakasvatus; nende paigutus. Majanduse taastamine ja arendamine sõjajärgsel viisaastakul. Valgevene linnad. Minsk.

Moldaavia NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Rahvastik. Põllumajanduse iseärasused. Tema põhiharud: teraviljapõllundus, aiandus ja viinamarjakasvatus. Tööstuse areng. Majanduse taastamine ja arendamine sõjajärgsel viisaastakul. Kišinev.

Leedu NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Rahvastik. Majanduse põhijooned. Majanduse taastamine ja arendamine sõjajärgsel viisaastakul. Linnad ja sadamad. Vilnius. Kaunas.

Läti NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Rahvastik. Põllumajanduse spetsialisatsioon. Tööstuse taastamine ja arendamine. Majanduse arendamine sõjajärgsel viisaastakul. Linnad ja sadamad.

Eesti NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Saared. Rahvastik. Tööstuse kasv. Põllumajanduse spetsialisatsioon. Majanduse taastamine ja arendamine sõjajärgsel viisaastakul. Linnad ja sadamad. Tallinn. Eesti NSV looduse ümberkujundamise plaan.

Karjala-Soome NSV.

Geograafiline asend. Looduse iseärasused. Rahvastik. Peamised looduslikud ressursid. Looduslikud tingimused põllumajanduse arenguks. Metsa-, paberi- ja mäetööstuse areng ning paigutus. Kohalik energiabaas. Liiklusteed. J. V. Stalini nimeline Valgemere-Balti mere kanal ja selle tähtsus. Majanduse taastamine ja arendamine sõjajärgsel viisaastakul. Linnad ja sadamad. Petrozavodsk.

Aserbaidžani NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Rahvastik. Naftatööstus ja sellega seoses olevad tootmisharud. Mäe-metallurgiatööstus. Lõuna ja subtroopiline põllumajandus, nende paigutus ja seos tööstusega. Mingetšauri vesiehitised. Linnad. Kirovabad.

Gruusia NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Rahvastik. Maavarad ja hüdroenergia-ressursid. Peamised tööstusharud. Peamised põllumajandusharud, eriti subtroopiline põllundus; põllumajanduse paigutus ja seos tööstusega. Kolhida majanduslik vallutamine. Gruusia majanduslikud sidemed. Majanduse areng sõjajärgsel viisaastakul. Linnad ja sadamad. Tbilisi ja Gori.

Armeenia NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Hüdroenergia-rikkused. Sevani kaskaad ja selle tähtsus. Maavarad. Tingimused põllumajanduse arenemiseks. Rahvastik. Majanduse iseloomustus. Põllundus ja selle paigutus. Põllumajanduse seos tööstusega. Mäe-, keemia-, värvilise metallurgia ja toiduainetetööstuse kiire areng. Majanduse areng sõjajärgsel viisaastakul. Linnad. Jerevan.

Kasahhi NSV.

Geograafiline asend. Kasahstani eri vöötmete looduslikud tingimused. Maavarad. Rahvastik ja selle paigutus. Mäetööstus ja selle toodangut töötlev tööstus. Põllumajanduse spetsialisatsioon ja paigutus. Liiklusteed. Majanduse areng sõjajärgsel viisaastakul. Linnad. Alma-Ata.

Usbeki NSV.

Geograafiline asend. Looduslike tingimuste iseärasused. Rahvastik. Põllumajanduse areng. Põllundus kunstlikult niisutatud põldudel. Puuvillakülvide, viljapuuaedade ja viinamarjaistanduste paigutus. Siidiussikasvatus. Loomakasvatus.

Tööstuse areng ja tema põhiharud. Majanduse areng sõjajärgsel viisaastakul. Peamised oasid. Linnad. Taškent.

Turkmeeni NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Rahvastik. Põllumajanduse põhiharud ja spetsialisatsioon. Nafta-, mäe- ja toiduainetetööstus. Majanduse areng sõjajärgsel viisaastakul. Peamised oasid. Linnad ja sadamad. Ašhabad.

Tadžiki NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Mägine reljeef. Rahvastik. Põllumajanduse põhiharud ja nende paigutus. Tööstuse ja liiklusteede areng. Majanduse areng sõjajärgsel viisaastakul. Linnad. Stalinabad.

Kirgiisi NSV.

Geograafiline asend. Looduslikud tingimused. Rahvastik. Põllumajanduse põhiharud, nende paigutus ja side tööstusega. Tööstuse põhiharud. Linnad. Frunze. Prževalsk. Vene-Kesk-Aasia uurija P. P. Semjonov-Tjan-Sanski.

EESTI KEELE PROGRAMM

A. Eesti keel.

I. Häälikuõpetus.

1. Häälikute vältus (pikkus) ja selle märkimine kirjas.
2. Võõrhäälikud.
3. Silbitamine ja poolitamine.
4. Astmevaheldus.

II. Vormiõpetus.

1. Sõnaliigid.
2. Suur ja väike algustäht.
3. Sõna ja selle osad.
4. Raskemate sõnatüüpide käänamine.
5. i-mitmus ja selle moodustamine.
6. Võrdlusastmed ja nende moodustamine.
7. Ase- ja arvsõnade käänamine.
8. Raskemate sõnatüüpide pööramine.
9. Verbivormide vastastikune olenevus, põhimuuted.

III. Tuletusõpetus.

1. Liitsõnade moodustamine.
2. Tähtsamad käänd-sõnaliited (-lik, -line, -us, -is, -la, -tu jne.).
3. Tähtsamad pöörd-sõnaliited (-uma-refleksiivid jne.).
4. Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

IV. Lauseõpetus.

1. Lauseliikmed.
2. Täis- ja osaalus.
3. Täis- ja osaõeldistäide.
4. Täis- ja osasihitis.
5. Tähtsamad määruste liigid.
6. Lauseliikmete ühildumine.
7. Lisand.
8. Liitlause.
9. Kõrvallause liigid.
10. Lausete lühendamise.
11. Kirjavahemärkide, eriti koma tarvitamine.

B. Eesti kirjandus.

I. Rahvaluule.

Rahvaluule mõiste. Rahvaluule kui töötava rahva looming, kui tegelikkuse kunstiline peegeldus ja klassivõitluse vahend. Rahvaluule kogumise ja uurimise ajalugu. Marksismi klassikud rahvaluulest. Rahvaluule liigid (laulud, muinasjutud ning muistendid, vanasõnad ja mõistatused). Rahvaluule keel, stiil ja värsiehitus.

II. Kirjandus.

1. Eesti kirjanduse alged.

Esimesi eestikeelseid trükiseid. Ilmliku kirjanduse algus ja selle ideoloogiline suund XVIII sajandi lõpul ja XIX sajandi algul.

2. Eesti rahvusliku kirjanduse algus.

Kr. J. Petersoni elu ja looming. O. W. Masingu looming, selle iseloomustus ja osa eesti kultuuriloos. Faehlmanni elu ja looming. Faehlmanni osa «Kalevipoja» koostamise eeltöodes. Suve Jaani elu ja looming.

3. Eesti kirjandus kapitalismi kujunemise perioodil (1855—1890).

Rahvusliku liikumisaja üldine iseloomustus ja selle aja tähtsmaid üritusi. Võitlus demokraatliku suuna (C. R. Jakobson, Kõler, Weske) ja antidemokraatliku suuna (J. V. Jannsen, J. Hurt) vahel. Kreutzwaldi elu ja looming. Ta töö «Kalevipoja» koostamise alal. «Kalevipoja» lähem analüüs.

Koidula elu. Ta lüürika, draama- ja jutulooming. J. Weitzenbergi looming. C. R. Jakobson poliitikuna, kultuuritegelasena ja kirjanikuna. M. Weske elu ja looming. A. Reinwaldi lüürika. J. Kunder näitekirjanikuna ja lüürikuna. Ühiskondlik-poliitiline elu rahvusliku liikumisaja lõpuaastail. Bornhöhe ja Saali ajaloolised jutustused.

4. Eesti kirjandus kodanlik-demokraatlike ja proletaarse revolutsiooni perioodil (1890—1940).

a) Kriitiline realism.

Kriitilise realismi olemus. Kriitilise realismi tekkimise ühiskondlik-poliitilised eeldused.

J. Tamme lüürika ja lüüro-epilised tööd. A. Haava lüürikuna. Peterson-Särgava elu ja looming. Ta «Paised» ja «Rahvavalgustaja». Eduard Vilde elukäik. Vilde loomingu arenguetappide iseloomustus. Vilde kui eesti kriitilise realismi keskne kuju. Eriti Vilde sotsiaal-olustikuline looming. Põhjalikumad teadmised teostest «Külmale maale», «Mahtra sõda», «Kui Anija mehed Tallinnas käisid», «Prohvet Maltsvet». 1905. aasta revolutsiooni peegeldus Vilde jutustustes. Vilde imperialismi paljastajana. Vilde võitlus dekadentismi (Noor-Eesti) vastu. Vilde draamakirjanikuna: «Tabamata ime» ja «Pisuhänd». Kitzbergi elu, tema jutu- ja draamalooming. «Kauka jumal».

b) Proletaarne kirjandus.

Proletaarse kirjanduse klassiline iseloomustus. Kahe kultuuri küsimus igas rahvuslikus kultuuris. Eesti proletaarse kirjanduse tekkimine ühenduses 1905. a revolutsiooni sündmustega. Viktor Kingissepp publitsistina ja kirjanduskriitikuna. J. Lilienbachi elu ja kirjanduslik tegevus. Kirjastus «Mõte» osa eesti proletaarse kirjanduse levikul. Lilienbachi väljaanded («Edasi», «Mõtted» jt. koguteosed). V. Buki proosa- ja luulelooming. Ta võitlus Noor-Eesti dekadentismi vastu. V. Mölder ja ta jutustused ning luuletused («Sõnajalad»). O. Münther prosaistina ja Noor-Eesti dekadentismi paljastajana. G. Tikerpuu ilukirjanikuna ja kriitikuna.

c) Eesti kirjandus kodanliku Eesti tingimustes.

Kriitilise realismi jätkamine kodanliku Eesti tingimustes. O. Lutsu loomingu iseloomustus ja tema põhilised teosed. A. H. Tammsaare elu. Ülevaade ta loomingust. Põhjalik tutvumine romaanidega «Tõde ja õigus» ja «Põrgupõhja uus Vanapagan.»

5. Eesti Nõukogude kirjandus.

Nõukogude kirjanduse põhilised iseloomujooned.

J. Madarik-Lauristini elu ja looming. Tema teoste «Riigikukutajad» ja «Vabariik» lähem tundmine. Juh. Sütiste looming.

Eesti Nõukogude kirjandus ja kirjanduslik elu esimesel nõukogude aastal. Eesti kirjandus Suure Isamaasõja aastail nõukogude tagalas (sept. 1941 — okt. 1944). Lüürika (J. Barbarus, J. Kärner, A. Alle, M. Raud). Proosakirjandus (A. Jakobson, M. Raud). Eesti nõukogude kirjanduse kasv sõjajärgseil aastail. 1946. a. Partei otsused kirjanduse kohta ja nende viljastav mõju.

Kodanlike natsionalistide kontseptsioonide likvideerimine eesti kirjanduse ja kirjandusliku pärandi hindamisel, Aug. Jakobson draamakirjanikuna. Ta draamad: «Elu tsitadellis», «Kaks leerit», «Võitlus rindejooneta», «Õõ ja päeva piiril». H. Leberechti «Valgus Koordis». A. Hint näitekirjanikuna. Ta romaan «Tuuline rand». Ed. Männiku looming. R. Sirge novellistina. Suure Isamaasõja-järgse lüürika temaatika üldine iseloomustus. Juhan Schmuuli poemid (eriti «Järvesuu poiste brigaad») ja lüürika. D. Vaarandi looming. R. Parve ja M. Raua looming.

Eesti nõukogude kirjanduse edusammud. Eesti nõukogude kirjandus kui Nõukogudemaa kirjanduse lahutamatu osa.

C. Vene kirjandus.

A. Puškin ja tema lüürika.

Romaan «Jevgeni Onegin».

M. Lermontovi lüürika.

Romaan «Meie aja kangelane».

N. Gogoli looming («Surnud hinged», «Revident»).

I. Turgenevi looming («Lgov», «Mumuu», romaan «Aadlipesa»).

Nekrassovi luule.

Saltõkov-Štšedrini satiirilised muinasjutud.

L. Tolstoi looming. «Sõda ja rahu».

A. Tšehhovi lühijutud.

M. Gorki ja tema looming.

N. Ostrovski «Kuidas karastus teras».

V. Majakovski looming.

Nõukogude kirjanduse arenemise põhiküsimusi: sotsialistliku ühiskonna ja majanduse ülesehituse temaatika, nõukogude ajalooline romaan, nõukogude lüürika, nõukogude kirjanikud ja Suur Isamaasõda.

VENE KEELE PROGRAMM.

1. Kõneoskus. Palade ja ajalehe lugemine ja jutustamine. Vabu vestlusi igapäevase elu ainetel (linn, linna asutised, vabrik, tehas; küla, kolhoosi elu ja töö; maipüha, Oktoobrirevolutsiooni päev;

Suure Isamaasõja episoodid; kommunismi ülesehitustöö, kommunismi suurehitused jne.).

2. **Foneetika.** Rõhuline ja rõhutu silp. Vokaalid. Helilised ja helitud konsonandid, assimilatsiooni reegleid.

3. **Vormiõpetus.** Sõna osad. Nimisõnade käänamine. Eba-reeglipäraseid nimisõnu ja nende käänamine. Tähtsamad nimisõnaliited. Eessõnad.

Omadussõnade lühivormid ja nende tarvitamine. Omadussõnade võrdlusastmed. Omadussõnade käänamine koos nimisõnadega. Omadussõnaliited.

Adverbid. Nende moodustamine omadussõnadest, adverbide võrdlusastmed.

Arvsõnad põhi- ja järgarvude käänamine. Põhiarvude tarvitamine koos nimisõnadega.

Asesõnad, nende käänamine ja tarvitamine,

Tähtsamad alistavad ja rinnastavad sidesõnad.

Refleksiivsed ja impersonaalsed verbid. Verbi aspekti seletamine ja tarvitamine. Imperfektiivsete ja perfektiivsete verbide pööramine. Vahetegemine imperfektiivse verbi oleviku ja perfektiivse verbi tuleviku vormide vahel.

Partitsiipide ja gerundiivide moodustamine ja tarvitamine.

4. **Sõnavara.** Aktiivse sõnavara ulatus 5000—5500 sõna, passiivse ulatus — umbes 8000.

5. **Kirjaoskus.** Kirjalikuks eksamikks on etteütlus ja tõlge eesti keelest vene keelde.

6. **Süntaks.** Lause ja selle tüübid. Laiendamata ja laiendatud lihtlause. Lause pea- ja kõrvallikmed.

Lihtlause. Mõiste põim- ja rindlausest.

VÕORKEELTE PROGRAMM.

Kõrgemasse õppeasutisse astuja peab omama võõrkeeles ettevalmistust järgnevas ulatuses:

Lugemine ja tõlkimine.

Oskus lugeda õige hääldamisega, rõhutamise ja intonatsiooniga. Osata tõlkida võõrkeelest emakeelde olustikuliste, ilukirjandusliku või ühiskondlik-poliitilise sisuga tundmatut teksti, mis vastab raskuselt VIII—XI klassi õpikuile. (Suuline tõlge on arvestatud 800—1000 täheühikut akadeemilises tunnis. Tõlkimisel lubatakse kasutada sõnastikku).

Suuline kõne.

Mõista võõrkeelset kõnet keskkoolis läbivõetud temaatika piirides, õigesti vastata küsimustele ja esitada küsimusi loetud teksti ning keskkoolis läbivõetud temaatika kohta.

Kiri.

Osata õigekirja keskkoolis läbivõetud grammatilise ja leksikaalse materjali piirides.

Inglise keel.

Morfoloogia.

1. Artikkel. Määrav ja umbmäärane artikkel.
2. Nimisõna. Mitmuse moodustamine. Omastava käände vorm ja eessõnalised konstruktsioonid.
3. Omadussõna. Selle asend nimisõna suhtes. Võrdlusastmete moodustamine (üldreeglid ja erijuhud).
4. Arvsõna. Põhi- ja järgarvud.
5. Verb. Verbi isikulised ja umbisikulised vormid. Verbide *to have, to be* ja *to do* iseseisev ja abistav tähendus; abiverbid *shall* ja *will*; modaalverbid *can, may, must*; sihilised ja sihitud verbid, tugevad ja nõrgad vormid. Peaaegade süsteem aktiivis ja passiivis: aktiivi ajad — Present, Past, Future, Future in the Past Indefinite; Present, Past ja Future Continuous; Present, Past Future ja Future Perfekt in the Past; passiivi ajad — Present, Past ja Future Indefinite.
6. Käskiv kõneviis. Oleviku ja mineviku kesksõnad verbide liitvormide omadussõnaliste osadena. Present Participle ja Gerund (tekstis ära tunda).
7. Eessõna. Kõige tarvitavamad eessõnad.
8. Määr sõna. Lihtmäär sõna ja määr sõna tuletuslõpuga *-ly*. Tähtsaimad aja-, koha- ja viisimäär sõnad.
9. Sidesõna. Tähtsaimad rinnastavad ja alistavad sidesõnad.
10. Sõnade moodustamine. Tähtsaimad suffiksud ja prefiksud (taga- ja eesliited).

Süntaks.

Süntaktiliste suhete väljendamise viisid. Lause ja selle tüübid. Laiendamata ja laiendatud lihtlause; lause pea- ja kõrvalliikmed. Jaatava, eitava ja küsiva lause sõnade järjestuse peareeglid; liht- ja liitpredikaat. Umbisikuline konstruktsioon *it is cold* tüüpi, konstruktsioon *there is, there are* (jaatavas, küsivas ja eitavas vormis). Mõiste põimlausest. Mõisted aktiivse ja passiivse konstruktsiooni elementidest. Aegade järjestus. Otsene ja kaudne kõne. Kolm tüüpi tingimuslauseid. Lause pea- ja kõrvalliikmed ning nende väljendusviisid. Iseseisvad kesksõnalised konstruktsioonid.

Prantsuse keel.

Morfoloogia.

1. Artikkel. Umbmäärane, määrav ja partitiivne artikkel; article elidé, article contracté, article partitif.
2. Omadussõna. Mitmuse ja naissoo moodustamine; ühildumine nimisõnaga. Võrdlusastmete moodustamine (üldreeglid ja erijuhud). Asesõnalised omadussõnad.
3. Nimisõna. Mitmuse ja naissoo moodustamine.
4. Arvsõna. Põhi- ja järgarvud.
5. Asesõna. Iseseisvad ja mitte-iseseisvad isikulised asesõnad; isikuliste asesõnade käändevormid; näitavad, omastavad ja siduvad asesõnad.

6. *Verb*. Abiverbid *avoir, être*. Enesekohased verbid. Verbide liigitelu (kolm rühma); 3. rühma tähtsaimad verbid: *lire, écrire, pouvoir, vouloir, faire, devoir*.

Peaajad: indicatif; présent, imparfait, passé, compose, plus-que-parfait, passé simple, future simple, impératif; infinitif présent; participe présent et passé; présent du subjonctif, conditionnel présent (kaht viimast aega on vaja tekstis ära tunda ja õigesti tõlkida).

Passiiv: présent, imparfait, future simple.

7. *Eessõna*. Kõige tarvitavamad eessõnad.

8. *Määrsõna*. Kõige tarvitavamad aja-, koha-, põhjuse- ja viisimäärsõnad (liht- ja liitmäärsõnad).

Peareeglid määrsõnade moodustamise kohta lõpuga *-ment*. Määrsõnade võrdlusastmed.

Süntaks.

Lause. Laiendamata ja laiendatud lihtlause. Lause pea- ja kõrvalliikmed. Peareeglid sõnade järjestuse kohta jaatavas, eitavas ja küsivas vormis. Liht- ja liitpredikaat. Umbisikulised konstruktsioonid sõnadega *on* ja *il*. Mõiste põimlausest.

Laused rõhutava konstruktsiooniga *c'est... qui, c'est... que*. Kõrvallaused, mis on seotud peamiste siduvate asesõnadega.

Alus, mis on väljendatud siduva asesõnaga *qui* lausetes rõhutava konstruktsiooniga *c'est... qui*.

Saksa keel.

Morfoloogia.

1. *Artikkel*. Määrav ja umbmäärane artikkel. Artikli käänamine; artikli ärajät.

2. *Nimisõna*. Nimisõnade mitmuse moodustamine; nimisõnade käänamine.

3. *Omadussõna*. Omadussõna täiendina ja öeldistäitena. Võrdlusastmete moodustamine (üldreeglid ja erijuhud). Omadussõnade käänamine.

4. *Arvsõna*. Põhi-, järg- ja murdarvud.

5. *Asesõna*. Isikulised, omastavad, küsivad ja näitavad asesõnad ning nende käänamine. Umbmäärased asesõnad *man* ja *es*.

6. *Verb*. Verbide *haben, sein, werden* pööramine ja tarvitamine. Nõrga, tugeva ja ebareeglipärase pöördkonna põhivormid (mis esinevad keskkoolide püsivais õpikuis). Verbid lahutatavate ja lahutamata eesliidetega (prefiksitega). Modaalverbid. Enesekohased (refleksiivsed) verbid. Infinitiiv, imperatiiv, esimene ja teine partitsiip.

Verbide pööramine aktiivi indikatiivis: Präsens, Imperfekt, Futurum I, Perfekt, Plusquamperfekt; passiivi indikatiiv: Präsens, Konjunktiv ja Konditionalis on vaja ära tunda tekstis ja õigesti tõlkida.

7. *Eessõna*. Eessõnad mis nõuavad daativi, akusatiivi, daativi ja akusatiivi, genitiivi.

8. *Määrsõna*. Kõige tarvitavamad koha-, aja- ja viisimäärsõnad. Määrsõnade võrdlusastmete moodustamine (üldreegel ja erijuhud).

9. Sidesõna. Alistavad ja rinnastavad sidesõnad.

10. Sõnade moodustamine. Sõnade koosseis. Nimisõnade, omadussõnade ja verbide ees- ning järellüted, mis kuuluvad keskkooli programmi.

Süntaks.

Lause. Laiendamata ja laiendatud lihtlause; lause pea- ja kõrvalliikmed. Sõnade järjestus (otsene ja inversiooniga) jaatavas lauses liht- ja liitpredikaadiga. Sõnade järjestus küsivas ja käsklause. Eitavad laused sõnadega *nicht* ja *kein*. Umbisikulised konstruktsioonid *es ist kalt, es gibt* jt. tüüpi. Rind- ja põimlause; sõnade järjestus liht- ja liitpredikaadiga.

Omadussõnade ja verbide rektsioon. Kirjavahemärkide peareeglid.

МЕДИЦИНСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ.

Тартуский Государственный университет имеет славное прошлое, находясь в тесной связи с другими русскими учебными и научными учреждениями. Здесь учились и работали многие корифеи науки. Знаменитый русский академик, основоположник научной эмбриологии К. М. Бэр учился в Тартуском университете в 1810—1814 гг. Из питомцев основанного в 1827 г. при медицинском факультете ТУ Института Подготовки Профессоров своими научными достижениями особенно выделились хирурги — Николай Иванович Пирогов, Федор Иванович Иноземцев и основоположник экспериментальной физиологии в России Филомафитский. Н. И. Пирогов блестяще защитил в Тарту в 1831 г. свою диссертацию и был утвержден в 1836 г. в должности профессора хирургии. В числе его заслуг перед наукой — ряд большого значения открытий в области анатомии, где он дал ряд оригинальных методов исследования и создал великолепные анатомические атласы. Он положил научное начало хирургии, создал много новых методов хирургического вмешательства, первый применил рентально-эфирный наркоз. Своей успешной деятельностью на различных полях сражений он заложил основу полевой хирургии.

Ф. И. Иноземцев является создателем хирургической школы Московского университета. Тесная связь Тартуского университета с русскими высшими школами сказывается и в том, что воспитанник Профессорского Института Филомафитский создал первую кафедру экспериментальной физиологии при Московском университете в 1835 году.

В Тартуском университете работали знаменитые русские ученые Бубнов и Г. В. Хлопин, представлявшие общественное физиологическое направление в гигиене.

Знаменитый советский нейрохирург, первый президент Академии Медицинских наук СССР, герой социалистического труда, Николай Нилович Бурденко также получил образование в Тартуском университете и работал здесь профессором до 1918 года.

Из известных эстонских деятелей культуры изучали в Тартуском университете медицину: Ф. Р. Фельман в 1818—1827 гг. и Ф. Р. Крейцвальд в 1826—1832 гг.

Ряд ученых медицинского факультета университета систематически боролись за материализм, против идеализма. Так, заведующий кафедрой родовспоможения и инфекционных болезней Михачев уже в 1903 г. в своем докладе указывал на материальный субстрат мышления, базируясь в своих утверждениях на научных трудах передовых русских ученых Тимирязева, Мечникова и И. П. Павлова.

Учебно-научная работа медицинского факультета основана на материалистической физиологии И. П. Павлова. Учение Павлова с успехом используется в работе клинических и теоретических кафедр.

Преподаватели и студенты, усваивая научное наследие прогрессивных ученых, борются рука об руку с учеными и учебно-научными учреждениями братских республик в плодотворных условиях советского общества за дальнейшее развитие советской науки.

Медицинский факультет тесно связан с такими учебными заведениями как Ленинградский I имени Павлова медицинский институт, Московский I ордена Ленина Медицинский институт и др.

ОБЩАЯ СТРУКТУРА, ЗАДАЧИ УЧЕБНОЙ РАБОТЫ И ХАРАКТЕР МЕДИЦИНСКОГО ФАКУЛЬТЕТА.

На медицинском факультете Тартуского Государственного университета проводятся занятия на лечебном, стоматологическом и фармацевтическом отделениях. Начиная с 1951/52 учебного года, открыто лечебное отделение с русским языком преподавания. Учебную работу проводят 24 медицинских кафедры.

Задачей медицинского факультета является подготовка высоко-квалифицированных врачей, врачей-стоматологов и провизоров, которые по освоении своей специальности являлись бы не только специалистами узкого

профиля, но и активными строителями коммунистического общества.

При изучении специальности особое внимание уделяется практической работе в лабораториях и клиниках, а также самостоятельной учебной работе студентов.

Обучение на медицинском факультете заканчивается государственными экзаменами перед государственной экзаменационной комиссией по важнейшим дисциплинам соответствующих специальностей.

Государственные экзамены должны показать, подготовлены ли оканчивающие теоретически и практически для работы в качестве врача в советском обществе.

ЛЕЧЕБНОЕ ОТДЕЛЕНИЕ.

Обучение на лечебном отделении продолжается 6 лет. В течение первых двух лет студенты получают общетеоретическую подготовку. В течение первых двух лет усваиваются основы марксизма-ленинизма и проводится обязательное обучение по физическому воспитанию. Кроме того на двух первых курсах изучаются — химия, физика, общая биология и биологическая химия, анатомия, гистология, физиология, а также начинается изучение микробиологии.

На третьем курсе студенты знакомятся с сущностью происходящих в организме патологических процессов, с методами распознавания их, а также с основами учения о внутренних и хирургических болезнях.

Начиная с 1951/52 учебного года на третьем курсе проходится курс гигиены, где студенты знакомятся с влиянием факторов окружающей среды на организм и с методами борьбы за здоровье.

На четвертом курсе изучается организация здравоохранения как общественно-медицинская дисциплина, внутренние болезни и хирургия и другие клинические дисциплины. На этом же курсе преподается история медицины, причем студенты в семинарских работах прорабатывают темы общей истории медицины или темы, связанные с историей медицинского факультета ТГУ. Студенты IV курса после окончания весеннего семестра должны пройти производственную практику в лечебно-профилактических учреждениях сети здравоохранения.

На пятом курсе студенты углубляют свои знания в области внутренних болезней и хирургии, в усвоении специальных дисциплин.

Шестой курс — курс врачебной практики, и внимание обращается здесь главным образом на внутренние болезни, хирургию, родовспоможение и женские болезни.

После окончания шестого курса и сдачи государственных экзаменов студент получает квалификацию врача и является подготовленным для работы в той или другой области медицины, где он найдет широкие возможности для применения своих знаний.

Если во время буржуазной власти студенты не получали стипендии, не были обеспечены общежитием, то теперь успешно работающим студентам обеспечена государственная стипендия и всем иногородним студентам общежитие.

Студенты, оканчивающие университет с оценками «отлично», могут быть оставлены при университете в аспирантуре, где они подготавливаются для дальнейшей учебной и научной деятельности. В аспирантуру могут также пойти врачи, проработавшие на практической медицинской работе 3 года вне университета.

ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

В составе историко-филологического факультета ТГУ имеется отделение русского языка и литературы, на котором преподавание как общих, так и специальных предметов ведется на русском языке. Отделение это готовит преподавателей средних школ и научных работников по русскому языку и литературе.

Каждый студент, обучающийся на этом отделении, получает широкую подготовку по общественно-политическим наукам (основы марксизма-ленинизма, диалектический материализм и др.), изучает историю народов СССР, иностранный язык по выбору и целый ряд специальных дисциплин, как напр. историю русской литературы, историю русского языка, современный русский язык и его диалектологию, старославянский язык, украинский язык и один из южно- или западно-славянских языков. Кроме того, всем студентам читаются курсы педагогики и методики преподавания русского

языка; с ними проводится также педагогическая практика.

После II курса студенты специализируются либо по литературе, либо по языку. Для специализирующихся по литературе читается особый курс теории литературы, история русской критики и журналистики, специальные курсы по русской литературе, и проводятся литературоведческие семинары. Для избравших специальностью русский язык читается теория языкознания, специальные курсы по русскому языку, и проводятся языковедческие семинары.

Обучение по специальности «русский язык и литература» возможно и на заочном отделении ТГУ, без отрыва от производства или службы. Для студентов-заочников устраиваются консультации. В периоды перед экзаменационными сессиями (в январе и июне) заочникам читаются циклы лекций и с ними проводятся практические занятия.

ПРАВИЛА ПРИЕМА В ВЫСШИЕ УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ СССР на 1952 г.

1. В высшие учебные заведения принимаются граждане СССР обоего пола в возрасте от 17 до 35 лет, а в заочные и вечерние высшие учебные заведения (отделения) — без ограничения предельного возраста, имеющие законченное среднее образование и успешно выдержавшие установленные для поступающих в эти учебные заведения экзамены.

Примечания: 1) Лица, окончившие техникумы или приравненные к ним другие средние специальные учебные заведения, принимаются в вузы при наличии у них установленного законом 3-летнего производственного стажа по окончании среднего специального учебного заведения. Указанный стаж не требуется от поступающих в заочные и вечерние вузы и отделения, а также от включенных в 5% выпуска техникума (среднего специального учебного заведения) и от лиц, находившихся по окончании техникума (среднего специального учебного заведения) на действительной военной службе.

2) Разрешается принимать на первый курс учительских институтов без предварительного стажа лиц, окончивших педагогические училища, по направлению министерств просвещения союзных республик.

2. Лица, награжденные по окончании средней школы золотыми или серебряными медалями «За отличные успехи и примерное поведение», принимаются в высшие учебные заведения без вступительных экзаменов; в первую очередь принимаются награжденные золотой медалью, а затем награжденные серебряной медалью.

Без вступительных экзаменов принимаются также лица, окончившие средние специальные учебные заведения с дипломом с отличием, включенные в 5% выпуска и поступающие в высшие учебные заведения по своей специальности в течение двух лет, включая год окончания.

Примечания: 1) В заочные и вечерние высшие учебные заведения принимаются также без вступительных экзаменов лица, окончившие средние специальные учебные заведения с дипломом с отличием и не включенные в 5% выпуска, если они поступают в высшие учебные заведения по своей специальности в течение двух лет, считая год окончания среднего специального учебного заведения.

2) Лица, награжденные золотыми и серебряными медалями, и отличники, окончившие техникумы (средние специальные учебные заведения), поступающие на архитектурные и строитель-

ные специальности, подвергаются экзаменам по рисованию и черчению; поступающие в художественные, музыкальные и физкультурные высшие учебные заведения — экзаменам по специальности.

3. Поступающие в высшие учебные заведения, за исключением лиц, указанных в п. 2, подвергаются вступительным экзаменам в зависимости от специальности высшего учебного заведения:

1) в вузы и на факультеты машиностроительные, металлообрабатывающие, металлургические, механические, автомеханические, электромеханические, электротехнические, энергетические, связи, горные, геологические, нефтяные, авиационные, геодезические, гидрометеорологические, гидрографические, железнодорожные, водного транспорта, химико-технологические, киноинженерные — по следующим предметам:

а) математике, б) физике, в) химии, г) русскому языку и литературе, д) одному иностранному языку (английскому, французскому или немецкому);

2) в вузы и на факультеты архитектурные и строительные по следующим предметам:

а) математике, б) физике, в) черчению и рисованию, г) русскому языку и литературе, д) одному иностранному языку (английскому, французскому или немецкому);

3) в вузы и на факультеты филологические, лингвистические, философские — по следующим предметам:

а) русскому языку и литературе, б) истории народов СССР, в) географии, г) одному иностранному языку (английскому, французскому или немецкому);

4) в институты и на факультеты физико-математические или химические, землеустройства, сельскохозяйственного строительства, торфяные, текстильные, легкой промышленности, товароведные, автомобильные, полиграфические, механизации и электрификации сельского хозяйства, лесохозяйственные, лесотехнические, лесомелиоративные и гидромелиорации — по следующим предметам:

а) математике, б) физике, в) химии, г) русскому языку и литературе;

5) в вузы и на факультеты биологические, почвенные, агрономические, зоотехнические, ветеринарные, медицинские, стоматологические, фармацевтические, физкультурные — по следующим предметам:

а) физике, б) химии, в) русскому языку и литературе;

6) в вузы и на факультеты исторические, юридические, географические, библиотечные, а также на педагогические факультеты педагогических институтов — по следующим предметам:

а) истории народов СССР; б) географии; в) русскому языку и литературе;

7) в институты и на факультеты экономические и инженерно-экономические — по следующим предметам:

а) математике, б) географии, в) истории народов СССР, г) русскому языку и литературе;

8) в высшие музыкальные, театральные, художественные учебные заведения и институты кинематографии — по следующим предметам:

а) истории народов СССР, б) специальности, в) русскому языку и литературе;

9) поступающие в учительские институты подвергаются вступительным экзаменам по следующим предметам:

а) на отделения языка и литературы — по русскому языку и литературе, истории народов СССР, географии;

б) на исторические отделения — по русскому языку и литературе, истории народов СССР, географии;

в) на естественно-географические отделения — по русскому языку и литературе, географии, химии;

г) на физико-математические отделения — по русскому языку и литературе, математике, физике.

Примечания: 1) Поступающие в университеты подвергаются вступительным экзаменам (кроме вышеперечисленных, в зависимости от факультета) по одному из иностранных языков (английскому, французскому, немецкому) независимо от специальности.

2) Поступающие в высшие учебные заведения, где преподавание ведется не на русском языке, подвергаются экзамену также по языку, на котором в данном вузе ведется преподавание. Вступительный экзамен по иностранному языку для этих лиц не проводится, за исключением поступающих на филологические специальности университетов и педагогических высших учебных заведений.

4. Вступительные экзамены проводятся по программам, утвержденным Министерством высшего образования СССР.

По русскому языку и языку, на котором ведется преподавание в данном высшем учебном заведении, проводится письменный и устный экзамены, а по всем остальным предметам только устные.

Примечание: Для поступающих на физико-математические, физико-технические, физико-химические, инженерно-физические, геодезические, геофизические факультеты и специальности университетов, высших технических учебных заведений и педагогических институтов по математике проводится письменный и устный экзамен.

5. По русскому языку и языку, на котором ведется преподавание в данном высшем учебном заведении, проставляются отдельные оценки как по письменному, так и по устному экзамену.

Примечание: Отдельные оценки по письменному и устному экзамену по математике проставляются на физико-математических, физико-технических, физико-химических, инженерно-физических, геодезических, геофизических факультетах университетов, высших технических учебных заведений и педагогических институтов.

6. Из числа выдержавших вступительные экзамены, т. е. получивших оценку не ниже «посредственно», зачисляются в высшие учебные заведения имеющие наиболее высокие оценки. Лица, выдержавшие экзамены, но не принятые по конкурсу на тот факультет, на которой они держали экзамены, могут быть приняты на другой факультет, при наличии свободных мест, после зачисления кандидатов, выдержавших экзамены на этот факультет, при условии сдачи дополнительных экзаменов, установленных для поступающих на этот факультет.

7. Заявления о зачислении в высшие учебные заведения принимаются с 20 июня по 31 июля.

В заявлении о зачислении должны быть указаны избранные поступающим факультет и специальность. Заявления подаются на имя директора (ректора) высшего учебного заведения с приложением:

- а) автобиографии,
- б) аттестата зрелости (диплома) об окончании среднего учебного заведения (в подлиннике),
- в) паспорта (предъявляется лично),
- г) трех фотографических карточек (снимки без головных уборов размером 3×4 см),
- д) военного билета (от военнообязанных запаса) или приписного свидетельства (от лиц призывных возрастов), (предъявляется лично),
- е) справки с места работы с указанием занимаемой должности и специальности (для заочных и вечерних вузов и отделений).

8. При директоре (ректоре) и под его личным председательством организуется приемная комиссия в составе заместителя директора (проректора) по учебной и научной работе, деканов факультетов и двух профессоров.

Директор (ректор) и члены приемной комиссии обязаны лично знакомиться с каждым поступающим и лично проверять все документы поступающих.

Директор (ректор) обязан в пятидневный срок со дня получения заявления известить поступающего о результатах предварительного рассмотрения его заявления.

9. Вступительные экзамены проводятся с 1 по 20 августа.

10. Зачисление в состав студентов производится с 21 по 25 августа, а зачисление лиц, указанных в п. 2, с 21 июня по 31 июля, по мере поступления их заявлений.

Примечание: В заочных институтах и отделениях, специальности которых связаны с сезонными работами, вступительные экзамены проводятся с 1 по 20 января, а зачисление с 21 по 31 января.

11. Вступительные экзамены проводятся специальными экзаменационными комиссиями, назначенными директором.

12. Каждому поступающему вручается экзаменационный лист с фотографической карточкой.

13. Результаты вступительных экзаменов определяются отдельно по каждому предмету следующими оценками (отметками): «отлично», «хорошо», «посредственно», «неудовлетворительно».

14. Директор высшего учебного заведения организует медицинское освидетельствование всех поступающих, руководствуясь списком болезней, препятствующих поступлению в высшие учебные заведения, утверждаемым Министром здравоохранения СССР и Министерством высшего образования СССР.

15. Результаты экзаменов и медицинского освидетельствования передаются в приемную комиссию, которая выносит решение о приеме в высшее учебное заведение. Зачисление в высшее учебное заведение производится приказом директора (ректора).

16. Лица, зачисленные в высшие учебные заведения и не приступившие к занятиям до 10 сентября без уважительных причин, исключаются из числа студентов.

17. Директорам высших учебных заведений разрешается, в случае наличия свободных вакансий, принимать в число студентов лиц,

которые выдержали экзамены в другие высшие учебные заведения, но не принятых в него за отсутствием вакансий или ввиду несоответствия требованиям данной специальности по состоянию здоровья, а также допускать к вступительным экзаменам лиц, не выдержавших экзамены в другом вузе по предметам, не предусмотренным правилами приема в данном вузе. Прием производится после сдачи экзаменов, установленных для данного вуза с зачетом экзаменов, сданных в другом вузе.

Последний срок зачисления указанных лиц — 10 сентября.

Тот же срок устанавливается для зачисления лиц, указанных в п. 2, не принятых в другое высшее учебное заведение за отсутствием вакансий.

18. Жалобы на отказ в зачислении могут подаваться до начала учебного года в Управление учебными заведениями соответствующего Министерства (ведомства) в приложении документов (автобиографии, копии аттестата, выписки из протокола экзаменационной и приемной комиссии).

Управление учебными заведениями обязано дать ответ на жалобы не позднее трех дней с момента их поступления.

19. Лицам, не принятым в высшие учебные заведения, документы возвращаются не позднее трех дней после подачи ими соответствующего заявления или решения приемной комиссии об отказе.

*Утверждены
Министерством высшего
образования СССР
20 февраля 1952 г.*

ПРОГРАММЫ ПРИЕМНЫХ ЭКЗАМЕНОВ ДЛЯ ПОСТУПАЮЩИХ В ВЫСШИЕ УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ СССР в 1952 г.

ПРОГРАММА ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Общие указания.

Экзамены по русскому языку и литературе состоят:

а) из письменного сочинения на одну из трех-четырех предложенных тем литературного или общественно-политического характера (по выбору экзаменуемого);

б) из устного экзамена по русскому языку и литературе в объеме нижеследующих программ.

Введение

Основные положения учения И. В. Сталина о значении языка в жизни общества, о словарном составе языка, грамматическом строе и его основном словарном фонде.

Русский литературный язык, как один из важнейших языков мира. Богатство русского словаря и основные пути его обогащения. Национальная самобытность русского языка. Понятие о диалектах русского языка. Роль русского языка в обогащении других языков.

I. Фонетика

Звук и буква. Звуковой состав русского языка. Гласные и согласные. Глухие и звонкие, твердые и мягкие согласные. Обозначения мягкости согласных на письме. Слог. Ударение. Безударные гласные. Главнейшие случаи чередования гласных и согласных.

II. Морфология и орфография

Состав слов. Способ образования слов. Правописание частей слова. Знаменательные и служебные слова. Общие сведения о частях речи.

Имя существительное. Значение имени существительного и его грамматические признаки. Разряды существительных: Род. Число. Падеж. Типы склонения. Правописание существительных.

Имя прилагательное. Значение имени прилагательного и его грамматические признаки. Разряды прилагательных. Полная и краткая форма. Род, число и падеж. Степени сравнения прилагательного. Переход прилагательных в существительные. Правописание прилагательных.

Имя числительное. Значение имени числительного и его грамматические признаки. Разряды числительных. Особенности склонений числительных. Правописание числительных.

Местоимение. Значение местоимения и его грамматические признаки. Разряды местоимений. Склонение местоимений и их правописание.

Глагол. Значение глагола и его грамматические признаки. Спрягаемые и неспрягаемые формы. Переходные и непереходные глаголы. Виды глагола. Наклонение и времена глагола. Лицо и число (в настоящем и будущем временах), род и число (в прошедшем времени). Неопределенная форма. Причастия и деепричастия. Правописание глагольных форм.

Наречие. Значение наречия и его грамматические признаки. Разряды наречий. Образование и правописание наречий.

Предлог. Понятие о предлоге и его употребление в речи. Другие части речи в роли предлогов. Правописание предлогов.

Союз. Понятие о союзе и его употребление в речи. Сочинительные и подчинительные союзы. Правописание союзов.

Частица. Понятие о частице и её употребление в речи. Правописание частиц.

Междометие. Значение междометий и знаки препинания при междометиях.

III. Синтаксис

Простое предложение. Связь слов в предложении: согласование, управление, примыкание.

Типы предложений по их значению: повествовательные, вопросительные, восклицательные.

Члены предложения (подлежащее, сказуемое, прямое дополнение, косвенное дополнение, определение, обстоятельства) и способы их выражения.

Типы предложений по составу: полные и неполные, безличные, неопределенноличные, назывные. Предложения с однородными членами. Обособленные члены (определения, приложения, обстоятельства) и их выражение.

Обращение, вводные слова и группы слов. Вводные предложения. Пунктуация в простом предложении.

Сложное предложение. Типы сложного предложения: сложносочиненные (с союзами и без союзов) и сложноподчиненные (с союзами и без союзов):

Классификация придаточных предложений. Сложноподчиненные предложения с несколькими придаточными (их типы).

Сложные предложения с сочинением и подчинением.

Прямая и косвенная речь.

Пунктуация в сложном предложении.

Общие указания.

ПРОГРАММА ПО ЛИТЕРАТУРЕ

На экзамене по литературе поступающий в высшее учебное заведение должен обнаружить:

а) отчетливое знание указываемых ниже произведений русской литературы дореволюционного и советского периодов, понимание их идейного содержания, темы, образов и художественных особенностей (композиции, сюжета, языка);

б) понимание художественного, исторического и общественного значения литературного произведения в связи с общественно-политической обстановкой эпохи;

в) понятие об основных направлениях в русской литературе XVIII—XIX вв. (классицизме, сентиментализме, романтизме, реализме и др.); социалистический реализм советской литературы;

г) глубокое понимание руководящих указаний В. И. Ленина и И. В. Сталина о значении литературы, о принципах партийности; основательное знание статей В. И. Ленина, предусмотренных программой средней школы по литературе, и важнейших постановлений ЦК ВКП(б): «О политике партии в области художественной литературы» от 18 июня 1925 г., «О перестройке литературно-художественных организаций» от 23 апреля 1932 г., о журналах «Звезда» и «Ленинград», «О репертуаре драматических театров», о кинофильме «Большая жизнь», об опере «Великая дружба» В. Мурадели, доклада А. А. Жданова о журналах «Звезда» и «Ленинград» и статьи «Об одной антипатриотической группе театральных критиков» в газете «Правда» от 28 января 1949 г.;

д) понимание национального и мирового значения русской литературы и ее огромной роли в освободительной борьбе народов нашей страны;

е) понимание всемирно-исторического значения советской литературы — самой идейной, самой революционной и передовой литературы в мире.

По теории литературы от экзаменуемых требуются следующие знания:

- 1) тема, идея, композиция, сюжет произведения;
- 2) эпитет, метафора, сравнение, антитеза, гиперболы;
- 3) ирония, сатира, юмор;
- 4) основные виды художественных произведений — эпос, лирика, драма и главные их жанры.

Отдельного экзамена по теории литературы не производится; знания по теории литературы выясняются при разборе литературных произведений.

А. Фольклор

Былины: «Вольга и Микула», «Илья Муромец и Соловей-разбойник», 1—2 сказки и 1—2 песни (по выбору экзаменующегося).

Б. Литературные произведения

«Слово о полку Игореве».

«Повесть о нашествии Батыя на Рязань».

М. В. Ломоносов. «Ода на день восшествия на престол императрицы Елизаветы Петровны, 1747 г.».

Г. Р. Державин. «Ода к Фелице»¹, «Памятник»¹.

Д. И. Фонвизин. «Недоросль».

А. Н. Радищев. «Путешествие из Петербурга в Москву» (главы: «Любань», «Пешки», «Спасская полость»).

Н. М. Карамзин. «Бедная Лиза».

В. А. Жуковский. «Светлана»¹.

И. А. Крылов. «Щука и кот», «Волк и ягненок», «Осел и соловей», «Листы и корни», «Река и пруд», «Кот и повар», «Слон на воеводстве», «Крестьянин и река», «Волк на псарне», «Ворона и курица» и еще 2—3 басни (по выбору экзаменующегося).

К. Ф. Рылеев. «Гражданин»¹, «Ах, тошно мне»¹.

А. С. Грибоедов. «Горе от ума».

А. С. Пушкин. «Цыганы», «Борис Годунов», «Полтава», «Евгений Онегин», «Медный всадник», «Дубровский», «Капитанская дочка», стихотворения: «Вольность», «К Чаадаеву», «Деревня», «В Сибирь», «Песнь о вешем Олеге», «Вакхическая песня», «К А. П. Керн», «Пророк», «Осень», «Перед гробницей святой», «Анчар», «Арион», «Туча», «Поэт», «Эхо», «Памятник».

М. Ю. Лермонтов. «Демон»¹, «Мцыри», «Герой нашего времени», «Песня про купца Калашникова», «Парус», «На смерть поэта», «Дума», «Родина», «Сосна», «Бородино».

Н. В. Гоголь. «Тарас Бульба», «Шинель», «Ревизор», «Мертвые души».

В. Г. Белинский. Статьи о Пушкине (8-я, 9-я), «Письмо к Гоголю».

А. И. Герцен. «Былое и думы»¹.

Т. Г. Шевченко. «Завещание», «Жница».

И. А. Гончаров. «Обломов».

А. Н. Островский. «Гроза».

Н. А. Добролюбов. — «Что такое обломовщина», «Луч света в темном царстве».

И. С. Тургенев — «Отцы и дети», «Муму», «Русский язык», «Записки охотника» (2—3 рассказа).

Н. Г. Чернышевский — «Что делать?».

Н. А. Некрасов. «Кому на Руси жить хорошо», «Железная дорога», «Размышления у парадного подъезда», «Поэт и гражданин», «Памяти Добролюбова», «Родина», «Мороз, красный нос».

М. Е. Салтыков-Щедрин — «Господа Головлевы», 1—2 сказки (по выбору экзаменующегося).

Л. Н. Толстой — «Война и мир».

В. И. Ленин. Статья «Лев Толстой как зеркало русской революции»; статья «Памяти Герцена».

А. П. Чехов — «Человек в футляре», «Ионыч», «Вишневый сад».

¹ Требуется общая характеристика этих произведений.

А. М. Горький — «Старуха Изергиль», «Песня о соколе», «Песня о буреви́стнике», «На дне», «Мать», «Детство», «В. И. Ленин»; публицистические статьи (1—2 по выбору экзаменуемого).

В. В. Маяковский — «Товарищу Нетте», «Разговор с фининспектором», «Необычайное приключение», «Стихи о советском паспорте», поэмы: «В. И. Ленин», «Хорошо», «Во весь голос».

Д. А. Фурманов — «Чапаев».

А. Н. Толстой — «Хлеб».

М. А. Шолохов — «Поднятая целина».

А. А. Фадеев — «Разгром»¹, «Молодая гвардия».

Н. А. Островский — «Как закалялась сталь».

Б. Л. Горбатов — «Непокоренные»¹.

М. И. Алигер — «Зоя»¹.

А. Т. Твардовский — «Василий Теркин»¹.

К. М. Симонов «Русский вопрос»¹.

С. Стальский — «Сталину», «Комсомолу».

Джамбул — «Великий сталинский закон», «Песня о Ленине», «Песня о Сталине».

Б. Н. Полевой. «Повесть о настоящем человеке»¹.

П. А. Павленко — «Счастье».

2—3 других произведения современной советской литературы (по выбору экзаменуемого).

Байрон — «Чайльд Гарольд».

Мольер — «Мещанин во дворянстве».

Шекспир — «Гамлет»¹, или «Король Лир»¹ (по выбору экзаменуемого).

Гете «Фауст»¹, 1-я часть.

¹ Требуется общая характеристика этих произведений.

ПРОГРАММА ПО ФИЗИКЕ

Общие указания

При проведении экзаменов по физике основное внимание должно быть обращено на выявление степени понимания экзаменуемым сущности физических явлений, на умение истолковывать физический смысл величин, входящих в ту или иную формулу, а также на умение решать задачи с соответствующим анализом результатов и выводами, вытекающими из них.

Экзаменуемые обязаны проявить на экзаменах осведомленность в вопросах, связанных с историей важнейших открытий и изобретений в области физики в объеме программы. Они должны в соответствии с содержанием программы знать открытия в области физики выдающихся русских ученых и изобретателей: М. В. Ломоносова, И. И. Ползунова, В. В. Петрова, А. Н. Лодыгина, П. Н. Яблочкова, А. Г. Столетова, Б. С. Якоби, Н. Е. Жуковского, А. С. Полова, К. Э. Циолковского и их значение для мировой науки.

I. Механика

1. Сложение сил, направленных по одной прямой. Сложение сил, действующих под углом друг к другу (графически). Разложение сил на две, действующие под углом друг к другу. Условие равновесия тела на наклонной плоскости. Сложение параллельных

сил, направленных в одну сторону. Разложение одной силы на две параллельные силы, направленные в одну сторону. Условия равновесия рычага. Простые машины. Центр тяжести тела. Виды равновесия тел, закрепленных в одной точке. Условия равновесия тела, опирающегося на горизонтальную плоскость.

2. Равномерное прямолинейное движение. Скорость. Уравнение этого движения. Графики пути и скорости этого движения в зависимости от времени.

Первый закон движения (закон инерции).

3. Переменное движение. Средняя скорость. Скорость в данный момент. Ускорение. Равноускоренное движение без начальной скорости. Графики пути и скорости в этом движении. Формула скорости:

$$v = at$$

Получение формулы пути $S = \frac{at^2}{2}$ при помощи понятия средней скорости.

4. Вес и масса тела. Плотность. Второй закон движения Ньютона: соотношение между силой, массой и ускорением. Дина. Выражение сил весовыми единицами. Соотношение между динай и силой в один грамм. Система единиц *CGS*. Единица силы — дина и ее соотношение с весовыми единицами (*Г. кг*). Свободное падение тел. Ускорение свободно падающего тела. Влияние сопротивления воздуха.

5. Третий закон Ньютона: равенство действия и противодействия. Понятие о реактивном двигателе. Циолковский — основоположник учения о реактивном движении.

6. Механическая работа. Формулы работы. Энергия. Кинетическая и потенциальная энергия. Переход потенциальной энергии в кинетическую и обратно. Закон сохранения энергии в механике. Мощность.

7. Сложение перемещений и сложение скоростей (графически). Движение тела, брошенного горизонтально.

8. Равномерное движение по окружности. Линейная скорость. Угловая скорость. Центробежное ускорение. Формула центробежного ускорения. (без вывода). Центробежная и центростремительная силы, точки их приложения. Технические примеры.

9. Закон всемирного тяготения.

10. Упругие тела. Пружинные весы. Динамометры.

II. Колебания и волны. Звук

1. Примеры колебательных движений. Период колебания. Число колебаний в секунду. Амплитуда колебания. Связь между периодом и числом колебаний в секунду. Формула маятника (без вывода ее). Явления механического резонанса. Поперечные и продольные волны. Скорость распространения колебаний. Длина волны. Зависимость между длиной волны, скоростью распространения волн и числом колебаний в секунду (или периодом). Стоячие волны.

2. Колебание звучащего тела. Волны в воздухе. Высота звука. Скорость звука. Отражение звука. Акустический резонанс.

III. Жидкость и газы

1. Давление. Закон Паскаля для жидкостей и газов. Принцип устройства гидравлического пресса. Давление жидкости на дно и на стенки сосуда. Закон сообщающихся сосудов для однородной жидкости и для разнородных жидкостей.

2. Атмосфера земли. Давление атмосферы. Опыт Торичелли. Величина нормального атмосферного давления. Техническая атмосфера. Ртутный и металлический барометр.

3. Закон Архимеда для жидкостей и для газов.

Определение удельного веса твердых и жидких тел при помощи закона Архимеда. Условия плавления тел. Ареометры.

4. Физические основы воздухоплавания. Движение жидкости и газа. Н. Е. Жуковский и мировое значение его работ в области авиации.

5. Закон Бойля-Мариотта. График этого закона. Манометры с жидкостями. Металлические манометры. Воздушные насосы: разрежающие и нагнетательные.

IV. Основные представления о молекулярно-кинетической теории вещества

1. Молекулы. Учение М. В. Ломоносова о строении вещества. Давление газа с молекулярной точки зрения.

2. Сцепление. Поверхностная пленка жидкостей. Поверхностное натяжение. Смачивание. Поднятие жидкостей в капиллярных трубках. Капиллярное явление в природе и технике.

V. Теплота

1. Термометры. Шкала Цельсия.

2. Коэффициенты линейного и объемного расширения. Особенности расширения воды. Соотношение между линейными и объемными коэффициентами расширения. Изменение плотности тела при нагревании. Расширение газов. Закон Гей-Люссака.

Формула объединенного закона Бойля-Мариотта — Гей-Люссака. Понятие об абсолютном нуле. Абсолютная температурная шкала.

3. Количество тепла. Единица для измерения количества тепла. Формула для подсчета количества тепла, необходимого для нагревания тела.

Определение удельной теплоемкости тела опытным путем. Теплотворная способность различных видов топлива. Коэффициент полезного действия нагревателя.

4. Конвекция в газах и жидкостях. Теплопроводность газов, жидкостей и твердых тел.

5. Плавление. Определения теплоты плавления опытным путем. Изменение объема тел при плавлении и затвердевании. Зависимость точки плавления от давления.

6. Парообразование и конденсация. Кипение. Зависимость температуры кипения от давления. Определение теплоты парообразования опытным путем.

7. Насыщающие и ненасыщающие пары жидкости. Их свойства. Зависимость давления насыщающего пара от температуры.

8. Абсолютная влажность. Относительная влажность. Гигрометры.

9. Сжижение газов.

10. Механический эквивалент тепла. Тепловой эквивалент работы (для кГм, джоуля и эрга). Схема устройства паровой машины. Изобретатель паровой машины И. И. Ползунов. Двигатель внутреннего сгорания. Коэффициент полезного действия паровой машины и двигателя внутреннего сгорания.

VI. Электричество

1. Два рода электричества. Взаимодействие электрических зарядов. Закон Кулона. Электростатическая и практическая единица заряда. Устройство электроскопа. Распределение электричества на поверхности проводника. Заряжение через влияние.

2. Электрическое поле заряда. Напряженность поля и ее вычисление в простейших случаях (два точечных заряда). Общее понятие о потенциале. Единица разности потенциала — вольт. Электроёмкость. Единица ёмкости. Конденсатор, его устройство и назначение.

3. Сила тока. Единица силы тока — ампер. Разность потенциалов на концах проводника. Закон Ома для участка цепи. Сопротивление проводника. Единица сопротивления — ом. Удельное сопротивление. Формула для вычисления сопротивления. Зависимость сопротивления от температуры. Реостаты.

4. Последовательное соединение проводников. Параллельное соединение проводников.

5. Закон Ома для всей цепи. Параллельное и последовательное соединение элементов.

6. Работа и мощность тока. Единица работы и мощность тока: вольт-кулон (джоуль), вольт-ампер (ватт), ватт-час, гектоватт-час, киловатт-час. Энергия электрического тока и ее превращение в другие виды энергии. Закон Джоуля—Ленца. Электрические лампы. Нагревательные приборы. Лампа накаливания А. Н. Лодыгина. Предохранители.

7. Электролиз. Законы Фарадея для электролиза. Изобретатель гальванопластики Б. С. Якоби. Понятие об электролитической диссоциации. Принципы устройства элементов Вольта и Даниэля. Принципы устройства аккумуляторов.

8. Искусственные и естественные магниты. Полюсы и их взаимодействие. Магнитная индукция. Магнитное поле. Силовые линии, железо в магнитном поле. Земной магнетизм. Магнитное поле прямого тока. Правило буравчика. Магнитное поле кругового тока. Правило буравчика. Магнитное поле кругового тока. Магнитное поле соленоида. Электромагнит. Устройство электрического звонка и телеграфа. Движение проводника с током в магнитном поле. Устройство амперметра и вольтметра, включение их в цепь.

9. Электромагнитная индукция. Возникновение электродвижущей силы индукции. Опыт Фарадея. Правило Ленца. Направление индуцированного тока. Самоиндукция. Катушка Румкорфа. Переменный ток. Принцип устройства динамомашин переменного тока. Принцип устройства динамомашин и моторов постоянного тока. Коллектор. Телефон.

10. Устройство и действие трансформатора. Изобретение трансформатора П. Н. Яблочковым и усовершенствование его И. Ф. Усагиным. Передача электроэнергии на расстояние.

11. Электрический ток в газах. Катодные лучи, их природа и свойства. Испускание электронов накаливаемыми телами. Открытие электрической дуги акад. В. В. Петровым. Свеча П. Н. Яблочкова. Изобретатель электросварки Н. Г. Славянов. Электронная лампа и ее применение.

12. Электромагнитные колебания и волны. Основы радиотехники. Изобретатель радио проф. А. С. Попов.

VII. Оптика (свет)

1. Источники света. Прозрачные и непрозрачные тела. Прямолинейность распространения света. Тень и полутень. Скорость света. Определение скорости света по способу Майкельсона.

2. Законы отражения света. Построение изображения в плоском зеркале. Рассеянное отражение. Вогнутое сферическое зеркало. Фокус зеркала. Проектор.

3. Законы преломления света. Коэффициент преломления. Ход лучей в призме и плоскопараллельной пластинке. Полное внутреннее отражение. Предельный угол.

4. Собирающие и рассеивающие линзы. Формула линзы (без вывода ее). Построение изображения в линзах. Оптическая сила линзы.

5. Проекционный аппарат. Фотоаппарат. Лупа. Микроскоп. Телескоп. Ход лучей в этих приборах. Глаз как оптический прибор. Аккомодация. Близорукость и дальнозоркость. Очки.

6. Разложение белого луча призмой. Спектр. Смещение цветов. Дополнительные цвета. Спектроскоп. Невидимые лучи. Спектры поглощения. Фраунгоферовы линии. Спектр солнца. Понятие о спектральном анализе. Понятие о способах получения и свойствах рентгеновских лучей.

7. Освещенность. Единица освещенности. Формула зависимости освещенности от расстояния до источника света и от угла наклона лучей. Сравнение силы света различных источников. Единица силы света. Фотометры.

8. Понятие о волновой природе света. Интерференция света.

9. Действие света. Давление света. Опыты П. Н. Лебедева. Фотоэффект. Открытие А. Г. Столетова.

VIII. Строение атома

Строение атома: ядро, электрон. Состав ядра. Радиоактивность. Расщепление ядра. Понятие о ядерной энергии.

ПРОГРАММА ПО ХИМИИ

Общие указания

1. К экзаменуемым должны быть предъявлены следующие требования:

а) отчетливое усвоение основных химических законов и понятий;

б) прочные навыки в химическом языке;

в) твердое владение простыми химическими расчетами по формулам и уравнениям;

г) знакомство с важнейшими элементами и их основными соединениями;

д) умение пользоваться таблицей периодической системы Менделеева в пределах программы;

е) четкое понимание структурных формул органических соединений в пределах программы;

ж) знание открытий мирового значения русских и советских химиков.

2. При опросе не следует углубляться в детали, требующие чисто механического запоминания. В частности, экзаменующийся должен знать только важнейшие числовые константы и притом округленные.

Не следует также требовать описания деталей устройства и действия различной химической аппаратуры, лабораторных приемов, особенностей течения реакций и т. п. Вместе с тем следует обращать внимание на знание экзаменующимся применения в народном хозяйстве главнейших химических веществ.

Объем требований

1. Явления химические и физические. Примеры, на которых можно было бы показать отличие химических явлений от физических. Смеси и химические соединения. Основные типы химических процессов: реакция соединения, разложения и замещения. Примеры. Понятие об экзотермических и эндотермических реакциях. Примеры.

2. Элементы и сложные вещества. Аллотропия. Металлы и неметаллы (металлоиды). Примеры, показывающие различие металлов (металлоидов) по физическим и химическим свойствам. Относительность деления элементов на металлы и неметаллы (металлоиды).

3. Основные положения атомно-молекулярного учения. Атомный вес. Молекулярный вес. Грамм-атом, грамм-молекула. Закон сохранения веса вещества. Открытие этого закона М. В. Ломоносовым. Значение работ М. В. Ломоносова в области химии. Закон постоянства состава. Основные законы химии в связи с атомно-молекулярным учением.

4. Валентность. Понятие о переменной валентности. Химические формулы. Определение валентности элементов из формул их простых соединений. Составление простых формул по валентности.

5. Химические уравнения. Подбор коэффициентов при заданных начальных и конечных продуктах несложных реакций. Составление уравнений простых реакций.

6. Расчеты по формулам и уравнениям. Умение по формуле рассчитать процентный состав вещества, количество данного вещества, нужное для получения определенного количества другого, сколько было взято данного вещества, если при реакции получилось столько-то другого.

7. Водород. Его получение. Свойства и применение водорода. Водород как восстановитель. Вода. Состав воды. Ее физические и химические свойства.

8. Растворы. Общие представления о растворимости в воде газов, жидкостей и твердых веществ. Примеры веществ практически нерастворимых, малорастворимых и хорошо растворимых. Различие между понятиями: разбавленный и ненасыщенный раствор. Концентрированный и насыщенный раствор. Способы выражения концентрации растворов: в процентах и молях. Зависимость растворимости газов и твердых веществ от температуры. Выделение твердых веществ из раствора.

9. Кислород. Кислород и озон как простые вещества. Получение кислорода. Его свойства. Кислород как окислитель. Горение в кислороде и на воздухе. Продукты горения простых и сложных веществ. Значение реакции горения в производстве и понятие о

топливе. Твердое, жидкое и газообразное топливо. Примеры. Медленное окисление. Дыхание. Коррозия металлов.

10. Окислы, основание, кислоты, соли. Образование окислов при взаимодействии элементов с кислородом. Гидраты окислов. Основания. Щелочи. Кислоты кислородные и бескислородные. Основность кислот. Примеры на перечисленные классы веществ. Понятие об индикаторах. Вывод формулы ангидрида из формулы кислоты и обратно. Простейшие способы получения оснований и кислот.

11. Соли средние и кислые. Валентность металлов и кислотных остатков в солях. Способы получения солей. Реакции нейтрализации, замещения, обмена. Примеры.

12. Галогены. Хлор. Природные соединения хлора. Получение хлора. Его свойства и применение. Хлористый водород и соляная кислота. Ее получение и свойства. Примеры солей соляной кислоты.

13. Сера. Природные соединения серы. Ее свойства. Сернистый газ. Его образование при горении серы и при обжиге железного колчедана. Сернистая кислота как пример непрочной кислоты. Окисление сернистого газа в серный ангидрид. Получение серной кислоты в технике. Понятие о катализе. Свойства серной кислоты и ее практическое значение. Сероводород. Его получение и свойства. Соли серной, сернистой и сероводородной кислот.

14. Азот. Его свойства. Азот в воздухе. Воздух как смесь газов; содержание в нем кислорода, азота, углекислого газа (в округленных цифрах). Аммиак. Его получение. Свойства. Гидрат окиси аммония. Понятие о солях аммония. Азотная кислота и ее соли. Получение, свойства и применение азотной кислоты. Примеры ее солей. Понятие о взрывчатых веществах. Значение связанного азота для жизни растений. Азотные удобрения.

15. Фосфор. Природные соединения фосфора. Свойства белого и красного фосфора. Фосфорный ангидрид. Ортофосфорная кислота и ее соли. Фосфорные удобрения.

16. Углерод. Алмаз, графит и уголь как аллотропные видоизменения углерода. Древесный уголь. Поглощительная способность угля, активированный уголь. Значение работ акад. Н. Д. Зелинского в создании противогаса. Ископаемые угли и их техническое значение. Углекислый газ. Его получение и свойства. Применение. Угльная кислота. Примеры ее солей. Окись углерода, генераторный и водяной газ.

Теория строения органических соединений А. М. Бутлерова. Предельные углеводороды. Гомологический ряд метана. Метан, его свойства. Природные газы. Непредельные углеводороды: этилен, ацетилен. Применение ацетилена. Реакция М. Г. Кучерова.

Бензол; строение и свойства. Нефть и основные продукты ее переработки.

Спирты. Строение, физические и химические свойства; получение метилового и этилового спиртов. Применение этилового спирта для получения синтетического каучука по способу С. В. Лебедева. Альдегиды; формальдегид и уксусный альдегид; свойства и применение. Органические кислоты: муравьиная и уксусная; их свойства и применение. Понятие об эфирах простых и сложных. Глицерин и общее понятие о жирах. Мыло.

Ароматические амины. Открытие Н. Н. Зининым реакции восстановления нитробензола в анилин. Применение анилина в технике.

17. Кремний. Кремнезем и кремневая кислота. Понятие о природных соединениях кремния. Стекло.

18. Открытие Д. И. Менделеевым периодического закона. Периодический закон в формулировке Д. И. Менделеева. Периодическая система Д. И. Менделеева. Периоды и группы. Расположение металлов и неметаллов (металлоидов) в периодической системе. Значение периодического закона.

19. Щелочные металлы: натрий и калий. Их свойства. Едкие щелочи. Сода и поташ. Поваренная соль и сульфат натрия в природе. Калийные удобрения.

20. Кальций. Его свойства. Известняки. Жесткость воды и способы ее устранения. Обжиг известняка. Негашенная и гашеная известь.

21. Алюминий. Природные соединения алюминия. Представление о процессе выплавки алюминия. Его свойства и техническое значение.

22. Железо. Его свойства. Окислы железа. Основные руды железа. Основные месторождения железных руд в СССР. Понятие о доменном процессе. Чугун. Стали. Их значение в народном хозяйстве СССР.

ПРОГРАММА ПО ИСТОРИИ НАРОДОВ СССР¹

Общие указания.

При проведении экзаменов по истории народов СССР особое внимание следует обратить на выявление знаний по истории Советского государства, истории Великой Отечественной войны и послевоенного строительства. Экзаменующиеся не должны ограничиваться только знанием фактов и хронологических данных.

От экзаменующихся необходимо требовать характеристики и оценки социальных явлений, политического и культурного развития общества в тот или иной период, с выявлением движущих сил развития общества.

Особое внимание должно быть обращено на знание и понимание поступающими современных событий и ведущей роли советского государства в борьбе за прочный мир и демократию.

Введение

Задачи курса истории СССР. Основные периоды в истории СССР.

I. Первобытно-общинный строй на территории нашей страны

Природа и древнейшие люди нашей страны. Древнейшие стоянки человека в нашей стране. Орудия из камня и кости. Первобытная община. Отсутствие в ней частной собственности на средства производства. Развитие жилища, одежды, способов изготовле-

¹ Программа по истории народов СССР приводится по тексту программы средней школы по истории СССР, утвержденной в 1951 г. Министерством просвещения РСФСР (Учпедгиз, 1951 г.).

ния посуды и пищи. Материнский род. Стоянки трипольской культуры. Начало обработки металлов. Зачатки ремесленного производства. Отцовский род. Складывание племенных объединений. Возникновение религии и искусства. Ф. Энгельс о значении первобытной культуры в истории человечества.

II. Рабовладельческие общества на территории нашей страны

1. Древнейшие рабовладельческие государства на территории нашей страны

Разложение первобытно-общинного строя. Образование классов и государства.

Урарту — древнейшее рабовладельческое государство на территории нашей страны. Культура государства Урарту и ее влияние на культуру других народов. Образование Армении и Иберии. Народы Средней Азии в древнейшие времена. Борьба народов Средней Азии против Александра Македонского.

2. Народы северного Причерноморья до IV в. н. э.

Скифы, их хозяйство, общественный строй и культура. Борьба скифов за независимость против Дария I и их победа. Грекоскифские города в Причерноморье и на Кавказском побережье. Восстание рабов в Босфорском государстве. Вторжение римлян в Причерноморье. Борьба народов Причерноморья и Закавказья против римлян.

Прогрессивная роль народов нашей страны в мировой истории в древности.

III. Возникновение и развитие феодальных отношений. Киевская Русь

1. Ранне-феодальные государства Закавказья и Средней Азии

Возникновение феодальных отношений в Армении и Грузии. Прогрессивность феодализма по отношению к рабовладельческому строю. Борьба народов Закавказья против арабов. Восстание Бабека. Армянский эпос — «Давид Сасунский».

Народы Средней Азии в борьбе с арабами. Государство саманидов. Рост городов, ремесла, торговли. Расцвет феодальной культуры в Средней Азии (Авиценна) и ее передовая роль в развитии культуры.

2. Восточные славяне и их первые политические объединения

Славяне — исконные жители нашей страны. Расселение восточных славян, их занятия и общественный строй. Культура, быт и верования славян. Движение кочевых народов из Азии в Европу и борьба с ними славян. Первые государственные образования у восточных славян в VI—VIII вв. в результате разложения первобытно-общинного строя и появления классов.

3. Образование и расцвет Киевского государства

Образование Киевского государства. Антинаучность норманской теории. Объединение славянских племен под властью киевских князей. Походы Олега и Игоря на Византию и в Прикаспийские страны. Полюдь. Завоевание Святослава. Разгром Хазарского царства на Волге. Борьба с печенегами.

Князь Владимир Святославович. Введение христианства в Киевской Руси. Прогрессивное значение принятия христианства по сравнению с язычеством. Христианская церковь — орудие господствующих классов. Ярослав Мудрый. Международные связи Киевского государства.

Самобытность и оригинальность культуры Киевской Руси. Передающая роль культуры Киевской Руси в мировой культуре раннего средневековья.

4. Распад Киевского государства

Развитие феодальных отношений в Киевской Руси. «Русская Правда». Начало распада Киевского государства. Феодальные войны и борьба с половцами. Народные восстания в Киеве в 1068 и 1113 гг. Новый подъем Киевского государства при Владимире Мономахе. Усиление феодальной раздробленности в XII в. «Слово о полку Игореве» как замечательный памятник русской культуры, призыв к единению сил русской земли против внешних врагов. Упадок Киевской Руси. Роль Киевской Руси в обороне Европы от нашествия кочевых народов Азии. Значение этой обороны для вызревания и развития феодальной культуры в странах Западной Европы. Классики марксизма-ленинизма о Киевской Руси.

IV. Феодальное раздробление Восточной Европы, Закавказья и Средней Азии

1. Феодальные княжества в XII и XIII вв.

Галицко-Волынское княжество в XII и XIII вв. Юго-Западная Русь. Ярослав Осмомысл. Образование Галицко-Волынского княжества. Данил Романович. Расцвет Галицко-Волынского княжества в XIII в.

Ростово-Суздальское княжество. Северо-Восточная Русь. Население. Деятельность Юрия Долгорукого. Первые известия о Москве. Андрей Боголюбский и борьба с боярством. Всеволод III.

Новгородская земля. Великий Новгород и его владения. Торговые связи Новгорода. Классовая борьба в Новгороде. Князь и вече.

Культура Галицко-Волынской, Ростово-Суздальской и Новгородской Руси.

Закавказье и Средняя Азия в XI—XII вв. Объединение Грузии. Борьба с сельджуками. Давид Строитель. Подъем Грузии при Тамаре. Шота Руставели.

Армения в XI—XII вв. Распад Армении на феодальные княжества и завоевание ее сельджуками.

Формирование азербайджанской народности. Великий азербайджанский поэт Низами.

Средняя Азия с X до начала XIII в. Возвышение Хорезма.

2. Монгольские завоевания XIII в.

Держава Чингис-хана. Общественный строй монголов в XII и начале XIII в. Образование державы Чингис-хана. Завоевание Средней Азии. Поход монголов в Закавказье и Черноморские степи.

Завоевание Восточной Европы. Завоевание монголами русских земель. Героическая борьба русского народа против завоевателей. Спасение русским народом Западной Европы от нашествия монголов. Татаро-монгольское иго. Маркс о татаро-монгольском иго.

3. Борьба с немецкими и шведскими феодалами

Захваты немецких феодалов в Прибалтике. Наступление немецких рыцарей на Восток. Завоевание Ливонии.

Жестокое порабощение и истребление немецкими феодалами завоеванных народов.

Наступление немецких рыцарей и шведских феодалов на русские земли. Разгром шведов на Неве Александром Невским. Разгром немецких псов-рыцарей на Чудском озере. Историческое значение побед Александра Невского.

4. Великое княжество Литовское

Образование великого княжества Литовского. Объединение литовских племен. Усиление Литовского государства при Гедимине и Ольгерде. Захват земель Западной Руси Литвой и Польшей. Уния Литвы и Польши.

Разгром немецких рыцарей под Грюнвальдом объединенными силами русских, литовцев и поляков.

Влияние русской культуры на Литву. Образование белорусской и украинской народностей.

5. Великое княжество Владимирское

Феодалное землевладение в XIV—XV вв. в Северо-Восточной Руси. Положение крестьян. Города. Дробление на уделы. Управление в отдельных княжествах. Великое княжество Владимирское.

6. Возвышение Москвы

Усиление Московского княжества. Начало объединения русских земель вокруг Москвы: складывание великорусской народности. Иван Калита. Причины усиления Московского княжества.

Начало борьбы с татарами. Димитрий Донской. Героическое выступление русского народа против татар. Куликовская битва и ее историческое значение. Превращение Москвы в национальный центр русского народа.

Феодалная борьба в первой половине XV в. Присоединение Нижегородского княжества. Победа великого князя над удельными князьями в Московском княжестве. Быт и культура Северо-Восточной Руси в XIV, начале XV в.

Великий русский художник Рублев.

7. Держава Тимура и распад Золотой Орды

Борьба народов Средней Азии против монгольского господства. Народное восстание в Самарканде. Образование державы Тимура и распад Золотой Орды. Обсерватория Улугбека. Великий узбекский поэт и политический деятель Алишер Навои.

V. Образование Русского централизованного государства и превращение его в многонациональное

1. Образование Русского централизованного государства

Причины образования Русского централизованного государства. Экономический и политический подъем Северо-Восточной Руси в конце XV и первой половине XVI в. Установление более тесных экономических связей между городами и отдельными княжествами. Товарищ Сталин об условиях, ускоривших образование централизованных государств на Востоке Европы.

Объединение Северо-Восточной Руси и свержение татаро-монгольского ига. Присоединение к Москве русских земель. Освобождение от татаро-монгольского ига. Война Ивана III с Литвой и Ливонией. Разгром немецких рыцарей и признание ими вассальной зависимости от московского князя.

Социальный и государственный строй Русского государства в конце XV и начале XVI в. Бояре, помещики, крестьяне. Великий князь, боярская дума, приказы. Местничество. Организация войска. Судебник Ивана III. Юрьев день.

Культурный подъем в XVI в. Перестройка Кремля. Московский Кремль — сильнейшая крепость в Европе. Самобытный характер русской архитектуры.

2. Расширение Русского государства при Иване IV

Русское государство в середине XVI в. Сельское хозяйство. Ремесло и торговля. Принятие царского титула Иваном IV. Восстание в Москве в 1547 г. Реформы 50-х годов XVI в. Усиление централизации государственного управления.

Войны царя Ивана IV. Завоевание приволжских ханств (Казанского и Астраханского).

Борьба за выход к Балтийскому морю. Война с Ливонией. Разгром Ливонского ордена русскими войсками. Итоги Ливонской войны и ее историческое значение.

О причинах. Борьба с боярством. Усиление дворянства. Усиление гнета над крестьянством. Укрепление власти царя.

Народы Западной Сибири в конце XVI в. Владения Строгановых. Поход Ермака. Присоединение Западной Сибири.

Характеристика Ивана IV как выдающегося государственного деятеля, дипломата и полководца.

Прогрессивное значение деятельности Ивана IV.

Культура в XVI в. Просвещение и искусство. Школа. Начало книгопечатания. Первопечатник Иван Федоров.

Литература. Высокое развитие русской самобытной культуры. Постройка собора Василия Блаженного русскими архитекторами Постником и Бармой.

Русская артиллерия XVI в.

VI. Укрепление самодержавия в русском государстве. Крестьянские войны и восстания угнетенных народов в XVII в.

1. Крестьянская война и борьба с польской и шведской интервенцией в Русском государстве в начале XVII в.

Русское государство перед Крестьянской войной. Усиление феодально-крепостнической эксплуатации крестьянства. Побег крестьян. Запрещение ухода крестьян в Юрьев день.

Казаки на Дону. Царь Федор Иванович. Борис Годунов. Голод в стране. Начало народных восстаний.

Попытка польских панов поработить русское государство. Польский ставленник Лжедмитрий I. Народное восстание против поляков. Воцарение Василия Шуйского.

Крестьянское восстание под предводительством Болотникова. Поход Болотникова на Москву. Осада царскими войсками Калуги и Тулы. Причина поражения Болотникова. Классики марксизма-ленинизма о крестьянских войнах.

Наступление Польши и Швеции на Русское государство. Новый польский ставленник Лжедмитрий II. Партизанская война против польских панов. Захват Москвы поляками и Новгородской области шведами.

Борьба русского народа против польских панов. Первое ополчение. Борьба между дворянами и казаками. Второе ополчение. Народные герои Минин и Пожарский. Освобождение Москвы от интервентов.

2. Укрепление самодержавия в России в XVII в.

Царствование Михаила Романова. Избрание царем Михаила Романова. Восстановление государства. Заключение мира со Швецией и Польшей. Война с Польшей за Смоленск. Отношения с Крымом и Турцией.

Феодально-крепостническое хозяйство в XVII в. Соборное Уложение 1649 г. Окончательное закрепощение крестьян. Развитие ремесленного производства. Мануфактура. Торговля. Города. Образование всероссийского рынка в XVII в. экономическая отсталость России.

Органы управления Русского государства. Царская власть. Боярская дума. Приказы. Местное управление. Воеводы в городах. Армия. Новые воинские формирования.

Церковная реформа Никона и раскол. Церковная реформа. Начало раскола в православной церкви.

Усиление самодержавной власти царя Алексея Михайловича.

3. Борьба украинского и белорусского народов против гнета панской Польши

Украина и Белоруссия под властью Польши. Захват польскими помещиками украинских и белорусских земель. Угнетение украинского и белорусского населения. Запорожское казачество.

Борьба украинского народа за независимость. Богдан Хмельницкий. Движение казачества. Первые победы над польскими войсками. Восстание крестьян. Разгром польского войска. Зборовский мир. Возобновление войны. Белозерковский мир. Тяжелое положение Украины.

Присоединение Украины к Русскому государству и война с Польшей. Присоединение Украины к Русскому государству. Война с Польшей и Швецией. Андрусовское перемирие с Польшей. Историческое значение присоединения Украины к Русскому государству.

4. Народные движения в Русском государстве в XVII в.

Городские восстания в середине XVII в. Усиление налогов. Городские восстания в Москве и других городах. «Медный бунт» в Москве. Усиление классовой борьбы. Выпуск медных денег. Восстание в Москве в 1662 г.

Поволжье в XVII в. Народы Поволжья. Положение Башкирии. Восстание в Поволжье.

Народное восстание под предводительством Степана Разина. Донские казаки в XVI в. Расселение среди казачества: домовитые и голытьба. Восстание Степана Разина. Поход в Персию. Возвращение Степана Разина на Дон. Новый поход на Волгу. Крестьянское восстание. Восстание нерусских народов Поволжья. Разгром восстания. Классики марксизма-ленинизма о роли крестьянских войн.

5. Народы Сибири в XVII в.

Восточная Сибирь в XVII в. Народы Сибири. Занятия населения. Колонизация Восточной Сибири. Экспедиция Дежнева. Выход России на Тихий океан. Борьба за Амур. Культурная роль русских мореходов и землепроходцев и великие географические открытия.

6. Культура Русского государства в XVII в.

Развитие русской национальной культуры. Народное творчество. Знаменитый русский художник Симон Ушаков. Школа. Первый русский театр. Культурное взаимодействие русского, украинского и белорусского народов. Усиление культурных связей между Россией и Западной Европой.

VII. Российская дворянская империя в XVIII в.

1. Образование Российской империи. Петр I

Россия в конце XVII и начале XVIII в. Россия накануне реформ. Необходимость преобразований и их обусловленность развитием России в XVII в. Отмена местничества. Восстание стрельцов (1682 г.). Правление Софьи. Начало правления Петра I. Азовские походы. Поездка Петра за границу. Стрелецкий бунт (1698), его реакционный характер.

Начало реформ Петра. Развитие мануфактурного производства. Северная война. Необходимость для России разрыва блокады в Прибалтике. Начало войны. Создание русской регуляр-

ной армии на основе рекрутских наборов. Первые победы над шведами. Основание Петербурга. Создание русского военного флота нового образца. Вторжение Карла XII в Россию. Победа русских под Полтавой. Война с Турцией. Победа над шведским флотом при Гангуте. Ништадский мир. Укрепление международного положения России.

Петр I — выдающийся русский полководец, его новаторство в области военного искусства.

Народные восстания. Тяжелое положение крестьян. Восстание в Астрахани. Восстание на Лону под предводительством Кондратия Булавина. Башкирское восстание.

Социально-экономическое положение России и экономическая политика Петра I. Развитие мануфактурного производства. Подушная подать. Крестьяне. Дворяне. Положение городов. Купечество.

Реформы в управлении государством. Центральное управление (сенат, коллегии). Областные учреждения (губернии, провинции). Армия и флот. Новая военная техника.

Культура и просвещение. Культурный подъем при Петре I. Введение гражданского календаря. Введение гражданского алфавита. Первая газета в России. Школьное дело. Изменения в быту. Дворянский характер культуры. Петербург.

Помощники Петра. Противники преобразований и борьба с ними Петра I. Личность Петра I. Маркс, Энгельс, Ленин, Сталин о социальной сущности Российской империи.

2. Россия при преемниках Петра I

Усиление крепостничества и рост дворянских привилегий. Дворцовые перевороты. Верховники. Бироновщина. Движение русских дворян против немецкого засилья.

Семилетняя война. Румянцев и дальнейшее развитие русского военного искусства. Превосходство русского военного искусства над русским искусством. Победа над немцами и взятие Берлина.

Колониальная политика русского царизма при преемниках Петра I. Присоединение Камчатки. Угнетение Башкирии. Восстание Батырши.

Русская наука и культура в середине XVIII в. Академия наук. Великий русский ученый — академик М. В. Ломоносов. Его борьба с немецким засильем в Академии наук. Роль Ломоносова в развитии русской и мировой науки. Учреждение Академии художеств. Основание Московского университета. Русские великие географические открытия (Беринг и др.) и их вклад в изучение земного шара.

3. Россия во второй половине XVIII в.

Начало царствования Екатерины II. Прусское влияние при Петре III. Борьба дворян против прусского засилья и переворот 1762 г. Начало царствования Екатерины II.

Внешняя политика до крестьянской войны. Политическая слабость и социальная борьба в Речи Посполитой (Польше). Первый раздел Речи Посполитой. Первая война с Турцией. Дворянский характер внешней политики Екатерины II,

Крепостное хозяйство во второй половине XVIII в. Рост крепостнической эксплуатации. Развитие мануфактурного производства. Положение «рабочих людей». Волнения крепостных крестьян и «рабочих людей».

Крестьянская война под предводительством Пугачева. Начало волнений. Емельян Пугачев. Восстание крестьян и поволжских народов. Участие в крестьянской войне горнорабочих Урала. Успехи Пугачева. Разгром крестьянского восстания. В. И. Ленин и И. В. Сталин о крестьянских войнах в России.

Усиление диктатуры дворян. Реформа местного управления. Жалованная грамота дворянству.

Внешняя политика после подавления крестьянской войны. Присоединение Крыма. Вторая война с Турцией. Адмирал Ф. Ф. Ушаков. Победы великого русского полководца А. В. Суворова. Наука побеждать. Русское военное искусство в XVIII в. — самое передовое военное искусство того времени. Прогрессивное значение войны России с Турцией для развития производительных сил Восточной Европы и для освобождения угнетенных народов из-под ига Турции.

Украина в XVIII в. Восточная Украина. Тяжелое положение украинских крестьян в Правобережной Украине под властью польских панов. Восстание гайдамаков против Польши.

Просвещение и культура во второй половине XVIII в. Рост национальной культуры. Культура господствующих классов. Черты народности в русской культуре XVIII в. Развитие русской литературы (Державин, Фонвизин). Первый дворянский революционер-республиканец А. Н. Радишев. Просветительная деятельность Н. И. Новикова. Русские художники (Левицкий, Боровиковский), зодчие (Баженов и Казаков). Развитие русского театра (Федор Волков). Крепостные актеры и художники. Русские техники-изобретатели (Ползунов, Кулибин). Крепостничество — главное препятствие на пути развития России, ее науки и просвещения. Преклонение дворянства перед иностранщиной — тормоз развития национальной культуры.

VIII. Разложение крепостничества и зарождение капитализма

1. Царизм в конце XVIII в. и его борьба с буржуазной революцией 1789 г. во Франции

Буржуазная революция во Франции и ее значение в мировой истории. Екатерина II в борьбе с революцией. Сочувствие Французской революции со стороны передовых людей России. Расправа Екатерины II с первым дворянским революционером-республиканцем и противником крепостного права А. Н. Радищевым и просветителем Н. И. Новиковым.

Разделы Польши. Второй раздел Польши. Восстание Костюшки. Третий раздел Польши. Присоединение к России украинских и белорусских земель. Захват польских земель Пруссией и Австрией. Захват Галиции Австрией.

Борьба Павла I против буржуазной Франции. Итальянский поход Суворова. Героический переход русской армии через Альпы. Действия эскадры адмирала Ушакова в Средиземном море. Разрыв отношений с Англией и сближение с Наполеоном. Дворянский заговор и дворцовый переворот 11 марта 1801 г.

2. Отечественная война 1812 г. Разгром Наполеона

Внешняя и внутренняя политика царизма до 1812 г. Начало разложения крепостного строя. Указ о вольных хлебопашцах. Война с Наполеоном (1805—1807 г.). Тильзитский мир. Участие России в континентальной блокаде. Русско-шведская война и присоединение Финляндии. Присоединение Бессарабии. Агрессивные планы Наполеона и подготовка его похода в Россию.

Отечественная война 1812 г. Нашествие Наполеона на Россию. М. И. Кутузов. Отечественная война против французского нашествия. Бородинский бой. Превосходство стратегии и тактики Кутузова над стратегией и тактикой Наполеона. Пожар Москвы. Партизанское движение и его герои. Березина и гибель «великой армии» Наполеона. Крушение могущества наполеоновской империи в 1812 г. в России. Решающее значение этого факта для освобождения европейских стран от наполеоновского владычества. Классики марксизма-ленинизма о войне 1812 г.

Кампания 1813—1814 гг. Реакционные цели буржуазной Англии, феодальных монархов Европы и русского царизма.

Царизм во главе европейской реакции. Венский конгресс. «Священный союз». Аракчеевщина. Военные поселения. Восстания военных поселенцев.

3. Народы царской России и колониальная политика в первой четверти XIX в.

Переход Восточной Грузии под власть России. Завоевание Закавказья.

4. Декабристы

Разложение крепостного строя и развитие капиталистических отношений в России. Рост освободительного движения в стране после войны 1812 г. Восстание в Семеновском полку.

Тайные общества дворян-революционеров. Влияние идей А. Н. Радищева. Южное общество. «Русская правда» П. И. Пестеля. Северное общество. К. Ф. Рылеев. «Общество соединенных славян». Восстание в Петербурге 14 декабря 1825 г. Восстание Черниговского полка на Украине. Расправа с декабристами. В. И. Ленин о декабристах.

5. Кризис крепостнической системы. Монархия Николая I

Дальнейшее разложение крепостнического хозяйства. Рост внутреннего и внешнего рынков. Рост капиталистической промышленности. Невыгодность крепостного труда. Экономическая политика Николая I. Пароходство. Первые железные дороги.

Самодержавие Николая I. Третье отделение. Массовое движение 30—40 гг. Восстание в Польше (1830—1831). Крестьянское движение на Украине.

Завоевание Кавказа. Русско-персидская война. Присоединение Армении. Русско-турецкая война. Завоевание Чечни и Дагестана. Реакционный характер движения Шамиля и его связь с Турцией и Англией в борьбе против России.

Революция 1848 г. в Европе и интервенция царской России в Венгрии. Царизм — жандарм Европы. Передовые люди России — друзья и союзники революционного движения в Европе.

Крымская война. Восточный вопрос. Международная обстановка накануне войны. Характер Крымской войны. Ход Крымской войны. Героическая защита Севастополя и его падение. Причины поражения царской России в Крымской войне. Парижский мир (1856 г.) Падение роли царизма как жандарма Европы. Классики марксизма-ленинизма о Крымской войне.

Формирование идейных течений и общественное движение 30—50 гг. А. И. Герцен и влияние на него декабристов. Великий русский революционер-демократ В. Г. Белинский. Западники и славянофилы. Кружок Петрашевского.

Наука, литература, искусство в борьбе с гнетом царизма. Передовые русские писатели и их борьба с преклонением дворянства перед иностранщиной. Развитие русской национальной литературы (Грибоедов, Пушкин, Лермонтов, Гоголь), музыки (Глинка, Даргомыжский), живописи (Брюллов, Тропинин, Федотов), науки (Лобачевский, Петров, Пирогов), театра (Щепкин). Влияние В. Г. Белинского и его роль в развитии русской литературы и искусства. Реализм передового русского искусства. Влияние передовой русской культуры на культуру других народов. Развитие украинской культуры (Шевченко). Развитие культуры народов Закавказья (Абовян, Ахундов).

Стремление царизма насильственно задержать культурное развитие угнетаемых народов. Влияние передовой русской культуры на Западную Европу.

IX. Развитие капитализма в царской России

1. Буржуазные реформы 60-х гг.

Подготовка крестьянской реформы. Рост крестьянских волнений. Александр II. Революционная ситуация в России. Борьба вокруг крестьянской реформы между лагерем крепостников и либералов, с одной стороны, и демократическим лагерем — с другой.

Н. Г. Чернышевский и Н. А. Добролюбов — идеологи крестьянской революции, А. И. Герцен в годы подготовки реформы.

Отмена крепостного права. Положение 19 февраля 1861 г. Надель. Отрезки. Выкупные платежи. Остатки крепостничества в деревне. Борьба крестьян против помещичьей «воли». Восстание крестьян в Бездне. Революционеры-разночинцы 60-х годов. Земская реформа. Судебная реформа. Городская ре-

форма. Военная реформа. Оценка В. И. Лениным и И. В. Сталиным реформ 60-х годов.

Восстание 1863 г. в Польше. Польша накануне восстания. Восстание 1863 г. Восстание в Литве и Белоруссии. Значение восстания 1863 г.

2. Развитие капитализма в 60—70-х гг.

Капитализм в сельском хозяйстве и промышленности после реформы. Особенности развития капитализма после реформы. В. И. Ленин о двух путях развития капитализма в сельском хозяйстве. Расслоение крестьян. Разорение и обнищание основной массы крестьянства.

Развитие капитализма в промышленности. Железнодорожное строительство. В. И. Ленин о развитии капитализма на окраинах. Образование промышленного пролетариата. Эксплуатация рабочих. Стачки рабочих в 60—70 гг.

Внешняя политика царизма в 60—70-х гг. Международное положение царизма после Крымской войны.

Русско-турецкая война 1877—1878 гг. Роль России в освобождении Болгарии и окончательном установлении независимости Сербии и Румынии. Укрепление дружественных связей между балканскими славянами и русским народом.

Завоевание Средней Азии. Усиление эксплуатации царизмом завоеванных народов. Сближение трудящихся угнетенных народов с русским народом и их совместная борьба против общего врага — царизма.

Революционное движение 70-х гг. Народническое движение 70-х гг. Реакционный характер программы и тактики народничества. В. И. Ленин и И. В. Сталин о народничестве. Крах «Народной воли». Диктатура Лорис-Меликова. Убийство Александра II.

Рабочее движение 70-х гг. I Интернационал и революционное движение в России. Сочувствие русских рабочих Парижской Коммуны. Стачки 70-х гг. Первые рабочие революционеры. Петр Алексеев. «Южнороссийский союз рабочих». «Северный союз русских рабочих». В. И. Ленин о первых рабочих-революционерах.

Русская культура 60—70-х гг. XIX в. Революционные демократы Н. Г. Чернышевский, Н. А. Добролюбов; их влияние на развитие передовой науки, литературы, искусства. Передовая русская наука: Д. И. Менделеев, И. М. Сеченов, Софья Ковалевская. Русская литература и ее мировое значение: И. С. Тургенев, И. А. Гончаров; разоблачение «темного царства» А. Н. Островским; революционно-демократическое содержание произведений Н. А. Некрасова и М. Е. Салтыкова-Щедрина.

Русская живопись («Передвижники») и музыка («Могучая кучка») и их вклад в сокровищницу мирового искусства. Реализм. Идейность и народность произведений.

Культурное взаимодействие русского народа и других народов России. Превосходство русской науки и искусства над западно-европейской наукой и искусством.

3. Начало борьбы рабочего класса против царизма

Политическая реакция. Аграрный кризис и промышленная депрессия 80-х гг. Александр III и его реакционная политика. Голод 1891—1892 гг. Усиление национально-колониального гнета. Еврейские погромы.

Внешняя политика царизма в 80-х годах. Франко-русский союз.

Начало борьбы за марксистскую партию в России. Организация Г. В. Плехановым первой марксистской группы «Освобождение труда». Борьба Плеханова с народничеством. Распространение марксизма в России. Роль Плеханова в пропаганде марксизма. Морозовская стачка. Первые социал-демократические кружки в России. Первая революционная маетка петербургских рабочих.

Подъем промышленного капитализма в России. Промышленный подъем 90-х гг. Начало закабаления иностранным капиталом русской промышленности и банков. Железнодорожное строительство. Развитие тяжелой промышленности. Николай II. Национально-колониальный гнет в Финляндии, на Кавказе, в Средней Азии.

Начало революционной деятельности В. И. Ленина и И. В. Сталина

В. И. Ленин. Перемещение центра международного революционного движения в Россию. Стачечное движение 90-х годов. Начало революционной деятельности В. И. Ленина. Разгром В. И. Лениным народничества. Борьба В. И. Ленина против «легального марксизма». Ленинская идея союза рабочего класса и крестьянства. Петербургский «Союз борьбы за освобождение рабочего класса». Арест и ссылка В. И. Ленина. Петербургские стачки 1896 и 1897 гг. I съезд РСДРП.

И. В. Сталин. Возникновение рабочего движения на Кавказе. Начало революционной деятельности товарища Сталина. Борьба товарища Сталина против грузинских народников и грузинских «легальных марксистов». Руководство товарища Сталина рабочим движением в Тифлисе (Тбилиси). Соратники товарища Сталина — Ладо Кецохели и А. Цулукидзе. Значение революционной деятельности товарища Сталина для победы марксизма в России.

4. Культура в конце XIX и начале XX вв.

Развитие марксизма В. И. Лениным и И. В. Сталиным. Ленинизм — высшее достижение русской и мировой культуры.

Развитие естественных наук. И. И. Мечников, К. А. Тимирязев, И. П. Павлов. Знаменитые русские ученые, новаторы и изобретатели: П. Я. Яблочков, А. Н. Лодыгин, А. С. Попов, Н. Е. Жуковский, К. Э. Циолковский, И. В. Мичурин.

Достижения русской литературы: Толстой Л. Н., Чехов А. П. Возникновение революционно-пролетарской литературы. Максим Горький.

Достижения русского искусства. Художники: И. Е. Репин, В. И. Суриков, Верещагин В. В., Левитан И. И., Серов В. А. Галерея национального русского искусства в Москве (Третьяков-

ская галерея). Композиторы: Н. А. Римский-Корсаков, Чайковский П. И., Создание Московского художественного театра.

Мировое значение русской науки, литературы и искусства. Культура народов России конца XIX и начала XX вв. Иван Франко, М. И. Коцюбинский (Украина), Янко Купала и Якуб Колас (Белоруссия), Коста Хетагуров (Осетия), Сулейман Стальский (Дагестан), Джамбул Джабаев (Казахстан), И. Чавчавадзе (Грузия).

Х. Период империализма. Первая буржуазно-демократическая революция

1. Канун революции

Переход России к империализму. Царская Россия в системе мирового империализма. Промышленный кризис начала 900-х гг. Образование капиталистических монополий в России. В. И. Ленин и И. В. Сталин о военно-феодалном характере русского империализма.

Начало массовой политической борьбы в России. Политическое пробуждение рабочего класса и роль «Искры». Политические демонстрации и стачки 1900—1903 гг. Батумская демонстрация 1902 г. и роль товарища Сталина. Зубатовщина. Крестьянское движение 1902 г.

Борьба В. И. Ленина и И. В. Сталина за создание революционной партии пролетариата. II съезд РСДРП. Появление двух течений в партии: большевистского и меньшевистского.

2. Русско-японская война и первая русская революция (1904—1907 гг.)

Русско-японская война. Участие царской России в борьбе империалистических государств за раздел Китая. Provokationное втягивание Германией России в столкновение с Японией. Помощь Японии со стороны Англии и США. Начало и ход войны. В. И. Ленин о падении Порт-Артура. Революционный кризис в стране накануне 1905 г.

9 января 1905 г. — начало революции. «Кровавое воскресенье». Стачки протеста в стране. Царизм и буржуазия после 9 января.

Массовое революционное движение летом 1905 г. III съезд РСДРП о характере, движущих силах и перспективах революции в России. Революционная борьба пролетариата летом 1905 г. Крестьянское движение. Восстание на броненосце «Потемкин».

Всеобщая октябрьская стачка. Булыгинская дума. Портсмутский мир. Всероссийская политическая стачка. Царский манифест 17 октября. Советы рабочих депутатов.

Национальное и революционное движение народов России в 1905 г. Национальное угнетение и освободительная борьба народов Финляндии, Польши, Белоруссии и Украины. Революционно-освободительная борьба народов Закавказья во главе с товарищем Сталиным. Национальное движение народов Поволжья и Сибири.

Декабрьское вооруженное восстание. Пере-
растание стачки в восстание. Севастопольское восстание матросов.
Крестьянские восстания. Подготовка большевиками вооруженного
восстания. Московское вооруженное восстание. Восстание в дру-
гих городах. В. И. Ленин о декабрьском восстании.

Отступление революции. Революционная борьба
в 1906 г. Выборы в I Государственную думу. IV съезд РСДРП.
I Государственная дума. II Государственная дума. Третьеиюньский
государственный переворот. Причины поражения и значение ре-
волюции 1905—1907 гг.

3. Столыпинская реакция (1908—1912 гг.)

Третьеиюньская монархия. Блок царизма с бур-
жуазией. Промышленная депрессия 1904—1908 гг. Разгул контр-
революции. III Государственная дума. Дальнейшее развитие импе-
риализма в России. Наступление капитала.

Положение сельского хозяйства. Аграрная реформа Столыпина
и ее итоги.

Рабочее движение в годы реакции. Идеиный разброд в среде
интеллигенции. «Вехи» и оценка их В. И. Лениным.

Большевики в годы реакции. Борьба большевиков
за партию. Оформление большевиков в самостоятельную марксист-
скую партию. Железная гвардия большевиков.

Внешняя политика правительства Столыпина.
Англо-русское соглашение 1907 г. Боснийский кризис. Поли-
тика царизма на Востоке.

4. Годы революционного подъема (1912—1914 гг.)

Новый революционный подъем. Рост монополисти-
ческого капитализма в России. Ленский расстрел. Массовое ре-
волюционное движение в годы подъема. Большевицкая газета
«Правда».

Канун империалистической войны. Выборы в IV Государствен-
ную думу. Большевики в IV Государственной думе. Сталинский
«Наказ петербургских рабочих своему рабочему депутату». Работы
В. И. Ленина и И. В. Сталина по национальному вопросу.
Революционные стачки накануне войны.

XI. Первая мировая война.

Вторая буржуазно-демократическая революция

1. Царская Россия в годы мировой империалистической войны

Участие царской России в мировой импе-
риалистической войне. Империалистическая Германия —
главный застрельщик войны. Начало первой мировой войны. Ее
империалистический характер. Зависимость царской России от
Англии и Франции. Ход войны на Восточном (русском) фронте.
Решающая роль Восточного фронта в спасении Франции. Героизм
русских солдат. Прорыв на Юго-западном фронте в 1916 г. и его
значение.

Измена второго Интернационала. Меньшевики и эсеры — проводники шовинизма в России. Борьба большевиков против империалистической войны и социал-шовинистов.

Нарастание революционного кризиса. Поражение царской России и его причины. Хозяйственная разруха в тылу. Революционная обстановка в стране. Революционная борьба большевиков в годы войны.

Национальный вопрос в годы войны. Восстания в Средней Азии и Казахстане.

2. Февральская буржуазно-демократическая революция

Февральская революция. Падение царизма. Образование Советов рабочих и солдатских депутатов. Образование Временного буржуазного правительства. Двоевластие. В. И. Ленин о классовом характере двоевластия.

XII. Великая Октябрьская социалистическая революция

1. Подготовка Великой Октябрьской социалистической революции

Начало кризиса Временного правительства. Обстановка в стране после февральской революции. Апрельские тезисы В. И. Ленина. Апрельский кризис.

Июньский кризис. Июньская демонстрация. Наступление войск Временного правительства на фронте и его провал.

Национально-освободительное движение народов России после свержения царизма. Национальная политика Временного правительства. Усиление национально-освободительного движения.

Июльский кризис. Июльская демонстрация 3—5 июля. VI съезд партии большевиков и его решение о подготовке вооруженного восстания.

Нарастание революционного кризиса. Разгром контрреволюционного мятежа генерала Корнилова. Руководящая роль большевиков в разгроме мятежа.

Большевизация советов. Формирование Красной Гвардии. Вооружение рабочих. Ленинский план вооруженного восстания. Создание Партийного центра по руководству восстанием во главе с товарищем Сталиным. Измена Зиновьева и Каменева, предательство Троцкого; их разоблачение.

2. Победа Великой Октябрьской социалистической революции

Октябрьское вооруженное восстание. В. И. Ленин и И. В. Сталин — организаторы Октябрьского вооруженного восстания. Восстание в Петрограде. II съезд Советов и образование Советского правительства. Декрет II съезда Советов о мире и земле. Разгром антисоветского мятежа Керенского и Краснова. Восстание в Москве. Октябрьская революция на фронте.

Организация Советского государства. Установление диктатуры пролетариата. В. И. Ленин и И. В. Сталин о задачах диктатуры пролетариата. Советская власть как государственная форма диктатуры пролетариата. Провал попыток лик-

видации пролетарской диктатуры. Первые шаги к социализму. Слом старой государственной машины. Создание советского государственного аппарата. «Декларация прав народов России». Организация ВЧК во главе с Ф. Э. Дзержинским.

Триумфальное шествие советской власти. Распространение и укрепление советской власти. Разгром Каледина и Дутова. Разгон Учредительного собрания. III съезд Советов. «Декларация прав трудящихся и эксплуатируемого народа».

Освобождение советской властью угнетенных народов. Признание независимости Финляндии. Борьба за советскую власть на Украине и в Белоруссии, в Закавказье и в Средней Азии. Народный комиссариат по делам национальностей.

Всемирно-историческое значение Великой Октябрьской социалистической революции. Причины победы Великой Октябрьской социалистической революции.

Великая Октябрьская социалистическая революция — начало новой эры в истории человечества. Коренное отличие Великой Октябрьской социалистической революции от всех буржуазных революций. Великая Октябрьская социалистическая революция и ее роль в спасении нашей родины от подчинения мировому империализму.

3. Брестский мир. Борьба за передышку

Брестский мир. Борьба за выход из империалистической войны. Грабительские условия мира, предложенные германскими империалистами. Борьба против троцкистско-бухаринских провокаторов войны. Переход германских захватчиков в наступление. Лозунг «Социалистическое отечество в опасности». Организация Красной Армии — армии революционного народа. Победа Красной Армии над войсками германского империализма. VII съезд партии. Ратификация Брестского мира.

Начало социалистического строительства. Ленинский план приступа к социалистическому строительству. Борьба с кулачеством и развертывание социалистической революции в деревне. Комбеды.

XIII. Военная интервенция. Гражданская война

Отечественная война советского народа против немецких захватчиков в 1918 г. Нарушение Германией Брестского мира. Срыв передышки. Захват немцами части советской территории. Повсеместное сопротивление народных масс оккупантам. Борьба с немецкими оккупантами на Украине. Товарищ Ворошилов во главе украинских частей. Партизанская борьба. Николай Щорс. Борьба с немецкими оккупантами в Крыму, Белоруссии и Прибалтике. Роль немцев в подавлении революции в Финляндии. Захват Бессарабии Румынией.

Советская республика в кольце фронтов. Роль международного империализма в организации гражданской войны. Организация заговоров и мятежей против советской власти. V Всероссийский съезд советов. Разгром мятежа левых эсеров. Первая Конституция РСФСР. Голод в стране. Борьба за хлеб — борьба за социализм. Товарищ Сталин в Царицыне. Героическая оборона Царицына. Покушение на В. И. Ленина. Разгром Чехословацкого

мятежа. Наступление армий Антанты на Советскую Россию. Английская интервенция в Закаспии и в Баку. Расстрел 26 бакинских комиссаров. Поражение Германии и отмена Брестского договора. Освобождение Украины. Провал наступления войск Антанты на Севере. Восстановление советской власти в Белоруссии и Прибалтике.

Разгром трех походов Антанты. Первый поход Антанты весной 1919 г. Наступление Колчака. Организация отпора Антанте. И. В. Сталин и Ф. Э. Дзержинский на Восточном фронте. М. В. Фрунзе и В. В. Куйбышев во главе Южной группы Восточного фронта. Народный герой Чапаев. Наступление Юденича на Петроград летом 1919 г. Оборона Петрограда под руководством товарища Сталина. Разгром Колчака.

Второй поход Антанты. Наступление Деникина. Сталинский план разгрома Деникина. Образование первой конной армии. Оборона Астрахани под руководством С. М. Кирова. Оборона Петрограда осенью 1919 г. Разгром Юденича.

Третий поход Антанты. Наступление панской Польши на Украину. Контрудар на Юго-западном фронте под руководством товарища Сталина. Шпионско-предательская деятельность Троцкого и его ставленников во время польско-советской войны. Наступление Врангеля на Юге. Каховский плацдарм. Разгром Врангеля под руководством М. В. Фрунзе.

Гражданская война в национальных районах. Военно-политический союз русского народа и народов России, борющихся на окраинах за советскую власть. Помощь Красной Армии народам национальных окраин. Освобождение Казахстана и Средней Азии. Установление советской власти в Закавказье. Разгром контрреволюции в Средней Азии. Разгром японских интервентов на Дальнем Востоке. Братская помощь Советской России трудящимся Монголии. Роль великого русского народа в освобождении национальных районов от иностранных оккупантов.

Социалистическое строительство в годы гражданской войны. Политика военного коммунизма. Декрет о введении продовольственной разверстки. Всеобщая трудовая повинность. Военно-политический союз рабочего класса с основными массами крестьянства. VIII съезд партии и его роль в борьбе за союз с середняком при руководящей роли пролетариата. Хозяйственное и культурное строительство в годы гражданской войны. Трудовой героизм советского народа. Коммунистические субботники и их значение. Мирная передышка 1920 г. IX съезд партии. Трудовые армии.

Всемирно-историческое значение победы Советской республики в гражданской войне. Причины победы Советского государства над соединенными силами иностранной интервенции и внутренней контрреволюции. Партия большевиков — организатор победы на фронтах. В. И. Ленин и И. В. Сталин — руководители Красной Армии. Сталинское военное искусство в годы гражданской войны. Большевики — полководцы гражданской войны. Организаторская работа партии в тылу. Крах первого военного нападения международного капитала на страну социализма. Историческое значение разгрома интервентов для обеспечения независимости социалистического строительства.

XIV. Переход на мирную работу по восстановлению народного хозяйства (1921—1925 гг.)

Переход к новой экономической политике. Международное и внутреннее положение Советской республики после окончания гражданской войны. Хозяйственное разорение и разруха в стране. Кулацкие мятежи. Кронштадтский контрреволюционный мятеж. Мероприятия партии по борьбе с разрухой. VIII Всероссийский съезд Советов. Ленинский план электрификации страны. X съезд партии. Замена продразверстки продовольственным налогом. Укрепление союза рабочих и крестьян. В. И. Ленин и И. В. Сталин о новой экономической политике. XI съезд партии. Избрание товарища Сталина Генеральным Секретарем Центрального комитета партии (1922 г.).

Образование Союза Советских Социалистических Республик. Международное положение Советской России в начале 1922 г. Участие советской делегации в Генуэзской и Гаагской конференциях. Провал попыток экономического закабалить Советскую страну. Первые успехи хозяйственного восстановления. Необходимость объединения всех советских республик. Первый Всесоюзный съезд Советов. Принятие съездом «Декларации об образовании СССР» и «Договора об образовании СССР». Первая Конституция Советского Союза. Всемирно-историческое значение образования СССР как первого в мире многонационального социалистического государства.

Заветы В. И. Ленина. Клятва И. В. Сталина. Последние выступления Ленина. XII съезд партии большевиков. Доклад товарища Сталина по национальному вопросу. Трудности восстановительного периода. Провокация империалистов и их агентов — троцкистов. Смерть В. И. Ленина. Клятва товарища Сталина на съезде Советов. Ленинский призыв. Историческое значение работы товарища Сталина «Об основах ленинизма».

XV. СССР в борьбе за социалистическую индустриализацию (1925—1929 гг.)

Курс на социалистическую индустриализацию. В. И. Ленин и И. В. Сталин о возможности победы социализма в нашей стране. Программа построения социализма в СССР. XIV съезд партии — съезд социалистической индустриализации.

Трудности и успехи социалистической индустриализации. Социалистическая индустриализация и ее принципиальное отличие от капиталистической индустриализации. Начало строительства гигантов пятилетки (Днепрогэс, Турксиб, Сталинградский тракторный завод и др.). Трудности индустриализации. Троцкизм — передовой отряд контрреволюционной буржуазии. Разгром троцкистско-зиновьевского блока — предателей родины. Разоблачение планов поджигателей войны. Победа Особой Дальневосточной Армии и ликвидация конфликта на КВЖД.

Курс на социалистическую коллективизацию. Достижения индустриализации и отставание сельского хозяйства. XV съезд — съезд коллективизации сельского хозяйства.

Первый пятилетний план строительства социализма. Основные задачи первой сталинской пятилетки. Борьба за выполнение пятилетки в четыре года. Трудовой подъем масс. 1929 год — год великого перелома.

XVI. СССР в борьбе за коллективизацию сельского хозяйства (1930—1934 гг.)

Борьба за социалистическую переделку крестьянского хозяйства. Международное положение СССР в годы коллективизации. Переход к политике сплошной коллективизации и ликвидации на этой основе кулачества как класса. Сплошная коллективизация и ликвидация кулачества как класса — глубочайший революционный переворот, равнозначный по своим последствиям революционному перевороту в октябре 1917 г. Борьба партии и Советского государства с левацкими перегибами в колхозном движении. Историческое значение статей товарища Сталина: «Головокружение от успехов» и «Ответ товарищам колхозникам».

Превращение СССР из аграрной страны в индустриальную. Вступление СССР в период социализма. Укрепление экономической независимости и обороноспособности СССР. XVI съезд ВКП(б) — съезд развернутого наступления социализма по всему фронту. Доклад товарища Сталина об итогах первой пятилетки на январском пленуме ЦК и ЦКК ВКП(б) в 1933 г. XVII съезд ВКП(б) — съезд победителей. Утверждение второй пятилетки. Усиление сопротивления остатков разбитых эксплуататорских классов. Злодейское убийство С. М. Кирова.

XVII. Борьба за завершение строительства социалистического общества и Сталинская Конституция

Международное положение СССР в 1935—1938 гг. Планы международного империализма об организации нового военного нападения на СССР. Постепенное развязывание второй мировой войны Германией, Италией и Японией в сговоре с империалистами Англии, Франции и США. Борьба СССР за мир и коллективную безопасность. Разгром японской военщины у озера Хасан и в районе Халхин-Гола. Ликвидация троцкистско-бухаринских агентов фашизма.

Вторая пятилетка. Основные задачи второй пятилетки. Завершение технической реконструкции промышленности. Реконструкция сельского хозяйства. II Всесоюзный съезд колхозников-ударников. Принятие Сталинского устава колхозной жизни. Сталинский лозунг «Кадры решают всё». Стахановское движение. Речь товарища Сталина на совещании стахановцев. Культурное строительство в СССР в годы сталинских пятилеток. Итоги второй пятилетки.

Великая Сталинская Конституция. Глубокое изменение в жизни СССР за период с 1924 по 1936 г. Чрезвычайный VIII Всесоюзный съезд советов СССР и принятие Сталинской Конституции. Советская демократия и ее преимущества перед демократией буржуазной. Коренные отличия между ними. Морально-политическое единство советского народа. Законо-

дательное закрепление в Конституции построенного в СССР социализма — первой фазы коммунизма. Товарищ Сталин об основных принципах социализма. Всемирно-историческое значение Конституции СССР.

XVIII съезд ВКП(б). Отчетный доклад товарища Сталина. Основная экономическая задача, поставленная XVIII съездом партии — догнать и перегнать в экономическом отношении главные капиталистические страны. Вступление СССР в полосу постепенного перехода от социализма к коммунизму. Товарищ Сталин об основных принципах коммунизма и о государстве в период коммунизма. Доклад товарища Молотова о третьем пятилетнем плане развития народного хозяйства СССР.

Борьба за мир в условиях второй мировой войны. Борьба СССР за мир. Воссоединение Западной Украины с УССР и Западной Белоруссии с БССР. Разгром финской военины. Мирное разрешение советско-румынского конфликта по вопросу о Бессарабии. Принятие Литвы, Латвии, Эстонии в состав Советского Союза. Укрепление границ СССР.

XVIII. Великая Отечественная война советского народа против фашистских агрессоров

Вероломное нападение гитлеровской Германии на Советский Союз. Гитлеровский план «молниеносной войны» и его порочность. Война СССР против гитлеровской Германии — самая справедливая война в истории. Создание Государственного Комитета Обороны во главе с товарищем Сталиным. Выступление товарища Сталина по радио 3 июля 1941 г. Программа борьбы советского народа.

Активная оборона Советской Армии летом и осенью 1941 г. Разгром немцев под Москвой. Временные преимущества гитлеровской Германии в первые месяцы войны. Развертывание сил советского народа на борьбу с врагом. Героическая оборона Ленинграда, Одессы, Севастополя и других городов. Героизм, бесстрашие и самоотверженность советских воинов в борьбе с немецкими захватчиками. Народная партизанская война против фашистских грабителей. Перебазирование промышленности в восточные районы СССР и создание здесь новых очагов промышленности. Самоотверженная работа советских людей в тылу. Крах германского плана «молниеносной войны». Контрнаступление Советской Армии и разгром немцев под Москвой по плану товарища Сталина.

Великое Сталинградское сражение — поворотный пункт войны. Наступление германской армии на Юго-западном фронте и разбойничьи планы германского командования на 1942 г. Тактические успехи немцев летом 1942 г. и их основные причины. Сталинский план разгрома крупной немецкой группировки в районе Сталинграда и его осуществление. Историческое значение Сталинградской битвы.

Год коренного перелома в ходе войны (1943 г.). Провал немецкого наступления летом 1943 г. Орловско-Курская битва и наступление Советской Армии летом и осенью 1943 г.

Задержка открытия второго фронта союзниками и влияние этого факта на затягивание войны. Тегеранская конференция. Това-

рищ Сталин о коренном переломе на советско-германском фронте в 1943 г. Итоги военных операций Советской Армии за 1943 г.

Великое наступление Советской Армии в 1944 г. Десять Сталинских ударов. Очищение Советской страны от немецко-фашистских захватчиков. Разгром и капитуляция сателлитов Германии. Освободительный поход Советской Армии в Европу. Перенесение военных действий на территорию Германии. Решающая роль советского народа в освобождении поработанных фашистами народов Европы и в спасении европейской цивилизации. Исторические победы Советской Армии, как основная причина, вынудившая союзников к открытию второго фронта в Европе.

Завершение военного разгрома гитлеровской Германии. Подготовка и начало штурма гитлеровской Германии. Конференция руководителей СССР, Великобритании и США в Крыму. Ликвидация берлинской группировки немцев, штурм и взятие Берлина Советскими войсками. Безоговорочная капитуляция Германии. Решающая роль СССР в победе над гитлеровской Германией. Роль СССР в освобождении славянских народов от гнета гитлеровской Германии. Обращение товарища Сталина к народу 9 мая 1945 г. Берлинская (Потсдамская) конференция руководителей СССР, Великобритании и США и ее основные решения, направленные на установление длительного прочного мира во всем мире. Саботаж выполнения решений Крымской и Берлинской конференций правительствами США и Англии.

Разгром империалистической Японии. Разбойничьи планы японских империалистов. Помощь гитлеровской Германии со стороны Японии в войне Германии против СССР. Вступление СССР в войну с Японией. Наступление советских войск в Маньчжурии, на о. Сахалине, в Корею и на Курильских островах.

Поражение японских империалистов. Решающая роль СССР в победе над империалистической Японией. Безоговорочная капитуляция Японии. Обращение товарища Сталина к народу 2 сентября 1945 г.

Причины победы СССР в Великой Отечественной войне. Преимущества и жизнеспособность советского общественного и государственного строя. Морально-политическое единство советского общества. Дружба и братство народов Советского Союза. Ведущая роль русского народа в Великой Отечественной войне. Партия Ленина—Сталина — вдохновитель и организатор побед советского народа в Великой Отечественной войне. Советская Армия — первоклассная армия нашего времени. Генералиссимус Советского Союза товарищ Сталин — вдохновитель и организатор побед советского народа в Великой Отечественной войне. Сталинская военная наука и сталинское военное искусство — самые передовые в мире. Историческая речь товарища Сталина 9 февраля 1946 г. Советский Союз — могучий фактор всеобщего мира и безопасности.

XIX. СССР на пути к коммунизму

Образование после второй мировой войны двух лагерей: лагеря империалистического и антидемократического, с одной стороны, и лагеря антиимпериалистического и демократи-

ческого — с другой. Изменение в отношении сил между империализмом и социализмом в пользу социализма. Перемещение центра мировой реакции и агрессии в США. Ведущая роль СССР в борьбе за демократию, прочный мир и безопасность народов.

Советский народ в борьбе за восстановление и дальнейшее развитие народного хозяйства. Сталинский план восстановления и развития народного хозяйства СССР на 1946—1950 гг.

XX. Культурная революция в СССР и расцвет социалистической культуры

Расцвет науки в СССР. Корифеи науки — В. И. Ленин и И. В. Сталин. В. И. Ленин и И. В. Сталин о партийности в науке и искусстве. Задача, поставленная товарищем Сталиным перед советскими учеными — превзойти в ближайшее время достижения науки за пределами нашей страны. Выдающиеся деятели науки: И. П. Павлов, И. В. Мичурин, В. Л. Комаров, Н. Н. Бурденко, Т. Д. Лысенко и др. Победа передовой материалистической мичуринской теории в биологии и значение этой победы для дальнейшего развития науки в СССР.

Развитие советской литературы (М. Горький, А. Толстой, В. Маяковский, Н. Островский, М. Шолохов, А. Фадеев и др.). Советское искусство (живопись, скульптура, архитектура, театр, музыка, кинематография). Лауреаты Сталинских премий.

Расцвет национальной по форме и социалистической по содержанию культуры в республиках Советского Союза. Влияние культуры великого русского народа на культуру народов СССР.

Постановления партии по вопросам идеологической работы и их значение для коммунистического воспитания масс и для дальнейшего подъема культуры в СССР.

Превосходство советской культуры над буржуазной. Разложение и упадок буржуазной культуры в капиталистических странах. Мировое значение социалистической культуры СССР.

ПРОГРАММА ПО ГЕОГРАФИИ

1. Общий географический обзор земного шара Глобус и карта

Понятие о горизонте — стороны горизонта. Способы ориентирования на местности. Масштаб линейный и численный. Глобус. План и карта. Общее понятие о географических и топографических картах.

Значение карты в жизни и хозяйственной деятельности человека.

Форма и движение Земли. Градусная сеть

Форма Земли. Доказательства шарообразности Земли. Первое кругосветное путешествие (Магеллан). Первое русское кругосветное путешествие (И. Ф. Крузенштерн и Ю. Ф. Лисянский). Величина земного шара. Суточное вращение Земли.

Градусная сеть на карте и ее элементы.

Определение географической широты и долготы на карте. Понятие о поясном времени. Годовое движение Земли. Смена времен года. Тропики и полярные круги.

Атмосфера

Высота и состав атмосферы. Нагревание атмосферы. Изменение температуры в зависимости от географической широты места и от высоты над уровнем моря. Давление атмосферы. Ветры и их происхождение. Бризы, муссоны, пассаты. Водяные пары в атмосфере. Атмосферные осадки и их образование. Распределение осадков на поверхности земного шара. Погода и климат. Зависимость климата от географической широты места, близости моря, морских течений, рельефа и высоты местности. Климатические пояса и типы климата. Значение климата в хозяйственной деятельности человека.

Материковые воды

Подземные воды и их образование. Источники. Использование подземных вод и источников человеком.

Реки. Река и ее части. Речные системы, бассейны и водоразделы. Образование речных долин. Главнейшие реки частей света. Значение рек в жизни и деятельности человека. Изменение рек под воздействием человека. Озера и болота и их хозяйственное значение.

Океаны и моря

Мировой океан и его части. Расчлененность береговой линии. Главнейшие моря, заливы, проливы, острова, полуострова. Морские течения. Хозяйственное значение морей.

Земная кора

Земная кора и ее строение. Внешние и внутренние силы, изменяющие поверхность земли. Образование гор и равнин. Вулканы и землетрясения, причины их возникновения. Строение вулканов и районы их распространения.

Формы земной поверхности

Равнины, низменности, плоскогорья. Главнейшие низменности и плоскогорья частей света. Абсолютная и относительная высота поверхности суши. Холмы и горы. Способы изображения рельефа на картах. Главнейшие горы частей света. Значение рельефа в хозяйственной деятельности человека.

Природные зоны

Зависимость распределения почв и растительности от климата. Краткая характеристика природных зон по климату, почве, растительности, животному миру. Изменение ландшафта под действием человека в условиях капиталистического строя и социалистического строя.

Физико-географический обзор частей света

Границы; величина и очертания; рельеф; полезные ископаемые; климат; реки и озера; растительность и животный мир Европы, Азии, Африки, Сев. и Южн. Америки, Австралии и Антарктиды.

Русские путешественники-исследователи Азии: Афанасий Никитин, Семен Дежнев, В. Беринг, Н. М. Пржевальский, П. К. Коз-

лов, П. П. Семенов Тянь-Шанский. Русские географические исследования Африки Е. П. Ковалевского и В. В. Юнкера.

Открытие Аляски и исследование северозападных берегов Америки русскими путешественниками Михаилом Гвоздевым и Иваном Федоровым. Исследования Шелехова.

Открытие Антарктиды русской экспедицией Фаддея Беллинсгаузена и Михаила Лазарева.

Население

Численность и плотность населения земного шара.

Распределение населения по материкам. Жизнь выдающегося русского ученого Н. Н. Миклухо-Маклая среди туземцев Новой Гвинеи и его отношение к ним.

Политическая карта мира

Великая Октябрьская социалистическая революция и раскол мира на две системы. Социалистическая и капиталистическая системы. Политическая карта мира перед второй мировой войной. Важнейшие изменения политической карты мира в результате второй мировой войны. Победа народной демократии в ряде стран Европы и Азии. Рост демократических сил в капиталистических странах. Подъем национально-освободительного движения в колониальных и зависимых странах.

СССР — оплот мира и демократии. Краткая характеристика населения, хозяйства, государственного и политического строя важнейших стран.

II. СОВЕТСКИЙ СОЮЗ

Общий обзор СССР

А. Политическая карта СССР

Политические и экономические основы Союза Советских Социалистических Республик и его политико-административное устройство.

Б. Природные условия СССР

Географическое положение и границы СССР. Величина территории СССР. Сухопутные и морские границы.

Моря. Береговые линии. Промысловое и транспортное значение морей. Завоевание Северного морского пути.

Рельеф. Общая характеристика поверхности СССР. Низменности и горы СССР.

Ископаемые богатства СССР. Размещение важнейших месторождений нефти, каменного угля, железных руд и руд цветных металлов. Месторождения полезных ископаемых, открытые при советской власти.

Климат. Общая характеристика климата СССР. Ход изотерм и распределение осадков. Возрастание континентальности климата с запада на восток. Влияние на климат СССР Северного Ледовитого, Атлант и Ческого и Тихого океанов. Разнообразие климата в различных частях СССР и значение этого разнообразия для хозяйства страны.

Внутренние воды. Влияние рельефа и климата на реки. Озера, их происхождение и значение. Крупнейшие реки и озера СССР. Каналы. Значение рек и озер и использование их в социалистическом хозяйстве.

Почвенно-растительные зоны. Зона тундры, тайга, смешанных лесов, степей черноземных и сухих, пустынь и субтропиков.

Характеристика почв, растительности и животного мира каждой зоны. Культурные растения по зонам. Смена почв и растительности в высокогорных областях. Хозяйственное освоение природных зон. Сталинский план преобразования природы СССР.

В. Население СССР

Численность и плотность населения. Изменения в размещении населения. Сельское и городское население. Рост городов как следствие индустриализации СССР. Национальный состав. Ленинско-Сталинская национальная политика и ее отражение в политико-административном делении СССР. Морально-политическое единство народов СССР.

Г. Общая характеристика народного хозяйства СССР

Структура и темпы развития народного хозяйства СССР.

Преимущества советской социалистической системы хозяйства перед капиталистической. Сталинские пятилетки и бурный рост производительных сил. Значение индустриализации и коллективизации для роста народного хозяйства и обороноспособности страны. Восстановление и дальнейший рост народного хозяйства в послевоенной пятилетке. Основная экономическая задача СССР.

Основные сдвиги в размещении промышленности в СССР. Сдвиг на восток. Усиленное развитие производительных сил в национальных республиках.

Великий Сталинский план преобразования природы — ползащитные лесонасаждения и искусственное орошение в борьбе с засухой.

Великие стройки коммунизма: Куйбышевская и Сталинградская электростанции на Волге; Главный Туркменский канал; Каховская электростанция на Днепре с Южно-Украинским и Северо-Крымским каналом; Волго-Донской канал.

География промышленности СССР

а) Ведущая роль промышленности в народном хозяйстве СССР, быстрые темпы ее развития.

Обеспеченность промышленности сырьем и топливом. Особое значение тяжелой промышленности для всего народного хозяйства СССР.

б) Энергетика, ее значение для народного хозяйства. Оценка основных источников энергии в СССР. Размеры энергоресурсов СССР — в сравнении с другими странами. Электрификация и ее значение. Великие стройки коммунизма. Развитие газификации.

в) Черная металлургия, ее значение. Основные районы черной металлургии СССР. Сырьевые и топливные базы этих районов. Развитие черной металлургии в послевоенной пятилетке.

г) Цветная металлургия, ее значение в хозяйстве и основные районы ее размещения.

д) Машиностроение, его особое значение для всех отраслей народного хозяйства. Быстрые темпы его развития. Разнообразие машиностроения в СССР и основные районы его размещения.

е) Значение химической промышленности, ее рост в СССР. Обеспеченность СССР химическим сырьем. Основные районы химической промышленности.

География сельского хозяйства СССР

Экономическое и политическое значение коллективизации сельского хозяйства в СССР. Техническое перевооружение сельского хозяйства. Структура сельского хозяйства. Размещение главных зерновых и технических культур. Размещение основных видов животноводства. Трехлетний план развития животноводства и его выполнение. Связи сельского хозяйства с промышленностью. Значение трудов Мичурина и Лысенко в продвижении сельскохозяйственных культур в новые районы.

География транспорта СССР

Значение транспорта в СССР, основные виды транспорта. Конфигурация железнодорожной сети и ее густота в разных частях СССР. Главные магистрали и главные грузопотоки.

Речная сеть СССР. Основные внутренние водные пути и основные грузопотоки. Каналы. Морской транспорт. Важнейшие порты СССР. Северный морской путь. Рост автомобильного и воздушного транспорта.

РСФСР *

Размеры ее территории и разнообразие природных условий. Богатство ископаемыми; гидроресурсы. Население РСФСР. Национальный состав населения РСФСР. Русский народ, его расселение и ведущая роль в создании Советского государства, в социалистическом строительстве и обороне страны.

Удельный вес и ведущее значение РСФСР в хозяйстве СССР. Развитие хозяйства РСФСР в послевоенной пятилетке.

РАЙОНЫ РСФСР

Промышленный центр

Природные условия. Характер его дореволюционного хозяйства и превращение после Октябрьской социалистической революции в основную базу реконструкции народного хозяйства СССР. Основные отрасли его промышленности: машиностроение, химия и текстиль, их особенности и размещение. Местные энергетические и сырьевые базы. Характер сельского хозяйства и его специализация. Густая сеть транспортных путей. Крупнейшие города. Москва — столица СССР. Связь промышленного центра с другими районами СССР.

Черноземный центр

Природные условия для развития сельского хозяйства и промышленности. Причины упадка сельского хозяйства до революции. Развитие сельского хозяйства после революции, расширение посевов пшеницы, внедрение технических культур. Подъем животноводства. Сталинский план преобразования природы на территории Черноземного центра. Индустриализация и рост городов.

Северо-Запад европейской части РСФСР

Особенности географического положения и природных условий. Местные сырьевые и энергетические ресурсы.

Исследование природных богатств Северо-Запада и Севера советским ученым А. Е. Ферсманом. Роль С. М. Кирова в развитии хозяйства Северо-Запада. Ленинград и его промышленное окружение. Структура, особенности и общесоюзное значение промышленности Ленинграда. Ленинград в Великой Отечественной войне. Характеристика природы и хозяйства в Мурманской области. Сельское хозяйство Северо-Запада. Морской, речной и железнодорожный транспорт. Значение Северо-Запада для всего хозяйства СССР.

Северо-Восток европейской части РСФСР

Особенности географического положения и природных условий. Высокая лесистость, густая речная сеть, обилие полезных ископаемых.

Причины слабого заселения и слабого хозяйственного развития в прошлом. Быстрое хозяйственное развитие в годы сталинских пятилеток. Создание лесной, горной и машиностроительной промышленности. Значение угольной промышленности. Специализация сельского хозяйства. Пушные промыслы и оленеводство. Новые транспортные пути. Города.

Запад РСФСР

Особенности географического положения и природные условия. Развитие сельского хозяйства и его специализация. Развитие промышленности в годы сталинских пятилеток. Города.

Поволжье

Волга и ее хозяйственное значение на разных этапах развития русского государства. Лесное, лесостепное и степное Поволжье. Основные черты их природы. Население Поволжья, национальный состав населения. Отсталое сельское хозяйство до революции. Развитие сельского хозяйства и сельскохозяйственная специализация после революции. Создание крупной металлургической, машиностроительной, лесной, строительной и других отраслей промышленности в годы сталинских пятилеток. Создание «Второго Баку». Возникновение газовой промышленности. Рост рыбных промыслов и пищевой промышленности.

Великие стройки коммунизма на Волге—Куйбышевская и Сталинградская гидроэлектростанции. Основные грузопотоки по Волге. Города Поволжья. Сталинград—его роль в обороне страны.

Нижний Дон. Северный Кавказ и Крым

Географическое положение. Природные особенности. Крымские горы и их значение для Южного побережья. Почвенно-климатические условия для развития сельского хозяйства. Природные ресурсы для промышленности. Моря и их хозяйственное значение. Плотность населения. Размещение отдельных национальностей. Послереволюционное развитие сельского хозяйства, его специализация. Основные отрасли промышленности и их размещение. Курортное значение района. Транспортная связь. Города.

Урал

Географическое положение и основные черты природы Урала. Северный, средний и южный Урал. Разнообразие полезных ископаемых Урала. Значение Урала на разных этапах развития России. Урал как основной горнопромышленный район СССР. Главные отрасли промышленности Урала: угольная, черная металлургия, машиностроение и химия, их размещение. Связи Урала с Кузбассом и Карагандой. Транспорт Урала. Города.

Западная Сибирь

Большие размеры территории, характер и различия ее природы. Обилие лесов, густая речная сеть, полезные ископаемые. Размещение населения и хозяйства. Специализация и размещение сельского хозяйства, его общесоюзное значение. Развитие животноводства. Развитие промышленности в годы сталинских пятилеток. Характеристика Кузбасса. Рост машиностроения и лесной промышленности. Связи с Уралом и Средней Азией. Города.

Восточная Сибирь

Особенности географического положения и природные условия. Исключительное богатство ископаемыми; гидроресурсы. Роль землепроходцев в открытии Восточной Сибири. Исследователи Сибири: П. А. Кропоткин, В. А. Обручев. Причины слабого заселения и хозяйственного развития в прошлом. Быстрый хозяйственный рост Восточной Сибири за годы сталинских пятилеток.

Развитие лесной, горной и машиностроительной промышленности. Специализация сельского хозяйства и промыслов и их размещение. Транспортные пути Восточной Сибири. Значение рек. Города.

Дальний Восток

Положение у Тихого океана. Острова. Разнообразие природных условий.

Ископаемые и растительные ресурсы. Богатства морей. Почвенно-климатические условия для сельского хозяйства.

Роль землепроходцев в открытии Дальнего Востока: Е. П. Хабаров, С. И. Дежнева; исследователи: В. Беринг, С. П. Крашенинников, Н. М. Пржевальский. Советский исследователь В. Л. Комаров. Население. Национальный состав. Поднятие материального и культурного уровня народов Дальнего Востока при советской власти.

Преобразование Дальнего Востока в важный промышленный район СССР: горная, металлургическая, машиностроительная, химическая и лесная отрасли промышленности. Развитие сельского хозяйства после Октябрьской революции. Создание местной продовольственной базы. Основные отрасли сельского хозяйства и их размещение.

Пушные промыслы. Рыбный промысел и пищевая промышленность. Значение портов. Города.

Украинская ССР

Географическое положение. Природные условия и ресурсы. Сочетание крупных запасов минерального сырья с благоприятными для сельского хозяйства природными условиями.

Население и его размещение. Воссоединение украинского народа. Характеристика народного хозяйства УССР. Общесоюзное значение комплекса тяжелой промышленности УССР, его характеристика. Сельское хозяйство УССР, его разнообразие и крупные размеры. Размещение пшеницы, сахарной свеклы, волокнистых культур и животноводства. Связь сельского хозяйства с промышленностью. Основные отрасли пищевой промышленности. Связи УССР с другими районами СССР. Транспортные пути УССР. Восстановление и развитие хозяйства УССР в послевоенной пятилетке. Города и порты. Киев, Харьков, Одесса, Сталино.

Белорусская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Развитие промышленности, ее главные отрасли. Торф как основное местное топливо.

Развитие и специализация сельского хозяйства после Октябрьской революции. Главные его отрасли: зерновая, картофельная, льняная и животноводство, их размещение. Восстановление и развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города Белоруссии. Минск.

Молдавская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Особенности сельского хозяйства. Основные его отрасли: зерновое земледелие, садоводство и виноградарство. Развитие промышленности. Восстановление и развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Кишинев.

Литовская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Основные черты хозяйства. Восстановление и развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города и порты. Вильнюс. Каунас.

Латвийская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Специализация сельского хозяйства. Восстановление и развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города и порты. Рига.

Эстонская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Острова. Рост промышленности. Специализации сельского хозяйства в послевоенной пятилетке. Города и порты. Таллин.

Карело-Финская ССР

Географическое положение. Особенности природы. Население. Главные природные ресурсы. Природные условия для сельского хозяйства. Развитие и размещение лесной, лесобумажной и горной промышленности. Местная энергетическая база. Транспортные пути. Беломорско-Балтийский канал имени И. В. Сталина и его значение. Восстановление и развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города и порты. Петрозаводск.

Азербайджанская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Нефтяная промышленность и смежные с ней производства. Горно-металлургическая промышленность. Южное и субтропическое сельское хозяйство, его размещение и связь с промышленностью. Развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Мингечаурское гидросооружение. Города. Баку. Кировабад.

Грузинская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Ископаемые ресурсы и гидроэнергоресурсы. Главные отрасли промышленности. Главные отрасли сельского хозяйства, в том числе субтропического; размещение сельского хозяйства и связь с промышленностью. Освоение Колхиды. Хозяйственные связи Грузии. Развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города и порты. Тбилиси и Гори.

Армянская ССР

Географическое положение. Природные условия. Богатство гидроэнергией. Севанский каскад и его значение. Ископаемые ресурсы. Условия для сельского хозяйства. Население. Характеристика хозяйства. Земледелие и его размещение. Связь сельского хозяйства с промышленностью. Быстрое развитие промышленности: горной, химической, цветной металлургии и пищевой. Развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города. Ереван.

Казахская ССР

Географическое положение. Природные условия различных зон Казахстана. Ископаемые богатства. Население и его размещение. Горная обрабатывающая промышленность. Специализация и размещение сельского хозяйства. Транспортные пути. Развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города. Алма-Ата.

Узбекская ССР

Географическое положение. Особенности природных условий. Население. Развитие сельского хозяйства. Земледелие на орошаемых землях. Размещение посевов хлопка, садов и виноградников. Шелководство. Животноводство.

Развитие промышленности, ее основные отрасли. Развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Главные базы. Города. Ташкент.

Туркменская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Специализация и размещение главных отраслей сельского хозяйства. Нефтяная, горная и пищевая промышленность. Развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Главные оазисы. Главный Туркменский канал. Города и порты. Ашхабад.

Таджикская ССР

Географическое положение. Природные условия. Горный рельеф. Население. Основные отрасли сельского хозяйства и их размещение. Развитие промышленности и транспортных путей. Развитие хозяйства в послевоенной пятилетке. Города. Сталинабад.

Киргизская ССР

Географическое положение. Природные условия. Население. Основные отрасли сельского хозяйства, их размещение и связь с промышленностью. Основные отрасли промышленности. Города. Фрунзе. Пржевальск.

Русский исследователь Средней Азии Н. Н. Семенов Тянь-Шанский.

ПРОГРАММЫ ПО ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Поступающий в вуз должен обладать подготовкой по иностранным языкам в следующем объеме:

Чтение и перевод

Умение читать с правильным произношением, ударением и интонацией. Уметь переводить с иностранного языка незнакомый текст бытового; художественного или общественно-политического характера, соответствующий по трудности учебникам VIII—X классов. (Перевод устный из расчета 800—1000 знаков в академический час. При переводе разрешается пользоваться словарем).

Устная речь

Понимать иностранную речь в пределах тематики, пройденной в средней школе, правильно отвечать на вопросы и задавать вопросы по прочитанному тексту и по тематике, пройденной в средней школе.

Письмо

Обладать орфографическими навыками в пределах пройденного в средней школе грамматического и лексического материала.

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК

Морфология

1. Артикль: неопределенный и определенный.
2. Имя существительное. Образование множественного числа. Форма родительного падежа и предложные обороты.
3. Имя прилагательное. Отсутствие признаков рода, числа и падежа у прилагательных. Образование степеней сравнения (общие правила и особые случаи).
4. Имя числительное. Количественные и порядковые числительные.
5. Местоимение. Личные, притяжательные, неопределенные, вопросительные, относительные и указательные местоимения.
6. Глагол. Личные и неличные формы глагола. Самостоятельное и вспомогательное значение глаголов *to have*, *to be*, *to do*; вспомогательные глаголы *shall*, *will*; модальные глаголы *can*, *may*, *must*; глаголы переходные и непереходные; слабые и сильные формы. Система основных времен в активе и пассиве; времена в активе: *Present*, *Past*, *Future Indefinite* и *Continious*; *Present*, *Past*, *Future*, *Perfekt*; времена в пассиве: *Present*, *Past*, *Future Indefinite*.

7. Наречие. Наречие простое и с суффиксом — *ly*; важнейшие наречия времени, места и образа действия.
8. Предлог. Наиболее употребительные предлоги.
9. Союз. Наиболее употребительные сочинительные и подчинительные союзы.
10. Словообразование. Важнейшие суффиксы и префиксы.

ФРАНЦУЗСКИЙ ЯЗЫК

Морфология

1. Артикль. Неопределенный и определенный артикли: Article *élide*; article *contracté*.
2. Имя существительное. Образование множественного числа и женского рода.
3. Имя прилагательное. Образование множественного числа и женского рода; согласование с существительным. Образование степеней сравнения (общие правила и особые случаи). Местоименные прилагательные.
4. Имя числительное. Количественные и порядковые числительные.
5. Местоимение. Личные местоимения, самостоятельные и несамостоятельные; падежные формы личных местоимений; местоимения указательные, притяжательные и относительные.
6. Глагол. Вспомогательные глаголы: *avoir*, *être*. Местоименные (возвратные) глаголы. Классификация глаголов (три группы); важнейшие глаголы III группы: *lire*, *écrire*, *pouvoir*, *vouloir*, *faire*, *devoir*, *aller*.

Основные формы: *Indicatif présent*; *Imparfait*, *Passé composé*, *Plus-que-parfait*; *Passé simple*, *Futur simple*, *Impératif*, *Infinitif présent*. *Participe présent* и *passé*.

Présent du subjonctif, *Conditionnel présent*.

(Два последних времени узнавать в тексте и правильно переводить).

Пассивная форма: *Présent*, *Imparfait*, *Futur simple*.

места, причины, причины и образа действия *x é é* вамнбожы шавб

7. Наречие. Наиболее употребительные наречия времени, Основные правила образования наречий на — *ment*. Степени сравнения наречий.

8. Предлог. Наиболее употребительные предлоги.

9. Союз. Наиболее употребительные сочинительные и подчинительные союзы.

10. Словообразование. Суффиксы и префиксы существительных, прилагательных и глаголов, входящих в программу средней школы.

Синтаксис

Предложение. Простое и распространенное предложения. Главные и второстепенные члены предложения. Основные правила о порядке слов в предложении повествовательном и вопросительном. Сказуемое простое и составное. Безличные обороты с *il*. Неопределенное предложение с *on*.

Понятие о сложносочиненном и сложноподчиненном предложении.

Предложения с усилительным оборотом *c'est qui; c'est que*.

Придаточные предложения, связанные с главными относительными местоимениями.

НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК

Морфология

1. Артикль. Виды артикля: определенный и неопределенный. Склонение артикля; опущение артикля.

2. Имя существительное. Образование множественного числа существительных; склонение существительных.

3. Имя прилагательное. Прилагательное, как сказуемое и определение. Образование степеней сравнения (общие правила и особые случаи). Склонение прилагательных.

4. Имя числительное. Количественные, порядковые и дробные числительные.

5. Местоимение. Личные, притяжательные, вопросительные и указательные местоимения и их склонение. Местоимения: *man, es*.

6. Глагол. Спряжение и употребление глаголов: *haben, sein, werden*.

Основные формы глаголов слабого, сильного и неправильного спряжения (встречающиеся в стабильных учебниках для средней школы). Глаголы с отделяемыми и неотделяемыми приставками. Модальные глаголы. Возвратные глаголы.

Спряжение глаголов в *Indikativ-Aktiv: Präsens, Imperfekt, Perfekt, Futurum I, Plusquamperfekt. Indikativ-Passiv: Präsens, Imperfekt; Perfekt; Futurum I, Plusquamperfekt. Konjunktiv и Konditionalis* — узнавать в тексте и правильно переводить.

7. Наречие. Наиболее употребительные наречия места, времени и образа действия.

Образование степеней сравнения наречий (общее правило и особые случаи).

8. Предлог. Предлоги, управляющие дательным падежом, винительным падежом, дательным и винительным падежами и родительным падежом.

9. Союз. Подчинительные, сочинительные союзы.

10. Словообразование. Словосложение. Суффиксы и префиксы существительных, прилагательных и глаголов, входящих в программу средней школы.

Синтаксис

Предложение. Простое и распространенное предложения, главные и второстепенные члены предложения. Порядок слов (прямой и обратный) в утвердительном предложении с простым и составным сказуемым. Порядок слов в вопросительном и отрицательном предложениях. Отрицательные предложения с *nicht* и *kein*. Безличные обороты типа: *es ist kalt, es gibt* и др. Сложносочиненные и сложноподчиненные предложения; порядок слов в предложениях с простым и составным сказуемым.

Управление прилагательных и глаголов. Основные правила пунктуации.

SISUKORD

Eessõna	3
Tartu Riiklikku Ülikooli vastuvõtmise tingimused	6
Oigusteaduskond	10
Arstiteaduskond	17
Ajaloo-keeleteaduskond	25
Matemaatika-loodusteaduskond	30
Kehakultuuriteaduskond	51
Kaugõppeosakond	54
Üliõpilaste elu-olustikulistest tingimustest Tartus	57
Vastuvõtueksamite programmid 1952. a.	59
NSV Liidu rahvaste ajaloo programm	59
Matemaatika programm	80
Füüsika programm	84
Keemia programm	88
Geograafia programm	91
Eesti keele programm	99
Vene keele programm	101
Võõrkeelte programm	102
Медицинский факультет	106
Историко-филологический факультет	109
Правила приема в высшие учебные заведения СССР на 1952 г.	111
Программы приемных экзаменов для поступающих в высшие учебные заведения СССР в 1952 г.	115
Программа по русскому языку	115
Программа по литературе	117
Программа по физике	119
Программа по химии	123
Программа по истории народов СССР	126
Программа по географии	148
Программа по иностранным языкам	157

Toimetaja M. Teder.

Tehniline toimetaja A. Past.

Ladumisele antud 22. IV 52. Trükkimisele antud 20. VI 52. Trükkarv 2000 eks. Trükipoognaid 10. Tellimine nr. 1557. MB 12821. Trükkikoda «Tartu Kommunist», Tartu, Ülikooli 17/19.

На эстонском и русском языках.

Справочник для поступающих в Тартуский гос. университет в 1952 г.

Hind rbl. 3.50

Hind rbl. 3.50